

LOS HECHOS

Jesucristo, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā cāja ca tiiriquere owarica pūuroa, Lucas, Añurije Quetire cā ca owariquere ca nii nənəua waarijera nii. Ati pūurore ca owaricħa, cā ca owa jħorica pūurora, “Niipetirije Jesús cā ca tiiriquere, to biri bojocare cā ca bueriquere,” owaupi (Hch 1.1).

Ati pūuro jiro cā ca owarica pūuro peera: “Bii yai, cati tua, umareco tutipħi tua mħa waa cā ca biirique menara, Jesús yee queti peticā yerijāa waa biitiupa,” cā ca īi wede majorique nii. Bojoca watoare to birora bojoca cäticħa niimi Jesús.

Ati pūuroa, Jesús yee quetire ca tħo nənħejje jħoricarā, Añuri Yeri cā ca majoro mena, Jesús're tħo nənħejerique maquēre, o biro tiiri, bħaro jañuro niipetiri taberipħi, Jerusalén mena bii jħo waa, jiro Judea yepa, jiro muipū cā ca mħa doori nħħa pee ca niiri yeparipħi, to biri Samariapħi, jiro judíos ca niitriġapħre, Antioquía, Siriapħi, ca bii nħħa waaro tħalli, īi wede.

Atere īi wede yapano, Pablo, Jesús yee quetire wede yujugħi cā ca biiriquere wede nħħa waa. To biri Jesús yee queti, Asia macā yepa jīcā yepapħure ca ea waarique maquēre, too bii nħħa waarrora, ape yeparipħi, Greciapħi, jiro Romapħi ca bii ea waariquere wede nħħa waa.

Ate queti, Jesús yee quetire ca tħo nənħejjerā cāja ca bii nħħa dooriquere wede nħħa doo, nūcā jiro ati yepa niipetiro jañuripħi, to biri paux yuteari jiro ati yepa niipetiropħre Jesús yee quetire cāja ca

wede bato peoticāpere, “To biro biirucu,” cā ca ū
owarique nii.

Ati pūuroa, Pedro, Pablo, cāja ca tii niiriquere
buaro peti wede. Íi pacaro díámacā petira Añuri
Yeri cā ca doti tutua niirije mena, cā ca j̄o tii niirije
mena, Jesucristo to birora ca niicōa niigapare yeri
jañacāri cāre ca t̄o nñuejerā cāja ca nii jeeña
earo cā ca tiiriquere wede. Itia wāme nii, Jesús
cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā cāja ca
biiriquere ca wederije:

- (1) Jesús, cā buerāre “Ate m̄ja tii niirucu,” cājare
íicā, ñucā “O biirije m̄jare ȳ tiirucu,” cājare
íiri jiro m̄areco tutip̄ cā ca tua m̄ua waari-
quere (1.1-14), Jesucristore ca t̄o nñuejerā
Jerusalén're cāja ca bii j̄oriquere (1.15—8.3),
wede.
- (2) Palestina yepare añurije quetire cāja ca wede
bate nñua waariquere wede (8.4—12.35).
- (3) To biicāri yua Mediterráneore ca niiri
yeparire Añurije Quetire wede nñua waara,
Romap̄ cāare cāja ca wedecā ea waariquere
wede. Añurije quetire Pablo cā ca wede yujuḡ
waa j̄oriquere (13.1—14.28) wede nñua
waa, Jesús buerā, bojocare ca j̄o niirā mena
Jerusalén're cāja ca nea pooriquere (12.1-35),
Pablo, p̄ati añurije quetire cā ca wede yujuḡ
waa nemoriquere (15.36—18.22), Pablo itiati
añurije quetire cā ca wede yujuḡ waariquere
(18.23—21.16), wede nñua waa. To biicāri
yua, Jerusalén'p̄, Cesareap̄, jirop̄ra yua
Romap̄, Pablore cāja ca tia cūuriquere wede
yapano ea (21.17—28.31).

Jesús buerā cāja ca tiiriique

Añuri Yerire cā ca tiicojope maquē

¹ Yū ca maigū Teófilo, yū ca owa jūorica pūurore niipetirije Jesús cā ca tii jūoriquere, cā ca bue majio jūoriquere,

² cā yee quetire cā ca wede doti cojoparā cā ca bejericarāre, Añuri Yeri jūori cājare wede majori jiro, umareco tutipū cā ca ami mūa waa ecoriquepu yū owa yapano eawū.

³ Cā ca bii yairicaro jiro ca nii pacaro, cā ca catirijere īñogū cā majuropeera īā majiricarora bau niigūra paū tiiri, cuarenta* rūmari peti cājare baua īño nii, Umareco Pacū cā ca doti niiri tabe maquēre cājare wede, tii niiupi.

⁴ Ména, cāja mena niigū, Jerusalén macārā cājare niicā dotiupi. O biro cājare īupi:

—Yū Pacū “Yū tiicojorucu” cā ca īriquere, mūjare yū ca wederiquere yueya ména.

⁵ Yee mééra Juan, oco mena uwo coeupi. Mūja pea, no cānacā rūmū jiro mééra, Añuri Yeri mena uwo coe ecorā doorā mūja tii —cājare īupi Jesús.

Jesús umareco tutipū cā ca tua mūa waarique

⁶ Jesús mena ca nea pooricarā pea, o biro cāre īi jāiñupa:

—Wiogū, ¿mecā to niiti yua, Israel yepare, ñucā cāja majuro cāja ca doti niiro mū ca tiipa rūmū? —cāre īupa.

⁷ To biro cāja ca īiro tħogū, o biro cājare īi yħħupi Jesús:

* **1:3** Pħarā bojoca yee cōrō niiri rūmari.

—Majara, tii tabe ca niiro, tii r̄am̄a ca niiro, Umureco Pacu c̄a majuro ca doti majigu niiri c̄a ca tiipere, m̄uja ca majipe méé nii.

⁸ Biirāpua, Añuri Yeri m̄ujapure c̄a ca ñaaajāa nucā earo, m̄uja ca yeri tutuapere ñee yapanori, yu yee maquēre m̄uja wede yujurā waarucu. Jerusalén'ra m̄uja wede juorucu, jiro Judea yepa, to biri Samaria yepa, jiro ati yepa niipetiropu yu yee quetire m̄uja wede yuju peticā cojorucu —cūjare ñiupi Jesús.

⁹ Atere ñi yapanogura, cāre cāja ca ñarucurora, umureco tutipu ami m̄ua waa eco, bueri b̄urua cūre ca paa ûmaarora, bauticā yerijāa waaupi Jesús.

¹⁰ Jesús c̄a ca m̄ua waaro, em̄aro pee wado cāja ca ña m̄uenecā nucūrucuro, puarā juti botirije jāñaricarā cāja p̄uto baua ea nucāeari, o biro cūjare ñiupa:

¹¹ —Galilea macārā, ¿ñee tiirā umureco tuti pee m̄uja ña m̄uenecā nucūti? Ano m̄uja mena ca nijāgu Jesús, umureco tutipu ca ami m̄ua waa ecojāgura, c̄a ca m̄ua waaro m̄uja ca ñajāri wāmera doorucumi ñucā —cājare ñiupa.

Judas're ca wajoapu Matías're cāja ca beje amirique

¹² To cōrora Jesús c̄a ca tua m̄ua waaro jiro, Olivos Buuropu ca niiricarā, ca yoati jañuri maa pee[†] tuacoaupa Jerusalén pee, doti cūrrique yerijāarica r̄umure ca dotirore biro.

† **1:12** 1,100 metros ca yoari maa pee.

13 Macāp^h tua ea, wiip^hre earā, jotoa macā jawi cāja ca niirica jawip^h m^ha waaupa. Pedro, Santiago, Juan, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Alfeo macā Santiago, Zelote yaa puna macā Símon, to biri Santiago[‡] yee wedeg^h Judas, niiupa.

14 Cāja niipetirā, Jesús bairā, cā paco María, to biri aperā romiri mena to cānacā tiira nea poori, jīcā wāmera tāgoeña yeri cātiri, to birora juu buecōa niirucuupa.

15 Tii rām^hrire Pedro, ciento veinte cōro ca niirā bojoca Jesús yee quetire ca tāo nān^hjeerā watoap^h ca niiric^h wāmu nācā, o biro cājare īi wedeupi:

16 —Y^h yaarā, David niiquīrich^h, Añuri Yeri cā ca majorije mena Judas, Jesús're ca ñeeparāre maa jāgue waa, cā ca tiipere, “O biro biirucu,” cā ca īi owaricarore birora ca biipe niiupa mee.

17 Judas cāa mani mena macāra nii, mani ca padē niirijerena tii nemo, tii niimiwi biig^hp^ha. §

18 To biro bii pacagu, Jesús're cā ca wedejāarije wapa, wapa tiirica tiiri cāre cāja ca tiicorique mena waa, jīcā yepa wapa tiiupi. Jiro cā dupuga pee ñaaduwi waa, cā paaga yiga, cā uta miji witi bate, biicā yai waaupi.

19 Jerusalén macārā to biro cā ca bii yai waari-quere queti tāori, tii yepare Acéldama wāmeo ti-iupa. Cāja wederique menara, “Díi Yepa,” lir^hgaro īi.

20 Mee, to biro cā ca biipere Umr^hreco Pacare īi nācā bāo baja peorica pūurop^hre o biro īi owa tuurique niiupa:

“Cā yaa wii, yuc^h mani, ca bopori yepa jeeñā,

[‡] **1:13** Cāra Jacobo wāme cāticāupi ñucā. § **1:17** Mt 27.3-8.

to biicā yai waajato.

Jīcū ūno peera tii yepare cā niiticājato.*

Ñucā,

“Cā ca pademiriquera apīpū cā pade wajoajato,”†
ii.

21 To biri, Jesús mani mena cā ca niiri cuu cōrora
mani mena bapa cāti nii,

22 Jesús're, Juan cā ca uwo coeri tabepura nii,
ūmureco tutipū cā ca māa waari tabepū, mani
mena ca niiricarā ano niima. To biri jīcū cāja
mena macā mani mena Jesús cā ca cati tuaro cā
ca ñariquere manire ca wede nemopure bejerique
booro bii –cājare iiupi Pedro.

23 To biro cā ca ñiro, phaarare, José cārena ñucā
Barsabás (cā buirica wāme peera Ca Añugu) cāja ca
ñigu, apí Matías're jeeupa.

24 To biro tiicā, o biro ii juu bueupa:

—Uph, mā, niipetirāre cāja yeripū cāja ca
tagoeñarijere ca majigu, mā majuropeera anija
puarare, mā ca beje amiricure jāare ñoña,

25 cā ca ñañarije wapa, cā ca waapa tabepura
waa, cā ca bii yai weorique Judas paderique ca
niimiriquere ca ña nūnūjee wajoapure —ii juu bue-
upa.

26 To biro ii yapano, “¿Niipe cā niiti Umuareco Pacū
cā ca amiricū?” ii majirugarā, cōa peo bharique
mena tiirā, Matías're to ca ñaapea bharo tiiupa.
To biri Jesús buerā pua amo peti, dāpore jīcāga
penituario ca niirā mena macā nii eaupi Matías.

* **1:20** Sal 69.25. † **1:20** Sal 109.8.

2

Añuri Yeri cā ca doorique

¹ Pentecostés* boje rāmā ca earo, niipetirā Jesucristore ca tāo nānājeerā jīcā tabera nea poori niiupa.

² Ca niiro tājarora, umārecopā bāaro wino paa puu duwi doorore biro bājū duwi doo, cāja ca niiri wiire paa puu ame jāa dadacoupa.

³ To biro biirora, cāja ca niiro cōrorena cāja jotoarire pecame ca ūtārōre biro ūtā ūapea eaupa.

⁴ To biro ca biiri tabera, cāja niipetirāpārena Añuri Yeri cāja yeripāre ūajāa nācā eaupi. To biro cā ca biirora, Añuri Yeri cā ca boorore biro cāja ca niiro cōrora apeye wederiquere wede jāo waaupa.

⁵ Tii rāmārīre Jerusalén macāre, judíos, boje rāmāri cōrorena ca juu buerā earucurā, niipetiri yeparipā macārā ca dooricarā niiupa.

⁶ Bojoca pea ca bājārijere tāori, nea pooma ūirā, Jesús're ca tāo nānājeerā cōrora, cāja wederiquerena cāja ca wederijere tāori, do biro pee ūi majitiupā.

⁷ Do biro pee ūi majiti, tāo učua biima ūirā, o biro ameri ūupā:

—¿Anija ano ca wede niirā niipetirā, Galilea macārā mēé cāja niiti?

⁸ ¿Do biro pee biicāri, mani yee wederiquere añuro cāja ca wedero mani tāoti?

* **2:1** Pascua boje rāmā jirore cincuenta rāmāri ca earo cāja ca tiiri boje rāmā, ote ca bācua yapanoro cāja ca tiiri boje rāmā niiupa. Añuro petira cāja ote ca bācua yapanoro, Umāreco Pacāre añu majuropeecā ūirā cāja ca tiiri boje rāmā niiupa.

⁹ Anora Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia yepare ca niiri macāri macārā,

¹⁰ to biri Frigia, Panfilia, Egipto, Africa macā yepari macārā, Cirene ño peepu macārā, ñucā Roma macārā ati macāre ca niirā, jīcārā judíos, aperā judíos yee pee ca bii wajoaricarā,

¹¹ Creta macārā, to biri Arabia macārāp, mani nii anora. ¡Niipetirāpura mani ca wederije mena Ùmureco Pacu añurije cā ca tiirique quetire cāja ca wedero mani tuo! —ameri ūupa.

¹² Niipetirāpura to biro ca biirijere ūa uehari, do biro ū majitima ūrā, o biro ameri ū jāiñupa:

—¿O biro cāja ca biirijea do biirije peti biro to biiti? —ūupa.

¹³ Aperā pea:

—Cūmurā biima —cājare ū buicāupa.

Pedro cājare cā ca wederique

¹⁴ To cōrora Pedro pea, cā mena macārā pua amo peti, dāpore jīcāga penituar ca niirā mena wāmū nucā, tutuaro wederique mena o biro cājare ūipi:

—Māja judíos, to biri māja Jerusalén macāre ca niirā niipetirā, ano ca biirije māja ca ūrijere mājare yu wede majoruga. To biri añuro tuoza, ano mājare yu ca ūipere.

¹⁵ "Anija, "Cūmurā tiima" māja ca ūrā, "Cūmurā méé tiima," cūmurica tabe uno méé nii, boeri tabe jiroacāra[†] niicā ména.

¹⁶ Ano māja ca ūrijera, ca biipere wede jugueri maju Joel, "O biro biirucu," cā ca ū owaquīrique bii earo bii:[‡]

† 2:15 Nueve de la mañana. ‡ 2:16 Jl 2.28-32.

- 17 “ ‘Ca tujari r̄am̄arire o biro biirucu,’ ūimi Um̄areco Pacu. Yū Añuri Yerire bojoca niipetirāp̄urena yū tiicojorucu. Muja puna: um̄a, nomia ca biipere wede juguerucuma. Wāmarā, ca bii ññorijere ūarucuma. Buc̄rā pea cāja ca biirūga t̄ugoeñarijere quēñarucuma.
- 18 Ñucā tii r̄am̄arire ȳre ca padē bojarā, um̄a, nomia cāare yū Añuri Yerire yū tiicojorucu. To biro yū ca tiiro ca biipere wede juguerucuma.
- 19 Um̄areco tutip̄are, ati yepare, uwiorije, díi, ca ūarije, ca bue m̄enerije, yū ññorucu.
- 20 Muipū um̄areco macā naitiacoarucumi. Ñami macā pea, díire biro jeeñacoarucumi, Wiogu yaa r̄am̄a, ca nii majuropeeri r̄am̄a, ca añuri r̄am̄a ca eaparo juguerore.
- 21 To ca bii pacaro, ‘Wiogu wāme mena ūicāri tii nemorique ca jāirā niipetirā amet̄uarucuma,’ ūimi Um̄areco Pacu,” ūipi Joel.
- 22 Israelitas, atere añuro tuoya: Muja ca ūarora, Jesús, Nazaret macā cā ca doti majirijere, cā menap̄u do biro ca tiiya manirijep̄ ūaricaro añurije tii, ca ūañaña manirije tii bau nii, muja watoare cā ca tiirije mena mujare ññowi Um̄areco Pacu, teere añuro muja ca majirore birora.
- 23 Cāre, Um̄areco Pacu “To biro biirucumi,” cā ca ūiricarore birora wedejāa eco, ca biiḡare muja pea bojoca ūañarā j̄uorip̄ cāre muja j̄iawu, yucu tenip̄ cāre paa pua tuuri.
- 24 To biro muja ca tiicā pacaro Um̄areco Pacu pee cā ca cati tuaro cāre tiiri, ūañaro peti puniro bii

yairiquere cāre amet&eneupi. Bii yairique cāa, do biro pee cāre bii amet&a n&acā majiticāupa.

25 Wiogu David cāa, Jesús'rena ūigh, o biro ūiquūipi: “Um̄ to birora yu mena cā ca niicōa niiro yu ūawu.

Cā, yare cā ca tii nemoro jīcā wāme uno peera ūañaro yu ca biiro yare tiitirucu.

26 To biri yu yeri ujea nii. Buaro ujea niirique mena yu baja ujea nii. Yu up&ripu cāa, uwiricaro maniro cāp̄ure yuecōa niirucu.

27 Yu ca cati niirijere, ca bii yairicarā cāja ca niiri tabep̄era cūu cōacā, tiitirucumi; ūucā cāre pade bojari maju ca ūañarije manigū up&ri ūiquūrique cāare ca boa yairo tiitirucumi.

28 Mu ca boorore biro nii n&an&a waariquere yare mu ūnowu; yu p̄utora mu ca bojoca cāti niirije mena, buaro yu ca ujea niiro mu tiirucu,”[§] ūiquūipi David, Jesús cā ca biipere.

29 Yu yaarā, díamacā mujare yu wede majoruga, mani ūicā David ūiquūricu, bii yaicoa, yaa cōa eco, cā ca biiriquere. Mecāripu cāare cāmaja ope mani watoara niicā ména.

30 David ūiquūricu, ca biipere wede jugueri maju ūiquūipi. To biri Um̄ureco Pacu: “Yee méé m̄are yu ūi,” ūirique mena, “Mu p̄aramerā ca nii co-jorāp̄ure jīcā wiogu cā ca niiro yu tiirucu,” cāre cā ca ūirijere majicāquūipi mee.

31 To biri, Um̄ureco Pacu cā ca tiicojoricu Mesías, ca bii yaicoaric&phra cā ca cati tuarijere ūa jugueri, o biro cā ca biiperena ūigu: “Mesías, cāre cāja ca yaa cōarica opephra biicā yerijāa waa, cā up&ri

§ 2:28 Sal 16.8-11. Catirique ca niiri maarire yu ca majiro yare mu tiiwu.

niiquīriquea tii opep̄ra boa yaicoa, biitirucu,” ū wedequīupi David.

³² To biri, ani Jesús'rena cū ca cati tuaro cūre tiwi Um̄areco Pacu. Teere mani niipetirāp̄ra “To birora biiwu,” ca ūrā wado mani nii.

³³ Um̄areco Pacu cū ca tutuarije j̄uori, ca nii ma-juropeegu tii eco, cū díamacū n̄uñā pee cūu eco, biiri jiro, ūcā, “Añuri Yerire m̄ujare yu tiicojorucu,” jāare cū ca ūrichare cū Pacu cūre cū ca tiicojogure ūneeri jiro, cū pea jāa niipetirāp̄re tiicojomí. Atere mecūre ūa, tuo, m̄uja tii.

³⁴ David'ra um̄areco tutipu m̄ua waatiupi. Biiti pacagu o biro ūupi:

“O biro ūwi Um̄pu yu Wioḡre, ‘Yu díamacū n̄uñā pee duwiya,

³⁵ m̄u waparāre cūja ca doca cūmuro yu ca tiiropu,’ ūupi.”*

³⁶ M̄uja Israel yaa pooga niipetirā, atere añuro majiña, yucu tenipu m̄uja ca paa pua tuu jāa cōajāgu Jesús'rena, Wioḡu, Mesías,[†] cū ca niiro tiimi Um̄areco Pacu —cūjare ūupi Pedro.

³⁷ To biirije Pedro cū ca ūro tuo, too ca nea pooricarā pea, niipetirāp̄ra buaro tugoeñarique pai ametuacoari, Pedrore, ūcā cū mena macārāre o biro ūupa:

—Jāa yaarā, ¿ñee ca tiiparā jāa niiti? —cūjare ūi jāiñaupa.

³⁸ To biro cūja ca ūro, o biro cūjare ūi yuupi Pedro:

* ^{2:35} Sal 110.1. † ^{2:36} Hebreo wederique menara Mesías ūro: “Um̄areco Pacu cū ca ami dica wooricu,” ūrugaro ūi.

—Ñañarije maja ca tiirucurijere tagoeña yeri wa-joari Umareco Pacu peere tuo nñunjee, maja ca niiro cõrora Jesucristo wâme mena uwo coe dotiya, maja ca ñañarijere Umareco Pacu cã ca acobopere biro ñirã. To biro maja ca tiiro, cã pea Añuri Yerire mujare tiicojorucumi.

39 Ate, “O biro yu tiirucu,” cã ca ñiriquea, maja yee, maja puna yee, ñucã yoaroripu ca niirã niipetirã ñþu mani Umareco Pacu cã ca juorugará yee, niiro bii atea —cãjare ñiupi Pedro.

40 Ate, ñucã apeye paú wâmeri mena cãjare wede majio, o biro cãjare ñiupi Pedro:

—¡Anija bojoca ñañarãre camotatiya! —cãjare ñiupi.

41 To biri, Pedro cã ca wederijere ca tuo nñunjeericarã, uwo coe ecoupa. Tii ramare Jesucristore ca tuo nñunjeerã, itia mil peti nii nemo waaupa.

42 Cãja niipetirã, Jesús, cã yee quetire cã ca wede doti cojoricarã cãjare cãja ca bue majorijere añuro tuo nñunjee, cãja ca cuorijere ameri dica woo, ñucã jíicãri mena juu bue, pan dica woo baa, tirugará nea poo, biicã niirucuupa.

Jesucristore ca tuo nñunjee juoricarã cãja ca bii niirique

43 Jesús, cã yee quetire cã ca wede doti cojoricarã, paú wâmeri ca ía ñaaña manirije cãja ca tii bau niirijere ñarã, niipetirãpura do biro pee ñi ma-jiticãupa.

44 Jesús're ca tuo nñunjeerã niipetirãpura jíicãri mena nii, cãja ca cuorije mena cãja majurope ameri dica woo, tii niirucuupa.

45 Cāja yee ca niirijere, cāja ca apeye cāti niirijere, noni wapa jeeri, cāja ca boorije ea tuaro, wapa tiirica tiirire ameri dica woorucuupa.

46 To cānacā rūmura Umureco Pacu yaa wiipu neacōa niirucuupa. Ñucā cāja yaa wiijeri cōro añuro yeri ujea niiriique mena pan're baa, baarique cāja ca c̄orijere jīcāri mena ameri dica woo baa,

47 Umureco Pacure ū nucā buo baja peo, ñucā niipetirā bojoca cājare añuro cā ca ū mairijere bii ujea nii, bii niirucuupa. To cānacā rūmura aperā, Jesucristore ca tao nānjeerā, cāja ca nii nemo nānua waaro cājare tiiupi Umureco Pacu.

3

Ca b̄uricure Pedro cā ca catorique

1 Jīcā rūmu, Pedro, Juan, yucu jotoa muipū cā ca tāja duwi waaro* juu buerica tabe ca niiro, Umureco Pacu yaa wiipu juu buerā waaupa.

2 Umureco Pacu yaa wii jope, Añuri Jope† ca wāme c̄atiri jope putore, baagupura ca b̄uricu ca niiricure to cānacā rūmura cāre ami waari, tii wii ca jāa waarae wapa tiirica tiiri cā jāijato ūrā, cāja ca cūuricu niiupi.

3 Cā pea Pedro, Juan, Umureco Pacu yaa wiipure jāa waarae doorā cāja ca biiro ūari, wapa tiirica tiire cājare jāipi.

4 To biro cājare cā ca ūro, cāja pea añuro cāre ū ūpōtio, o biro cāre ūupi Pedro:

—Jāare ūña —ūupi.

* **3:1** Tres de la tarde. † **3:2** Puerta llamada “La Hermosa”.

5 To biro cāre cū ca ūiro, ca būuricā pea: “Apeye ūno yāre tiicojorā doorā tiicuma,” ūigā, cājare ūupi.

6 To cōrora Pedro peo o biro cāre ūupi:

—Wapa tiirica tiiri ūnora, oro ūnora, yā ūotī. Biigūpua, yā ca ūorijera māre yā tiicojorucu: “Jesuscristo, Nazaret macū cū ca dotiro mena, ‘Wāmū nūcā waagūja,’ māre yā ū” —cāre ūupi.

7 To biro cāre ūigūra, cū amo díamacū ūñare ūneeri, cāre tāa wāmāo nūcōcāupi. To biro cāre cū ca tiirije menara, cū ūnicāri, cū aña ūligaari‡ cāa, tutuacoaupa.

8 To cōrora ca būuricā peo bupu wāmū nūcā waari, waa jāo waaupi. Jiro, Umureco Pacā yaa wiipā cāja mena jāa waagā cā majurope bupurique mena jāa ūnūha waa, Umureco Pacā ū ūcā ūuo, ū jāa waaupi.

9 Niipetirā, ca waatimiricāra waa, Umureco Pacā ū ūcā ūuo baja peo, cā ca tiiro ūarā:

10 —Umureco Pacā yaa wii jope, “Añuri Jope” ca wāmē cātiri jope pāto wapa tiirica tiiri ca jāi duwirucujāgūra niimi —ū ū majiri, būaro ū ūcā do biro pee ū majiticāupa, to biro cāre ca biirique jāori.

Pedro cā ca wederique

11 Ca būuricāre cāja ca catioricā peo, Pedro, Juan're camotatiitiupi. Niipetirā bojoca to biro ca biirijere ū ūcā ūirāra, Umureco Pacā yaa wii, Salomón yaa tabe Pórtico de Salomón Pedro, Juan, cāja ca niiri tabe cāja pāto pee ūmaa nea poo waaupa.

12 To biro cāja ca biiro ūari, o biro cājare ūupi Pedro:

‡ 3:7 Dāpo bearī.

—Muja israelitas, ¿Ñee tiirā muja īa uchati? ¿Ñee tiirā jāa majuropeera jāa ca yeri tutuarije mena, ñucā cūre mai īama ñirā ani ca buoricure cū ca waa majiro jāa ca tiirore biro, jāare muja īati?

¹³ Abraham, Isaac, Jacob jāa, Umureco Pacu, mani ñicā jāa Umureco Pacu, cū paderi maju Jesús, uparāpure muja ca tiicojo cōagure, ñucā Pilato pee cū ca wieneruga pacaro muja ca bootigure ca nii majuropeegu cū ca niiro cūre tiijapi.

¹⁴ Ca añugu, ca ñañarije manigu, ca niigu peere junacāri, bojoca ca jīagu peere muja wiene dotiwu.

¹⁵ To biro tiiri muja jīa cōawu, catirique manire ca tiicojogure. To biro muja ca tiimijata cāare, Umureco Pacu pea cūre catiocāwi, to biro cū ca tiirijere ca īaricarā, “Jāara jāa nii.”

¹⁶ Ano muja ca īagu, muja ca majigure, cū upari ca tutuaro ca tiirijea, Jesucristore díamacā tuo ñucā buoriquera to biro tii. Ate Jesucristore díamacā tuo ñucā buorique ca doorijera, añuro diarique manigu cū ca niiro tii, ano muja niipetirā muja ca īarore birora.

¹⁷ “Yu yaarā, mee yu maji. Muja, muja wiorā, Jesús're jīlarā, to biro muja ca tiirijere majiti pacarā to biro cūre muja tiicāwu.

¹⁸ Biropua, ate mena, mee tīrūmūpura cū yee quetire wede jugueri maja niipetirā mena, “Yu ca tiicojo cojogu Mesías bii yaicoarucumi,” Umureco Pacu cū ca īi juguericarore birora bii earo biiupa.

¹⁹ To biri ñañarije muja ca tiirijere to cōrora tii yerijāa tūgoeña wajoa, Umureco Pacure tuo nūnajeeya, muja ca ñañarijere cū acobojato ñirā. To cōro docare Upu, añuro niirica yateari tiicojorumi,

20 mujare ñima ñigu mee jicãtopura cã ca ami dica wooricu Mesías're cãra Jess ca niigure mujare tiicojori.

21 Ména mecãra Jesucristo, umureco tutipura cã ca niipera niicãro bii, tirumu macã yutearipure ca dooquiricarã, Umureco Pacu, cã yeere wederi maju ca ñañarije manirã mena, "To biro yu tiirucu" cã ca ñiricarore birora, niipetirijepurena añuro ca nii earo cã ca tiiri tabepu.

22 Mani ñicu jimuare o biro ñi wedequuri Moisés: "Uupu muja Umureco Pacu, jicã Umureco Pacu yee quetire wede jugueri maju, yure biro ca biigure muja watoare cã ca nii earo tiirucumi. Mujare cã ca wederije niipetirije cãre tuo nunujeeyya.

23 Cã, Umureco Pacu yee quetire wede jugueri maju cã ca ñirijere ca tuo nunujeetigura, jia cõacãrique niirucu" ñiquuri Moisés. §

24 "Ñucã niipetirã Umureco Pacu yee quetire wede jugueri maju niiquiricarã, Samuel jiro macãrã niipetirãpara ati ramuri o biro ca biiperena wedequuupa cãja cãa.

25 Mujara muja nii, Umureco Pacu, cã yee quetire wede jugueri maju mena: "To biro yu tiirucu" cã ca ñiriquere cao nunujee, ñucã Umureco Pacu muja ñicu jimuu niiquiricarãpure: "O biro mani tii nijaco" cã ca ñiriquere cao nunujee, ca tiirã. Umureco Pacu o biro ñiupi Abraham're: "Mu parami juori niipetirã ati yepa macãrã bojoca poogaari añuro tii ecorcumu," ñiupi.*

26 To biro ca ñiricu niiri, Umureco Pacu, cã Macãre cã ca cati tuaro tiiri, mujare tiicojo juoupi, añuro

§ **3:23** Dt 18.15, 18-19. * **3:25** Gn 22.18; 26.4.

majare tii, maja cōrorena ñañaro maja ca tiirucuri-quere to cōrora tii yerijāa, t̄goeña wajoa maja ca biipere biro ūigü –cūjare ūi wedeupi Pedro.

4

Pedrore, Juan're wiorā p̄topü cāja ca ami waarique

¹ Ména, Juan, Pedro, bojocare o biro cāja ca wede niirora, paia, Uñureco Pacü yaa wiire ca coterā uwamarā wiogü mena, to biri Saduceos mena eaupa.

² Pedro, Juan, “Ca bii yairicarā cāja ca cati tuar-ije Jesucristo menara bii bau niicāupa,” bojocare cāja ca ūi wederije j̄orí buaro ajiaupa.

³ To biri cājare ūee, ūamipü ca niiro macā, ape rūmāpü cājare jāiñarügarā tia cūurica wiipü cājare tia cūucāupa.

⁴ To ca bii pacaro, Pedro cā ca wederijere ca t̄oricularā paü tho n̄anüjeeupa. To biri Jesús're ca tho n̄anüjeerā umüa wadora, j̄icā amo cōro mil cōro peti eacoaupa.

⁵ Ape rūmā peere Jerusalén're judíos wiorā, buçurā ca j̄o niirā, doti cūuriquere ca j̄o buerā, neaupa.

⁶ Paia wiorā Anás, Caifás, Juan, Alejandro, to biri paia uparā yaarā ca niirā niipetirā, toore niiupa.

⁷ Nea poo yapano, tia cūurica wiipü ca niirā, Pedro, Juan're ami doo doti, cāja j̄uguero cājare n̄acōri, o biro ūi jāiña j̄o waaupa:

—¿Ñee doti majiriique mena, ñiru wāme mena, atere to biro maja tuijāri? —cājare ūupa.

⁸ To biro cāja ca ūi jāiñaro Pedro pea, Añuri Yeri cāre cā ca majorije mena, o biro cājare ūi yūupi:

—Bojocare ca doti niirā, to biri Israel macārāre ca juo niirā:

⁹ M̄aja, mecare, ca diarique c̄atigure añuro jāa ca tirique j̄orira jāare jāiña, “¿Do biro c̄a tii catio ecojāri?” jāare ū jāiña, m̄aja ū.

¹⁰ To biri m̄aja niipetirā m̄aja ca t̄o cojoro, ñucā Israel yepa macārā niipetirā c̄a ja ca majipere biro ūrā, ani ca b̄uric̄a ca niimiric̄a, m̄aja niipetirā m̄aja ca ūa cojoro ca niigua, Jesucristo Nazaret mac̄a, yuc̄a tenip̄a m̄aja ca paa pua tuu cōaric̄arena, Úmureco Pac̄a c̄a ca cati tuaro c̄a ca tieric̄a c̄a ca doti tutuarije mena catio ecojāwi.

¹¹ Jesucristoa,

“M̄aja, wijeri tiiri maja, ūtāga ca añutiricare m̄aja ca beje cōamiricagara, mecare yua ūtāga ca nii majuropeerica ca nii earic̄a, niimi.”*

¹² To biri ap̄i j̄ic̄a ūno peera ñañaro mani ca bipere manire ca amet̄eneḡa manimi. “Ñañaro c̄a ja ca bii yaiboriquere c̄a j̄ori amet̄arucuma,” ūgu Úmureco Pac̄a c̄a ca tiicojoric̄a, ati yepa niipetrop̄arena ap̄i manicāmi —c̄ajare ū ȳupi Pedro.

¹³ Úparā pea, Pedro, Juan, uwi t̄ogoeñaricaro maniro c̄a ja ca wedero ūrā, ca buetiricarā nii,† watoa macārāra niicā, c̄a ja ca biirijere ūa maji, ñee pee ū majiticā, biima ūrā, “Jesús buerāra niima,” ū majiupa.

¹⁴ Ñucā ca b̄uric̄ure c̄a ja ca catioric̄a pee cāa c̄a ja menara c̄a ca niiro macā do biro pee c̄ajare ū boca ȳu majiticāupa.

* **4:11** Sal 118.22. † **4:13** Judíos yee doti c̄uriquere añurop̄a ca bue ame witiricarā.

15 Do biro pee cājare ūi majitima ūirā, cājare witi waa doti, too ca nearicarā wado o biro ameri ūi wede peni niiupa:

16 —¿Anijare do biro mani tiirāti? Jerusalén macārā niipetirāpura ca bāuricāre cāja ca catioriquere maji peticāma. “To biro biicāro bii, yee ūima,” mani ūi majiti.

17 Ate bojoca watoare ño jañuro bii jeja nucā waare ūirā, Jesús yeere jīcū peerena cāja ca wedetipere biro ūirā, “Ñañaro mujare jāa tiirucu,” cājare mani ūi uwiojaco —ameri ūi wede peniupa.

18 To biro ūicāri, cājare jho cojo:

—Jesús yee maquēre jīcā wāme uno peera bue, wede majio, tii nemoticāña yua —cājare ūupa.

19 To biro cāja ca ūiro, Pedro jāa pea o biro cājare ūi yuuupa:

—¿Mujara, Umureco Pacā ca ūa cojorore Umureco Pacā ca dotirije peere tuo nūnūjeetirāra, muja ca dotirije peere jāa ca tuo nūnūjeero, to añucāgajati? Muja majuropeera tāgoeña bejeya.

20 Jāa, jāa ca ūariquere, jāa ca tāoriquere, jāa wede yerijāa majiti —cājare ūi yuuupa.

21 To biro cājare cā ca ūi yuurijere tāorā, uparā pea ūucā:

—Teere muja ca wedejata, ñañaro muja tii ecorucu —cājare ūi nemo, cājare piticāupa. Ñañaro cājare cāja ca tiipa wāmtere do biro pee tii bāaticāupa, niipetirā bojoca ca biirique cāja ca ūariquere Umureco Pacāre cāja ca ūi nucā bao niiro macā.

22 Ca bāuricāre cāja ca catioricā pea, cuarenta cāmari ametāenero ca chogā ūiupi.

*Jesucristore ca t^ho n^un^ujeerā c^hja ca juu
buerique*

23 Pedro, Juan jää c^hjare c^hja ca wienero jiro, ñucā c^hja mena macārā putop^h tua waari, niipetirije paia wiorā, to biri bucārā bojocare ca juo niirā c^hjare c^hja ca ūrique niipetirije c^hjare wedeupa.

24 Teere c^hja ca wedero t^hori jiro, jīcāri mena o biro Úmureco Pac^hre ñi juu bueupa:

—Niipetirije Úpu, ati um^urecore, ati yepare, dia pairi yaare, to biri teep^hre ca niiriye niipetirije ca tiiric^h,

25 Añuri Yeri menap^h, m^ure padē bojari maj^h jää ñic^h David menap^h, o biro m^h ñiupa:

“¿Ñee tiirā bojoca poogaari to cōro peti c^hja wede mecāti? ¿Ñee tiirā bojoca, watoa petira “O biro mani tijaco,” c^hja ñiti?

26 Wiorā, ati yepare ca doti niirā, jīcāri mena Úmureco Pac^h menare to biri m^h ca beje amiric^h Mesías menare, ña junama.”[‡]

27 To birira Herodes, Poncio Pilato, judíos, judíos ca niitirā mena, ati macāre nea pooupa, m^h ca beje amiric^h Jesú, ca ñañarije manigu, m^ure padē bojari maj^hre ña junari,

28 t^hrum^upura “To biro biirucu,” m^h ca ūricarore birora, to bijato ñirā.

29 Úpu, mecāra ñañaro jääre c^hja ca tiir^hgarijere ña ña. M^h paderi majare uwiricaro maniro m^h yeere jää ca wede yujuro jääre tiiya.

30 To biri m^h ca yeri tutuarije mena ca diarique c^htirāre catio, ñucā m^ure padē bojari maj^h ca

[‡] **4:26** Sal 2.1-2; Dan 9.24f; Hch 10.38; He 1.9.

ñaañarije manigu Jesús wãme mena, ca ña ñaaña manirije jãa ca tii maji niiro tiiya –íi juu bueupa.

31 Cúja ca juu bue yapanorora, cúja ca niiri tabe búaro nanaupe. To biro ca biiro, niipetirãpura Añuri Yeri cúja yeripúre cá ca ñaañaa nucá earo, uwiricaro maniro Umureco Pacu wederiquere wede yujuupa.

Niipetirije cúja ca cúorije, niipetirã yee ca niirije

32 Jesucristore ca tuo núnajeerã niipetirã jícá peere birora bii, jícári córo túgoeña biiupa. Jícá peera cúja ca cúorijere, “Yú yee wado nii,” ñiricaro maniro, “Mani niipetirã yee niiro bii,” ameri ñiupa.

33 Jesús yee quetire wederi maja pea, Wiogu Jesús cá ca cati tuarique quetire do biro tiiya maniro to birora wedecá núnúa waaupa. Umureco Pacu pea cúja niipetirãpuren**a** búaro jañuro, añuro cújare tii nemo núnúa waaupi.

34 Cúja watoare jícá unora ca boo pacagu manipi. Yepari ca cúorá, nucá wiji*er*i ca cúorá, aperáre noni wapa jeeri,

35 wapa tiirica tiirire Jesús bueráre tiicojori, bate dotirucuupa cúja ca niiro córorena, cúja ca cúotirijere cúja jeejato ñirá.

36 To birora tiiupi, Leví yaa puna macá José ca wãme cútigu, Chipre yucu pooga macá, Jesucristo yee quetire wederi maja, Bernabé cúja ca wãmeo tiiricu cãa, (Bernabé ñiro, “Túgoeña bayiricaro ca tiigu,” ñirúgaro ñi),

37 cá yaa yepare aperáre noni wapa jeeri, wapa tiirica tiirire Jesús bueráre tiicojoupi.

5

Ananías, Safira, ñañaro cāja ca tiirique

¹ Ananías, cā nūmo Safira mena, cāja cāa, cāja yaa yepare noniupa.

² Cā nūmo Safira mena, “To biro mani tijaco,” ameri ū wede peniri, wapa tiirica tiirire jee dūori, ca dūjarijere Jesús buerāre noniupa.

³ Pedro pea o biro ū jāiñaupi Ananías're:

—Ananías, ¿ñee tiigū Satanás mū yeripū ñaajāa nūcāri mūre doti ametūene nūcā, Añuri Yerire ū dito, mū yaa yepare mū ca noni wapa taarique wapa tiirica tiirire jee dūo, tee mena tua, mū ca tiiro cā tuijāri?

⁴ ¿Mū ca noniparo jūguero, mū yaa yepa méé to nuijāri? ¿Mū ca noniro jiro, wapa tiirica tūri mū yee méé to nuijāri? ¿Ñee tiigū to biirije peti mū tiicājāri? Bojocare ū ditogū méé mū tii. Úmūreco Pacūre ū ditogū mū tii —cāre ūupi.

⁵ O biirije Pedro cāre cā ca ūrijere tūogūra, dia ñaacūmucoaupi Ananías. Niipetirā to biro ca biiri-quere ca tuorā, būaro uwiupa.

⁶ To biro cā ca biiro ūa, wāmarā doo, cā upūri niiquīriquere jutiro quejero mena paa ūmaa, cāre yaarā waaraā amicoaupa.

⁷ No cōro mee itia horas jiro, ca biiri-quere majiricaro maniro jāa dooupo Ananías niiquīrichū nūmo.

⁸ Cōcāre o biro cōre ū jāiñaupi Pedro:

—Safira, yūre wedeya: ¿Jāare wapa tiirica tiiri mūja ca noni jāaro cōrora mūja yaa yepare mūja noni wapa jeejāri? —cōre ū jāiñaupi.

—Úgjá. To cōrora jāa noni wapa jeejāwū —cāre ū yūupi.

9 To biro cāre cō ca ūi yūarora:

—¿Nee tiirā māja pūarāpūra, Umuareco Pacu yuu Añuri Yerire “O biro cāre mani ūi ñaaajaco” māja ameri ūi wede penijāri? ¡Iaña! Ijā tua dooma, mā manu niiquīriche ca yaarā waaricarā. Mu cāare nucā ami waarā doorā tiima —cōre ūiupi Pedro.

10 To biro cōre cā ca ūirije menara, Safira cāa Pedro pūtora dia ñaacūmucoaupo. Cō manu niiquīriche ca yaarā waaricarā wāmarā jāa earā, cō cāare ca bii yairicopure bua ea, cōre ami waa, cō manu niiquīriche pūtora cōre yaaupa.

11 To biri niipetirā Jesucristore ca tħo nħanjeerā, nucā niipetirā teere ca tħoriarā, buaro uwiupa.

Ca diarique cutirāre paħħ cāja ca catorique

12 Jesús buerā menapu, paħħ wāmeri bojoca watoare ca īa ñaaña manirije tii bau niirique niiupa. Nucā niipetirā Jesucristore ca tħo nħanjeerā, jīcū peere biro tħogħejrija cātiri, Pórtico de Salomón* cāja ca ūiri tabere nea poorucuupa.

13 Aperā pea buaropura cājare nucā buocā pacarā, jīcū uno peera cāja mena niirucu biitiupa.

14 Wiogħre ca tħo nħanjeerā pea, paħħ jañuro nomia, umuua, nii nħanua waaupa.

15 To biri, ca diarique cātirāre wħiżjeri watoa waarica maaripu jee wieneri, cāni pejaricaro jo-toarira, diari majare ami waaricaro jotoarira, cūu cojoupa, Pedro cā ca ametħa waaro petopura, cāja mena macārā jīcārāre cā wātī† cuti ñaapeajato ūirā.

* **5:12** Umuareco Pacu yaa wiipħre waru macā nħa peere wii botari ca nii tħia waari tabe niiupa. † **5:15** Sombra.

16 Ñucā Jerusalén puto macā macāri macārā cāa, ca diarique cūtirāre, wātīa jūori ñañaro ca biirāre, cājare jee doorā paū tii macāre earucuupa. Niipe-tirāpūra catio ecoupa.

Jesús buerāre ñañaro tiirugarā cāja ca nūnūrique

17 Paia ӯpū, cā mena ca niirā saduceos're ca tuo nūnūjeerā, būaro ajiaupa.

18 To biri Jesús buerāre ñeeri, tia cūurica wii, macā macā wiipū cājare tia cūucāupa.

19 To biro cāja ca tiimijata cāare, jīcū Umuereco Pacū puto macā ñamira cājare pāa wiene, o biro ūlupi:

20 —Waa, Umuereco Pacū yaa wiipū ea nūcāri, niipetirije ate catirique quetire bojocare wederāja —cājare ūlupi.

21 Cāja pea to biro cā ca ūrijere cāja ca tuo ricarore birora, ape rāmu meepū, ca boerije mena Umuereco Pacū yaa wiipū jāa waari, wede jūo waaupa. To biro cāja ca ūlupi nii ditoye, paia ӯpū, to biri cā mena ca niirā mena doo, israelitas're ca jūo niirā niipetirāre jūo neo, Jesús buerāre tia cūurica wiipū ca niirāre jūo doti cojoupa.

22 Cāja ca jūo doti cojoricarā uwamarā pea, tia cūurica wiipū earā cājare būatiupa. To biri o biro ūlupi wede tua eaupa:

23 —Tia cūurica wii niipetiri joperipūra añuro biarica joperi wado nii, ñucā tii wiire coteri maja uwamarā cāa tii joperi cōrorena cote, bii nijapa. To biro cāja ca bii pacaro, jāa pea tii wiire jope pāarā, tii wii jupeapūra jīcū ñnora jāa būaticājāwū —cājare ūlupi tua eaupa.

24 Teere t̄orā, Ūmareco Pac̄a yaa wiire ca coterā uwamarā wioḡa, ñucā paia ca nii majuropeerā, do biro pee ñi majiti:

—¿Tee niipetirije ñeep̄a to bii yapanorugabuti? —ameri ñiupa.

25 To biro c̄ja ca ñi niiri tabera, j̄ic̄a o biro c̄jare ñi eaupi:

—Tia c̄urica wiip̄a m̄ja ca tia c̄uuquñjārā, Ūmareco Pac̄a yaa wiip̄a bojocare buerā tiima ñucā —ñiupi.

26 To biro c̄a ca ñiro t̄o, uwamarā wioḡa c̄a uwamarā mena waa, bojocare ñatā mena dee j̄ia ecorugatigu uwima ñigu, Jesús buerāre ñañaro c̄jare tiitigura c̄jare jeecoaupi.

27 Ea, wiorā p̄topu c̄jare jee waaupa. Paia ūp̄a pea o biro c̄jare ñiupi:

28 —“J̄ic̄ati ūno peera c̄a yee maquēre wede nemoeto,” m̄jare jāa ñijāw̄a doca. M̄ja pea, to biro m̄jare jāa ca ñic̄a pacaro m̄ja ca bue majorije mena Jerusalén macāre ca jeja n̄ucā peticoaro m̄ja tii, ñucā to biro m̄ja ca ñi niirije watoara, c̄a ca bii yairiquere, jāarena, “C̄are m̄ja j̄law̄a,” m̄ja ñi nii —ñiupi.

29 To biro c̄a ca ñiro, Pedro, to biri c̄a mena macārā:

—Jāara, bojoca c̄ja ca ñirije peere tii n̄en̄jeee j̄uorica tabe ūnora, Ūmareco Pac̄a c̄a ca tii dotirije peere jāa ca tii n̄en̄jeee j̄opera niicāro bii.

30 Mani ñic̄a jāa n̄iquñricarā Ūmareco Pac̄ra, Jesús're, yuc̄a tenip̄a m̄ja ca paa pua tuu cōagure c̄a ca cati tuaro tiiwi.

31 C̄arena, Ūmareco Pac̄a, ca nii majuropeeḡa c̄are tii, c̄a díamac̄a n̄aÑa pee c̄are c̄uri, Wioḡa,

manire Ca Ametenegu, cā ca niiro tijapi, Israel bojoca ñañarije cāja ca tii niirijere to cōrora tii yerijāa, Umareco Pacu mena pee nii ea, ñañarije cāja ca tiirijere acobo eco, cāja ca biipere biro ñigu.

32 Jāara jāa nii, atere ca ñaricarā, ñucā Umareco Pacu, cāre ca tuo nunujeerāre cā ca tiicojoricu Añuri Yeri cāa, ate to biro ca biiriquere, “To birora biiwu” ca ñigu niimi —cājare ñiupa.

33 Cāja pea atere tuorā, buaropura ajia ametacoari, cājare j*ī*acārugaupa.

34 To biro cāja ca biiro, j*ī*cā fariseo, Gamaliel ca wāme cātigu, doti cāuriquere juo bueri maju bojoca niipetirā cāja ca nucā buogu, uparā cāja ca nea poori tabepure wāmu nucāri, Jesús buerāre j*ī*cā nimaro cājare wiene cojo doticāupi.

35 Cāja ca witi waaro jiro o biro ñiupi:
—Israelitas, anijare muja ca tiirugarijere tugoeña bojoca catiya.

36 Tugoeñaña turumupure Teudas ca wāme cātigu, “Yu yu nii ca nii majuropeegu,” cā ca ñiro, cuatrocientos peti cā ca ñirijere tuo nunujeeupa. To ca bii pacaro cāre j*ī*acāupa. Cāre cāja ca j*ī*arora, cāre ca nunumiricarā waa bate peti, to cōrora niipetiro peti nucācoupa.

37 Jiro jañuro ñucā, cāja wāme cāja ca owa peori rumurire, Galilea macā Judas cāa, to birora ñiri, bojoca cāre cāja ca tuo nunujeero tiimiupi. Ñucā cā cāare j*ī*a cōacāupa. To biro cāja ca tiirora, cāre ca nunumiricarā cāa waa bate peticoupa.

38 “Mecā peera, anijare to birora cājare j*ī*acāña,” mujare yu ñi wede majio. ¡Cājare piticāña! Ano ca biirije bojoca cāja ca dotirije to ca nijata, peticoarucu.

39 ɻumareco Pacʉ cã ca dotirije to ca nijata docare, do biiro pee mʉja tii ametʉa nucã majitirucu. Bojoca catiya, ɻumareco Pacʉ menara mʉja ameri quēecã niire —cãjare ūiupi Gamaliel, cã mena macārã wiorãre.

To biro cã ca ūirije mena, cã mena macārãre cãja ca ūtgoeña wajoaro tiiupi.

40 To biri Jesús buerãre jʉo cojo, cãjare bape yapano, “Jesús yee maquère wede nemoticãña,” cãjare ūiupa. Jiro cãjare piticãupa.

41 Jesús buerã pea, ɻuparã pʉto ca niiricarã witi waara: “Jesús yee quetire mani ca wederije jʉori, manire cãja ca bapero manire tiimi ɻumareco Pacʉ,” ūi ɻjea niicã witi waaupa.

42 To cānacã rʉmʉra, ɻumareco Pacʉ yaa wiipʉ, wiijeripʉ, bojocare bue, Jesús'ra Mesías ca niigʉ yee maquẽ añurije quetire wede, tiicã niirucuupa.

6

Ca pade nemoparãre cãja ca bejerique

1 Tii cãmarire Jesús yee quetire ca tʉo nʉnʉjeerã paʉ nii nʉnʉa waama ūirã, griego bojoca pee, hebreo bojocare:

—Jāa yee wederã romiri ca manʉ jãmʉa bii yai ecoricarã griega romirire, manire cãja ca tii nemorijere baarique dica woorã, “Añuro cãjare tiitima” —ūi wede pai jʉo waaupa.

2 To biri Jesús buerã pʉa amo peti, dʉpore pʉaga penituario ca niiricarã pea, niipetirã Jesucristore ca tʉo nʉnʉjeerãre neori, o biro cãjare ūiupa:

—Jāa Jesús buerã ca niiricarã, baarique bato coterʉgarãra, ɻumareco Pacʉ yeere jāa ca wede yerijāaro añuti.

³ Jää yaarā, m̄ja majuropeera m̄ja mena ca niirāre, “Anijarā añuma” m̄ja ca ūirā, ca majirāre, Añuri Yeri ca c̄uorāre, jīcā amo peti, ape amore p̄uaga penituarō ca niirā um̄ua tee paderiquere ca tii niiparāre c̄ajare amaña.

⁴ Jää pea, juu bue, Úm̄areco Pac̄u c̄a ca ūirijere bojocare wede, jää tiicā n̄n̄ua waarucu —c̄ajare ūiupa.

⁵ To biro c̄aja ca ūiro, niipetirāpura “To birora mani tijjaco” ūi, b̄uaropura díamacū tugoeña tutua, Añuri Yeri c̄eo, ca biiḡu Esteban're, Felipere, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, to biri Antioquía macū Nicolás, j̄uguero peera judíos yee peere ca tii n̄ucū b̄uerucuricāre, j̄oupa.

⁶ C̄ajare beje yapano, Jesús buerā p̄utopu c̄ajare jee waaupa. C̄aja pea Úm̄areco Pac̄ure c̄ajare jāi boja, c̄aja amori mena c̄ajare ūia peo, c̄ajare tiiupa.

⁷ Úm̄areco Pac̄u yee queti pea b̄uaro jañuri jeja n̄ucā waaupa. To biri Jesús yee quetire ca t̄uo n̄n̄ujee waarā pāu jañuro nii n̄n̄ua waaupa Jerusalén're. Ñucā paiapu cāa, pāu Jesús yee añurije quetire t̄uo n̄n̄ujeeupa.

Esteban're c̄aja ca ūeerique

⁸ Esteban, Úm̄areco Pac̄u añuro c̄a ca tiirije, c̄a ca yeri tutuarije c̄uocāri, bojoca watoare ca ūa ūaaña maniri wāmeri tii bau nii niiupi.

⁹ Jīcārā nea poo juu buerica wii, Pade Coteri Maja Ca Amet̄uaricarā, ca wāme c̄utiri wii macārā, jīcārā Cirene, Alejandría, Cilicia, to biri Asia yepa macā macāri macārā mena, Esteban mena ameri tuti j̄eo waaupa.

10 To biro ū pacarā, Esteban're do biro pee cāre ū ametua nucā majitiupa, Añuri Yeri cā ca majorije mena cā ca wedero macā.

11 Do biro ū majitima ūrā, jīcārāre wapa tiiupa, watoara, “Moisés cā ca doti cūuriquere, Umureco Pacāre, Esteban ñañarije cā ca ū tutiro jāa t̄ojāwū,” cāja ūjato ūrā.

12 To biro cāja ca tiiricarā niiri, bojocare, bojocare ca j̄uo niirāre,* doti cūuriquere ca j̄uo buerāre, cājare wede mecaño peticā cojoupa. To biri Esteban're ūmaa nea poo, cāre ñee, uparā cāja ca nea pooropū cāre amicoaupa.

13 Ñucā yeera, “ ‘Ania Moisés cā ca doti cūuriquere, to biri ati wii Umureco Pacā yaa wii ca ñañarije maniri wiire ñañaro ū yerijāati majuropeecāmi.’

14 ‘Ñucā Jesús, Nazaret macā, ati wii Umureco Pacā yaa wiire cōacā, mani ca tii niirije Moisés manire cā ca cūuriquere wajoacā, tiirucumi’ cā ca ūrijere jāa t̄ojāwū,’ ca ū dito wedejāa nemoparāre amaupa.

15 To cōrora uparā,† to ca duwirā niipetirāphra, Esteban're ūrā, Umureco Pacā puto macāre biro cā ca diámacā cātiro ūupa.

7

Esteban cā ca wederique

1 To cōrora paia wiogū pea o biro cāre ū jāiñupi:
—¿Ano māre cāja ca wedejāarije díamacāra to niiti? —ñiupi.

2 Cā pea o biro ū yuuupi:

* **6:12** Ancianos. † **6:15** Sanedrín. Hch 6.13.

—Y_u yaarā, y_u pac_ua, y_ure t_uoya. Mani U_mureco Pac_u do biro ca tiiya manigu, mani n_icā Abraham're, Harán pee cū ca niig_u waaparo j_uguero, ména Mesopotamiap_ura cū ca niiro cāre baua eari,

³ “M_u yaa yepare, m_u yaarāre witi weori, m_ure y_u ca ñ_opa yepap_u waaguja,” cūre ñ_uipi.*

⁴ To biri caldeos yaa yepare witiri, Harán yepa pee niig_u waaupi. Toop_u cū ca niiro, cū pac_u cū ca bii yairo jiro, U_mureco Pac_u ati yepa, mecūre m_uja ca niiri yepare, cāre ami dooupi.

⁵ To biro cāre tii pacag_u, ati yepare cā yee ca niipe cāre tiicojo, ñucā jīcā tabe u_noacā cū ca niipa tabe u_nora cāre tiicojorucu, tiitiupi. Biig_up_ua, “M_ure y_u tiicojorucu m_u ca bii yairo jiro m_u pāramerā yaa yepa ca niipere biro ñig_u,” cāre ñ_uipi, ména Abraham tii tabep_ura cū ca puna mani pacaro.

⁶ Ñucā U_mureco Pac_u o biro cāre ñ_uipi: “M_u pāramerā ca nii n_unua waarā, cāja yaa yepa ca niitirop_u ape yepa macārāre biro niirucuma, cuatrocientos cūmari peti padé coteri maja nii, ñañaro tii eco, cāja ca bii niiparop_ure.

⁷ Y_u peá cājare ca padé doti eperāre ñañaro cūjare y_u tiirucu. Jiro m_u pāramerā tii yepare witi weori, ati yepap_u y_ure tii ñucā b_uorucuma,” ñ_uipi U_mureco Pac_u Abraham're.[†]

⁸ U_mureco Pac_u, Abraham're, “O biro mani tii niirucu,” cāre cā ca ñ_urijere ca bii ñ_orije to nijato ñig_u, jeyua quejero yapare wide taatiriquere[‡] cāre tii dotiupi. To biri cā macā Isaac cā ca ba_uaro jiro jīcā amo peti, ape amore itiaga penituarco ca niiri

* ^{7:3} Gn 12.1. † ^{7:7} Gn 15.13, 14. ‡ ^{7:8} Circuncisión.

rəməri ca nii waaro, cã jeyua quejero yapare wide taaupi. Ñucã Isaac cãa cã macã Jacob're to birora tiiupi. Jacob cãa to birora tiiupi, cã puna Israel macärã púa amo peti, dəpore púaaga penituaro niiri poogaari ca niiparã pacua cãare.

⁹ "Anija Jacob puna mani ñicã jää ca niiricarã cãja bai Josére īa tutiri, pade coteri majare biro cãja ca noni cõagare, Egiptopu cãre ami waaupa. To biro cãre cãja ca tii pacaro, Ùm̄reco Pacu peá cã menara niiri,

¹⁰ niipetirije cã ca təgoeñarique pairijere cãre tii nemo ametüeneupi. To biro tii, buaro ca majigü cã ca niiro cãre tiiri, Faraón, Egipto macã upu, Josére Egipto macärã wiogü cã ca niiro, ñucã upu cã ca niiri wiire ca dotigü cã ca niiro cãre tiiupi.

¹¹ "Tii tabere, Egiptore, to biri Canaán yepare aua nii, ñañaro tam̄orique nii, biiupa. To biri mani ñicã jää niiquíricarã peá cãja ca baape uno cəoticāupa.

¹² Jacob, "Egiptore baarique nijjato," cãja ca ñirijere tħori, cã puna, mani ñicã jää niiquíricarãre toopu cãjare tiicojo juoupi.

¹³ Jiro cãja ca waa nemoro, José peá cã jūwü jāarire cãre cãja ca majiro tiiupi. To biri Faraón peá Josére "Tii pooga macã nijjapi," īi majiupi.

¹⁴ Tee jiro José, cã pacu Jacob, cã puna niipetirã, setenta y cinco bojoca ca niirãre, Egipto pee cãjare jee doo dotiupi.

¹⁵ To biro biima īigü, Egipto yepapu niigü waaupi Jacob. Toopu bii yaiupi. Ñucã cã puna, mani ñicã jää niiquíricarã cãa, tii yepapura bii yaiupa.

¹⁶ Jacob niiquíricu cã ca bii yairo cã upuri

niiquīriquere Siquem'p^u ami waa, Abraham, Hamor punare cā ca wapa tiirica majā opep^u cāre yaacōaupa.

¹⁷ "Umureco Pac^u Abraham're, "To biro y^u tiirucu," cā ca lirica cuu ca ea nūnūa waaro, Israel yaa pooga macārā Egipto yepap^u niirā pa^u bojoca būaupa.

¹⁸ To biro cāja ca biiri cāmarire, Josére ca ma-jitig^u, Egipto yepare wiog^u jāaupi.

¹⁹ To biri cā pea, mani yaa pooga macārāre ū dito, mani ūnicū jāare ūañaro cājare tii epe, cāja puna wāma ca baúarā cāare ūa ñunūjee dotiti, cāja ca bii yairo tiiupi.

²⁰ To biro cājare cā ca tiiri cuurena baúaupi Moisés. Umureco Pac^u cā ca ūa biijejag^u añug^u niiupi. Cā pac^u pea itiarā muipūa peti cāja yaa wiira cāre majo niiupa.

²¹ Jiro cāre ūjarema ūima ūirā, diap^u cāja ca poo yuu cojog^ure, faraón macō cāre amiri cō macā majuro peere biro cāre majoupo.

²² To biro cō ca tiiric^u niiri, Egipto macārā yee majiriquere bue majio ecori, cā ca wederije, cā ca tiiriye cāare buaro ū bayi, niipetirije ca tii maji petigu bii majā nūcāupi Moisés.

²³ "Cuarenta cāmari cūog^u, cā yaarā israelitas're: "Ca ūag^u waape niicu," ūupi Moisés.

²⁴ Cājare ūag^u waag^u, jīcā Egipto macā, jīcā cāja mena macāre ūañaro cā ca tiiro ūari, cāre camotag^u waama ūigura, Egipto macāre quēe ūjacāquūupi.

²⁵ "Cā juori, 'Umureco Pac^u manire ametuenerucumi,' ū tagoeñarucuma y^u yaarā," ū tagoeñamiupi Moisés. Cāja pea to biri wāme tagoeñatiupa.

26 Ñucā ape r̄am̄ cā yaarā p̄uarā israelitas wado cāja ca ameri quēe niiro īari, añuro cāja ca niiro tiirugama īiḡ, “M̄ja jīcā majara m̄ja nii, ¿ñee tiirā ñañaro m̄ja ameri tiiti?” cājare īimiupi.

27 To biro cā ca īirora, cā mena macūre ca quēe nijjāḡ pea, Moisés're tumicōa cojo, o biro cāre īiupi: “¿Ñiru jāare ca dotip̄, jāare ca īa bejep̄, m̄ure cā tijjāri?

28 ¿Ñamica, egipcio bojocure m̄a ca jīajārore birora, ȳa cāare jīaruḡ m̄a tiiti?” cāre īiupi. §

29 To biro cāre cā ca īirijere t̄o uwima īiḡ, Madián yepap̄ duticoaudi Moisés. Tii yepap̄ure ape yepa macūre biro niirucuupi. Toop̄ niiḡ, p̄uarā puna cātiupi.

30 “Cuarenta cāmari jiro, ca yuc̄ maniri yepa Sinaí ûtāḡ p̄uto, jīcā Um̄areco Pac̄ p̄uto macā, yuc̄ḡ ca pota catiric̄ ca ûnrije watoap̄ cāre baua eaupi.

31 Moisés pea to biro ca biirijere īaḡ, īa uchacoa, añuro īa quenoruḡ p̄uto jañuro waa n̄unua waaḡ, Um̄areco Pac̄ o biro cāre cā ca īiro t̄oupi:

32 “Ȳa, m̄a ñicā jāa Um̄areco Pac̄ ȳa nii. Abraham, Isaac, Jacob jāari Um̄areco Pac̄ ȳa nii,” cāre īiupi.* To biro cāre cā ca īiro t̄oḡ, cā pea uwi nana yai waama īiḡ, īa cojori méé biicāupi.

33 To biro cā ca biiro, Moisés're o biro cāre īiupi Um̄areco Pac̄: “M̄a d̄apo jutire tuu weeya. M̄a ca nucūri yepa ca ñañarije maniri yepa nii.

34 Ȳa yaarā Israel yaa pooga macārā Egiptop̄ ca niirā, ñañaro cāja ca biirijere īa, ‘Ñañaro peti mani tam̄ocā anore niirā,’ cāja ca īirijere ȳa t̄o, to biri

cājare ametħenerugħu yu duwi doojāwħu. ‘Dooya. Ñucā Egiptopħra mħare tiicojogħu doogħu yu tii,’ ” cūre īiupi Ɂムureco Pacu.†

35 “Ani Moisés, “¿Ñiru jāare ca dotipħu, jāare ca īa bejepħu, mħare cā tħixxar?” cūja ca īi īa junaricħrena ñucā, Ɂムureco Pacu pea cājare ca ametħenepħu, cājare ca jħo niipħu, cūre tiicojoupi Ɂムureco Pacu pħoto macu, potagħu ca ħuricu watoapħu ca baua earicu cā ca doti tutuarije jħor.

36 To biri Moisés'ra tii yepare ca īa ñaañā maniri je tħalli bau nii, Dia Pairiya Ca Jūari yaare jħo tħi, ñucā ca bopori yepapħu cā care cuarenta cūmari peti ca īa ñaañā maniri je tħalli bau nii, ca tiiricħura, mani ñicu jāa niiquři carāre cājare jħo witi nħċāupi.

37 Ñucā cāra, israelitas're: “Muja watoare jīcū cū yee quetire wede jħegueri maju yure biro ca biigħu cā ca nii earo tiirucumi Ɂムureco Pacu, cūre mħaja tuo nħanjeerucu,” cājare īiupi.‡

38 Ñucā ani, Moisés'ra, ca yucħu maniri yepapħu Israel bojocare jħo niiggħu, Ɂムureco Pacu pħoto macu, Sinaí buuropħu niiggħu cāre cā ca īlrijere, mani ñicu jāa peere wedecojo niiupi. Ñucā cāra, catirique maquē wederiquere Ɂムureco Pacu cā ca tiicojorije cā care ñeeupi, manipħre cā ca wede ametħenepħ.

39 “Mani ñicu jāa niiquři carār pe, cājare cā ca wederijere tuo nħanjeeru għati, teere tuo juna, ñucā Egipto peera tuacoarugħa.

40 To biri: “Jäguēa, manire ca jħo waparār quenoña. Ani Moisés, Egiptopħu mani ca niiro

† **7:34** Ex 3.5, 7, 8, 10. ‡ **7:37** Dt 18.15.

manire ca j̄o witimiric̄a cāare mani majiti. Do biro peti biicābumi doca,” ūupa Aarón’re. §

41 To biro ūicāri j̄ic̄a wec̄a macāre biiḡa weeri, waibuc̄ra j̄ia, cāre tiicojo nac̄a b̄ao, boje r̄am̄a queno peo, tii ūjea nii niiupa, cāja majuropeera cāja ca quenoricearena.

42 Ate j̄ori Um̄areco Pac̄a, cājare camotati, um̄areco tuti macārā ñoc̄arena cāja ca tii nac̄a b̄uoro cājare tiiupi. O biirijera ūi owarique nii Um̄areco Pac̄a yee quetire wede j̄uguéri maja cāja ca owarica pūurop̄are:

“Israelitas, ḡm̄ja, ca yuc̄a maniri yepap̄ure cuarenta cāmari peti niirā, oveja j̄iari joe j̄uti añu m̄ene, m̄ja ca c̄orijere tiicojo, yure m̄ja tii nac̄a b̄ao niiri?

43 “M̄ja tiitiw̄a. To biro tii nac̄a b̄uoricaro uno, j̄uguē Moloc peere cā yaa wii menara cāre ph̄ja waarucu, ñuc̄a j̄uguē Refán yaa ñoc̄ cāare to birora tii, ūi nac̄a b̄uoruḡarā m̄ja majuropeera m̄ja ca weericarārena tii nac̄a b̄ao, m̄ja tiic̄a niiw̄a. To biri Babilonia ño peep̄a m̄ejare yaa tiicojo batecārucu,” ūi.*

44 “Mani ñic̄a j̄aa ca bopori yepare niirā, Um̄areco Pac̄a, bojoca watoare cā ca niirijere ca bii ūñori wiire, Moisés’re, “M̄a ca ūarica wiire biiri wii tiiya,” Um̄areco Pac̄a cāre cā ca ūrica wiire biiri wii cā ca ūirica wiire c̄oupa.

45 Mani ñic̄a j̄aa pea tii wiire ñeeri jiro, ape poogaari macārā yaa yepare Um̄areco Pac̄a cājare tiicojoruḡa, cāja ca ūa cojorora cājare cōa wiene, cā ca ūiri yepare Josué cājare cā ca doti niiro mena

§ **7:40** Ex 32.1. * **7:43** Am 5.25-27.

ẽmarã, cãja menara tii wiire ami nãnhua waaupa. David cã ca niiri cuupu, tii wii toora niicãupa.

46 David pea, Ùmureco Pacu añuro cã ca tiirijere búa eaupi. To biri, Jacob cã ca tuo nãnajeericu Ùmureco Pacu yaa wiire quenorugu cãre jãiupi.

47 Biigapuha, Salomón'pu quenoquñupi Ùmureco Pacu yaa wiire.

48 Ùmureco Pacu ati umareco niipetirophare Ca Doti Niigha, bojoca cãja ca quenorica wijiéri unorena niitimi, ca biipere wede jugueri maju cã ca liricarore birora:

49 “Ùmureco quejeroa, yu ca doti duwiri cãmuro nii.

Ati yepa pea yu dãpori yu ca uña cãuri tabe nii. ¿To docare do biri wii uno pee yare maja queno bojarati? ¿Noo pee yu ca yerijãa niipa tabe to niroti?

50 ¿Ate niipetirije yu, yu ca tirique méé to niiti?” ñimi Ùpu.[†]

51 ”¡Maja pea ca ametuene nacã pairã, Ùmureco Pacure ca majitirare biro amoperi cuti, yeri cuti, maja bii! To cãnacã tiira, Añuri Yerire maja junacã. Maja ñicã jãmua niiquñricarare birora maja biicã.

52 Maja ñicã jãmua niiquñricarã, niipere Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majure, ¿ñañaro cãja tiitiupari? Ca ñañarije manigua cã ca doopere ca wede juguerã dooricarare, cãjara jia bateupa. Mecura yua, ca ñañarije manigua ca dooricarena, maja pea cãre wedejãa, jia cõa, maja tii yerijãawa.

53 Maja, Ùmureco Pacu puto macãrã menapu doti cãuriquere ca ñeericarã, teere maja tii nãnajeeti tee cãare” —cãjare ñiupi Esteban.

Esteban cã ca bii yairique

[†] **7:50** Is 66.1-2.

54 Atere ttaorã, cāja upire baca dupo tuuri nucāripu ajiaupa Esteban menare.

55 Esteban pea, Añuri Yerire cāo ametāene nucācoa, umāreco pee ña māene cojogu, Umāreco Pacu cā ca boe baterijere, ñucā Jesús, Umāreco Pacu díamacā nuñia pee ca nucāgure, ñaupi.

56 To cōrora o biro ñiupi Esteban:

—¡ñaña. Umāreco tuti pāa nucācoa! ¡Ca Nii Majuropeegu Macā Umāreco Pacu díamacā nuñia pee ca niigāre yu ña! —cājare ñiupi.

57 Cāja pea buaro acaro bui, cāja amoperire paa biato, tiicāri, to ca niirā niipetirāpāra ûmaa nea poori cāre ñeeupa.

58 Cāre ñee, macā ttajaropu ami witi waari, ûtā mena cāre dee juo waaupa. Cāre ca wedejāarā pea, jīcā wāmu Saulo ca wāme cātigāre, cāja juti jotoa cāja ca jānarijere cote dotiupa.

59 Cāre cāja ca deero watoara, o biro ñi juu bue-upi Esteban:

—Wiogu Jesús, yu yerire ñeeña —ñiupi.

60 To biro ñi ñaanuu waa, o biro ñi acaro buiupi: “Wiogu, o biro ñañaro yure cāja ca tiirijere cājare acoboya.” Atere ñi yapanogāra, bii yaicoaupi Esteban.

8

1 Saulo cāa, toora Esteban’re cāja ca jāro, “Mee añuro tiima,” ñi cote niiupi.

Jesús yaarāre Saulo cā ca nānarique

Tii rāmāra Jerusalén macārā Jesucristore ca ttao nānajeerā menare ñañaro tiirāgarā, cāja ca nānarije bii juoupa. To biri niipetirā Judea,

Samaria yeparipʉ waa batecoaupa. Jesús buerā ca niiricarā wado ametʉaupa.

² Jícārā ʉmʉa ca bojoca añurā, Esteban niiquīgure bʉaro oti, cāre yaa cōa, tiicā yerijāa waaupa.

³ Saulo pea wiijeri cōro waari Jesucristore ca tuo nʉnʉjeerāre cūja yaa wiijeripʉra, nomia, ʉmʉare ñee, wee nʉnʉa waari, cājare tia cūu doti niiupi.

Felipe Samariare añurije queti cā ca wederique

⁴ Jerusalén ca niimiricarā ca waa batericarā pea, noo cāja ca waari taberi cōro añurije quetire wedecā nʉnʉa waaupa.

⁵ Felipe pea, Samaria yepa pee waari, ca nii majuropeeri macāre Jesús yee quetire cājare wede jʉo waaupi.

⁶ Felipe cā ca ɻirijere tʉo, ca ɻa ñaaña manirije cā ca tii bau niirijere ɻari, paʉ bojoca cā ca wederijere añuro tʉo nʉnʉjeeupa.

⁷ Paʉ bojoca ca wātīa jāa ecoricarā ametʉene eco, wātīa cājapʉre ca niirā, cājare witi waarucurā bʉaro acaro bui, ñucā paʉ ca bʉuricarā, ñicā yuriri cāa catio eco, biiupa.

⁸ Ate jʉori, tii macāre bʉaro ʉjea niirique niiupa.

Simón cūmu

⁹ Tii macāre niiupi jīcā, mee, jʉgueropʉra cūmu niiri ca nii majuropeegʉre biro biicāri, Samaria macārāre ca ɻi dito epe niirucuricʉ Simón ca wāme cʉtigʉ.

¹⁰ To biri niipetirā, ca nii majuropeerā, ñucā ca nii coterā cāa, cā ca ɻirijere añuro cāre tuo nʉnʉjeeri, "Ania Ɂmʉreco Pacʉ cā ca yeri tutuarije niimi," cāre ɻi ñucā bʉorucuupa.

11 Cūmu cā ca niirije mena paₔ cāmari cājare cā ca ū dito niiro macā, cā ca ūirore biro cāre tii nānājeerucuupa.

12 Felipe, Um̄reco Pacₔ cā ca doti niiri tabe maquē, to biri Jesucristo yee añurije quetire cā ca wederije peere tāo nānājeema ūrā, um̄a, nomia, uwo coe dotiupa.

13 Ñucā Simón cūmupara, Felipe cā ca wederijere tāo nānājee, uwo coe dotiri jiro, ca ū ūaaña manirije Felipe cā ca tii bau niirijere ū ūjea niiri, cāre camotatiri méé cāre bapa cāti yujuupi.

14 Jesús buerā Jerusalén ca niirā, Samaria macārā Um̄reco Pacₔ yee quetire cāja ca tāo nānājeerijere queti tāori, Pedrore, Juan're cāja putopu cājare tiicojoupa.

15 Cāja pea toopu earā, Samaria macārā Cristo yee quetire ca tāo nānājeericarā Añuri Yerire cāja ūeejato ūrā, cājare juu bue bojaupa,

16 ména, jīcā ūno peerena Añuri Yeri cājapure cā ca ūaañā ūcā eatirique ca niiro macā. Wiogu Jesús wāme mena wado uwo coe ecoupa ména.

17 To biri Pedro, Juan, cāja amori mena cājare ūia peo, Añuri Yeri cājapure cā ca ūaañā ūcā earo cājare tiiupa.

18 Ñucā Simón pea Jesús buerā cāja amorire bojocare cāja ca ūia peorora, Añuri Yeri cā ca dooro cāja ca tiirijere ūari, wapa tiirica tiiri cājare tiicojo,

19 o biro cājare ūupi:

—To biro tii majiriquere yā cāare tiicojoya, niipe-tirā yā amori mena yā ca ūia peorā Añuri Yerire cāja ca ūeepere biro ūrā —cājare ūupi.

20 To biro cã ca ūiro t̄aoḡ, Pedro pea o biro c̄are ūi ȳaupi:

—Um̄ureco Pac̄ wapa maniro cã ca tiicojorijere m̄a ca wapa tii amir̄agarije wapa, m̄a yee wapa tiirica tiiri m̄a menara ūañaro to tii yaio ecocājato.

21 Jāa ca majirije unore ca c̄aop̄ m̄éé m̄a nii m̄a. Um̄ureco Pac̄ ca ūaro, m̄a yeri añuti majuropeecā.

22 Ate ūañarije m̄a ca cuorijere to cōrora tii yerijāari, Um̄ureco Pac̄ure jāiña. Ape tabera o biirije m̄a ca tugoeñajere m̄are acobocābocumi.

23 Ȳa ca ūajata, ūañarije wado tugoeña, ūañarije pee wadore tii n̄an̄ajecā yai waa, biirique wado m̄are niicā —c̄are ūipi Simón cūmure.

24 To biro cã ca ūiro t̄aoḡ, o biro c̄are ūi ȳaupi Simón:

—M̄ajara Um̄ureco Pac̄ure ȳare jāi bojaya, ano ȳare m̄aja ca ūirije jīcā wāme uno peera ȳare ca biiticāpere biro ūirā —c̄ujare ūipi.

25 Pedro, Juan, Jesús cã ca tiirijere c̄ja ca ūariquere wede, Um̄ureco Pac̄ wederiquere c̄ujare bue, tii yapanorā, Jerusalén pee tuacoaupa. To biro bii, tua n̄an̄a waara Samaria yepare ca niri macāri paú macārip̄ure añurije quetire c̄ujare wede, ūi n̄an̄a waupa.

Felipe, Etiopía macāre añurije queti cã ca wederique

26 Ate jiro jīcā Um̄ureco Pac̄ p̄uto macā o biro ūipi Felipere: “Jōcā jiro macā n̄aña peere, Jerusalén mena Gaza pee ca nii bua waari maa, ca yuc̄ maniri yepare ca nii waari maare waaguja,” c̄are ūipi.

27 To biro cã ca ñiro tuo, waacoaupi Felipe. Too waa nñuña waagu bua eaupi jíca Etiopía macã, tii yepa macára wiogo Candace ca wâme cátigo yee wapa tiirica tiirire ña nñujeeri majã ca niigure. Cã peá Jerusalén'ph, Ùmureco Pacare ca ñi nucã buogã earicu niiupi.

28 To biro bii tua waagu, cã tunurica caballoa cãja ca têari coropã duwiri, Ùmureco Pacã yee quetire wede jagueri majã Isaías cã ca owariquere bue nñuña waaupi.

29 Añuri Yeri peá o biro ñiupi Felipere:

—Ii coro, ca tunuri coro puto jañuro waaguja — ñiupi.

30 To biro cã ca ñiro Felipe tii coro putoacã eagã, Etiopía macã peá Isaías cã ca owaquîrica pûurore cã ca bue nñuña waarijere tuo, o biro cãre ñi jâiñupi:

—¿Too mã ca buerijere mã tuo puoti? —ñiupi.

31 To biro Felipe cã ca ñi jâiñaro:

—¿Jíca uno peera yure cûja ca wede majioro côro, do biro tiicâri yu tuo puobogajati? —câre ñi yuuupi.

To biro ñi, Etiopía macã peá cã puto Felipere ea jâa dotiupi.

32 Etiopía macã cã ca bue nñuña waarije peá o biro ñi owarique niiupa:

“Jíca ovejare biro, cãja ca jíapa tabepã ami waa ecowi. Jíca oveja macâre cãja ca poa juaro, cã ca acaro buitirore birora wederucu, titiwi.

33 Ñañaro tii epe ecowi. Ñañaro cãre ca tiirâre ñañaro cãjare tiitiwi. ¿Ñiru pee cã ca bii juo dooriquere cã wede peotibogajati? Ati

yepare cã ca cati niimirije ñema ecocoawã,”
ca ñirijere bue jãñaupi.*

34 Etiopía macã pea Felipere o biro ñi jãñaupi:

—Yure wedeya petopura. ¿Atera, ñiru pee cã ca biipere cã ñupari Isaías? ¿Cã majuropeera cã ca biipere ñigã cã ñijapari? ¿Apípã cã ca biipere ñigã pee cã ñijapari? —cäre ñi jãñaupi.

35 To biro cäre cã ca ñi jãñaaro, Felipe pea cã ca bue nñuña dooriquere cäre wede juo waa, añurije queti Jesús yeepã cäre wede yapano eaupi.

36 To waa nñuña waara, jíca tabe oco ca niiri tabe eagura, o biro ñupi Etiopía macã, Felipere:

—Íaña, anore oco nii. ¿Ca bii camotarije ño to niibogajati yure mu ca uwo coejata? —cäre ñupi.

37 To biro cã ca ñiro:

—Mu yeri niipetiro menapura mu ca tuo nñuñjeejata, mure yu uwo coe maji —cäre ñupi Felipe.

To biro cã ca ñiro:

—Jesucristoa, Ùmureco Pacu Macãra niimi; cäre yu tuo nñuñjee —cäre ñi yuupi.

38 To biro ñi, cäja tunuricare tua nñcã doti, cäja phaarãpura duwi ñaanñcã, diapã wau wia waa, Etiopía macäre uwo coeupi Felipe.

39 Cäre uwo coe yapano, cäja ca maa nñcãri tabera, Ùmureco Pacu yuu Añuri Yeri pea Felipere amicoaupi ñucã. Etiopía macã pea pñati cäre ña nemotiupi yua. To biro bii pacagu, buaro ujea niirique mena waacã nñuña waaupi.

* **8:33** Is 53.7-8.

40 Felipe pea, Azoto cāja ca ūiri macāpū nii yerijāupi ūucā. To ca niiri macāri cōro añurije que-tire wede nānāa waagū, Cesarea macāpū wede eacoaupi.

9

*Saulo, cā ca tāgoeña wajoarique
(Hch 22.6-16; 26.12-18)*

1 Ména Saulo pea, Jesucristore ca tuo nānājeerāre yerijāari méé jīaruga nānājee niigura, paia wiogū pūtopū eari,

2 cāre cā ca doti cojori pūurorire “Yare owa bojaya” cāre ūi jāigū eaupi, Damascopū nea poo juu buerica wiijeripū, Wāma Maa maquēre ca tuo nānājeerā, nomia, umare, cājare ama bāari, Jerusalén'pū cājare ami waagūda ūigū.

3 Teere tii yapano, waagū, mee Damasco macāre ea waagū doogū cā ca biiro, ca niiro tājarora umarecopū ca doorije bāaro ca boe ajiyaarije cā wejare boe ūaacūmu eaupe.

4 To biro ca biiro Saulo, yepapū ūaacūmu waagū:
—Saulo, Saulo, ¿ñee ūigū yare mā nānatí? —cāre ca ūirijere tāoupi.

5 To biro ca ūirijere tāori:

—¿Wiogū, ūiru mā niiti? —ūi jāiūupi. To biro cā ca ūiro, too ca wederije pea:

—Yāa Jesús, ūañaro mā ca tiiruga nānājeegura yā nii. Mā majuropeera potagare natē puagūre biro ūigū mā tii —ūupa.

6 Cā pea nanagura bāaro uwirique mena o biro ūupi: “¿Wiogū, ¿ñee yā ca tiiro mā booti?” cāre ūupi. To cā ca ūiro Jesús'pea: “Wāmā nācāri, macā pee piya

waaghja. Toopu mu ca earo, mu ca tiipere mure wederucuma,” ií yuuupi.

⁷ Saulo mena ca waaricarā pea, bojoca bauti pacaro ca wederijere tuori, buaro ucha uwirāra tua nucāupa.

⁸ Jiro, Saulo wāmu nucā, cū capere īa pāagu, īaticāupi. To biri cā amoripu ñee, Damascopu cāre amicoaupa.

⁹ Tii macāre itia rumu peti īati, baati, jiniti, bii niuupi Saulo.

¹⁰ Damascore niuupi jīcā Jesucristore ca tuo nanujeegu, Ananías ca wāme cutigu. Quēñagure biro cā ca bii oto wetiropu, Wiogu cāre baua eari, o biro cāre īupi:

—¡Ananías! —īupi.

To biro cā ca īiro:

—Anora yu nii Wiogu —cāre ií yuuupi cā pea.

¹¹ To biro cā ca ií yuuro, o biro cāre īupi Wiogu:

—Wiijeri caa, Díamacā Maa ca wāme cutiri maapu, Judas yaa wiipu waari, “¿Tarso macā Saulo ca wāme cutigu cā niiti?” ií jāiñāña. Juu buegu tiimi.

¹² Quēñaricarore biro bii oto weti waaghu, jīcā Ananías ca wāme cutigu, cā putropu jāa eari, nucā cā īajato īigu cā amori mena cāre ca ñia peo ea nucāgure īami —cāre īupi.

¹³ Teere thogu, o biro īupi Ananías:

—Wiogu, pau cā yee maquēre, nucā mu yaarā ca ñañarije manirā Jerusalén ca niirāre, niipetirije ñañaro cāja ca biiro cā ca tiirijere yure wederucuma.

¹⁴ Mecāra ano pee doojapi, mu wāmere ca ií nucā buorā niipetirāre, paia wiorā cāja ca doti

cojoro mena tia cūurica wiiph cājare jee waaragh –ii yuupi.

¹⁵ To biro cā ca ūiro, Wiogh pea o biro cāre ūiupi ūucā:

—Waaghja. Bojoca, ape yepari macārāphre, ūucā cāja wiorāre, to biri israelitas bojocare, yu yee quetire ca wede yujuph yu ca ami dica woojāgh niimi.

¹⁶ Yu yee juori, bharophra ūañaro tamhoriquere cāre yu ūñorucu –ūiupi Ananías're.

¹⁷ To biro cā ca ūiro tho, Saulo cā ca niiri wiiph waacoaupi Ananías. Cā phtoph jāa ea, cā amori mena cāre ūia peo, o biro cāre ūiupi:

—Yu yee wedegh Saulo, Wiogh Jesús, maa mh ca dooro mhre ca baua earich, ano mh phtoph yhre tiicojojāwi, ūucā ūa, Añuri Yerire boca ami, mh ca biipere biro ūigh –cāre ūiupi.

¹⁸ To biro cāre cā ca ūirora wai nhtāre biirije cā capephre ca niirique ca ūaarora, añuro ūacoaupi ūucā Saulo. To cōrora Wāmh ūucā, uwo coe ecoupi.

¹⁹ Jiro, baa, uph tutua, biicoaupi ūucā Saulo. To biro bii cati, Damasco macārā Jesús yee quetire ca tho nhnhjeerā mena jīcā rhmhri niiupi.

*Damascore Jesús yee quetire Saulo cā ca wed-
erique*

²⁰ Jiro Saulo cāja ca nea poo juu bueri wiijeriph, “Jesús Uhreco Pach Macāra niimi” ūi wede juo waauipi.

²¹ To biro cā ca ūi wedero ca thorā niipetirā do biro pee ūi majiticā, o biro ūi jāiñarucuupa:

—¿Ania Jerusalén'ph Jesús're ca tho nhnhjeerāre ca jīarhga nhnhjeerucujāgh méé cā niiti? ¿Ano

macārā cāare ñee waari, paia wiorāp̄re tiicojoruḡ ca dooric̄u méé cā niiti? —ameri ñiupa.

²² Saulo pea cājare cā ca wederije cōrora õo pee jañuro uwiricaro maniro cājare wede nānua waa, “Jesús Umuareco Pac̄u cā ca tiicojoric̄ura niimi”* cā ca ñiriye mena Damasco macārā judíos're, do biro pee cāja ca ñi majitirop̄u cājare tiicāupi Saulo.

Judíos're Saulo cā ca dutirique

²³ Pañu rām̄uñri jiro judíos, Saulore jīaruḡarā ameri wede peniupa.

²⁴ Cā pea teere queti tħoupi. Cāre jīaruḡarā, ñamiri, um̄arecori tii macāre witi waarica joperi cōrorena cāre cūmurucuupa.[†]

²⁵ To biro cāre cāja ca tiiruḡarijere majiri, Saulo cā ca wederijere ca tuo nānjeerā pea, piiwāp̄u cāre jāari, ñamira tii macāre cāja ca wee camota amojoderica tħidip̄ra cāre yoo duwiocā cojoupa. To biro bii, duticoaupi Saulo.

Jerusalén'pu Saulo cā ca earique

²⁶ Saulo, Jerusalén'pu eagu, Jesú's're ca tuo nānjeerā mena niirugamiupi. Cāja pea niipetirāp̄ra cāre uwi jañuupa. “Bii ditoḡu biimi. Jesú's're ca tuo nānjeeḡu méé niicumí,” cāre ñi uwi tħgoeñari.

²⁷ To biro cāja ca ñi pacaro, Bernabé pea, Jesú's buerā pħetop̄u cāre ami waaupi. Toop̄u cāre ami ea, “Maapu, Wioḡu Jesú's cāre cā ca baua earo cā ca ñariquere cāre cā ca wederiquere, Damascop̄u Jesú's yee quetire uwiricaro maniro cā ca wederiquere,

* **9:22** Mesías, Cristo. † **9:24** Vigilar o esperar.

yure wedejāwi ani Saulo,” cājare ūi wedeupi Bernabé.

²⁸ O biro bii, cāja mena Jerusalén macāre tutari, ape tabe pee waacoarucu, uwiricaro maniro, Wiogu Jesús yee quetire wede,

²⁹ judíos, griego ca wederā mena wede peni, tutuaro mena cājare wede majio, tii niiupi; cāja pea cāre jīacārugaupa.

³⁰ Jesucristore ca tuo nānājeerā pea to biro cāre cāja ca tiirugarijere majiri, Cesareapu cāre ami baa waa, Tarso pee cāre tiicojocā cojoupa.

³¹ To cōrōre Jesucristore ca tuo nānājeerā, Judea, Galilea, to biri Samaria yepari macārā niipetirāpu añuro jīcāri cōro nii, Umareco Pacu yee quetire būaro jañuro tāgoeña bayi, bii māa nācā nānua waa, Wiogure añuro tii nācā būorique mena, Añuri Yeri cā ca tii nemoro mena, paú Jesucristore ca tuo nānājeerā nii nānāa waaupa.

Eneas're Pedro cā ca catiorique

³² Pedro, Jesucristore ca tuo nānājeerāre ca ūa yuju waarucugu niiri, Lidapu ca niirā Jesucristore ca tuo nānājeerā cāare ūagü waauapi.

³³ Toopure baa eaupi jīcū, Eneas ca wāme cātigü, būhcāri waari méé, jīcā amo peti, ape amore itiaga penituarco niiri cāmari peti, cāni pejarica tabepu ca peja yai waagure.

³⁴ Cāre o biro ūipi Pedro:

—Eneas, māa ca diarique cātirijere Jesucristo māre ametuenemi. Wāmu nācāri, māa ca pejaritore quenoña —cāre ūipi.

To biro cā ca ūirije menara, wāmu nācācoaupi Eneas.

35 Niipetirā Lida, Sarón macārā Eneas cā ca catirijere īari, Jesucristo peere tao nūnūjeeupa.

Dorcás cō ca cati tuarique

36 Ñucā tii cāmarirena Jope macāp̄ure niiupo jīcō, Jesucristore ca tao nūnūjeeego Tabita, ca wāme cātigo. Griego wederique menara Dorcas wāme cātiupo. Cō pea añurijere tii, ca boo pacarāre tii nemo, tii niirucuupo.

37 Tii r̄am̄arira diarique tam̄eo bii yaicoaupo Dorcas. Cō ca bii yairo īa, cō up̄ari niiquīriquere coe yapano, jotoa macā jawi pee peocāupa.

38 Pedro cā ca earica macā Lida pea, Jope macā p̄utoacāra niiupa. To biri Jope macārā Jesucristore ca tao nūnūjeerā, “Lida macārā nijaḡa Pedro,” cāja ca īrijere taoři, “ ‘Yoari méé Jopep̄a dooya,’ cāre īirāja īirā,” p̄uarā um̄are tiicojo cojoupa.

39 To biri Pedro pea yue mani waaricaro maniro cāja mena waacoaupi. Tii macāp̄a cā ca earo, cō up̄ari niiquīriquere cāja ca peorica jawip̄a cāre j̄uo waaupa. Toop̄a cā ca earo, niipetirā ca man̄a jām̄ua dia weo ecoricarā romiri, Dorcas catigo juti, jotoa jāñarique cājare cō ca tii bojariquere Pedrore īñori, oti amojodeupa.

40 Pedro pea too ca niirā niipetirāre cājare witi waa doti, cā āj̄uro jupearí mena ea nuu waa, juu bueupi. Juu bue yapano, ca bii yairico peere amojode īa cojo, o biro īupi:

—¡Tabita, wām̄a nūcāña! —cōre īupi.

To biro cōre cā ca īrora, cō capere īa pāa, Pedrore īagora wām̄a nuucoaupo.

41 To cōrora Pedro pea cō amorire ñee, cōre tūa wām̄uo nūcōcāupi. To biro cōre tii, Jesucristore ca

tho nannjeerre, ca manu jumua dia weo ecoricara romirire juo cojo, ca catigopure cajare iñoupi.

⁴² Teere Jope macara niipetira queti tho, pau bojoca Jesus're tho nannjeeupa.

⁴³ Pedro pea pau rumari Jope macare, Simón, ca wāme catiguu, waibucara quejeri paderi maju yaa wiipu niicāupi.

10

Cornelio, Pedrore cu ca juo dotirique

¹ Cesarea macare niiupi j*í*cu, cien niira uwamara upu,* uwamara cuja ca niiri tabe Italiano ca wāme cutiri tabe mena ca padegu Cornelio ca wāme cutiguu.

² Cua, cu yaa wii macara niipetira menara, ca bojoca anugu, Umureco Pacure ca ií nacu buogu, judios cuja ca boo pacarijere tii nemogu pairo wapa tiirica tiiri tiicojo, Umureco Pacure to birora juu buecōa nii, ca tiiguu niiupi.

³ J*í*cu rumu, muipu buaro cu ca aji cōa cū duwi waari tabe ca niiro, quēnaricarore biro bii oto weti waaguu, j*í*cu Umureco Pacu yuu[†] cāre queti wede bojari maju, bau niiro cu ca niiri tabepu jāa eari:

—Cornelio —cāre ca ií j*āiñ*agure iñupi.

⁴ To biro cāre cu ca ií j*āiñ*aro, Cornelio pea Umureco Pacu puto macare iá, buaro uwirique menara:

—¿Wiogu, ñeere mu booti? —cāre ií j*āiñ*upi.

To biro cu ca iíro, o biro cāre iíupi:

* **10:1** Centurión. † **10:3** Ángel de Dios.

—Mʉ ca juu buerucurijere, ca boo pacarãre mʉ ca tii nemorijere, cãre mʉ ca tiicojo nãcã bʉorijere biro ñami Úmureco Pacʉ.

⁵ To biri Jope macãpʉ jĩcãrãre tiicojoya, Simón ape wãme Pedro ca wãme cʉtigʉre cãja jʉorã waajato ñigu.

⁶ Waibʉçarã quejeri ca padegʉ dia tʉjaro ca niigu, cãre birora Simón ca wãme cʉtigʉ yaa wiire niimi —ñiupi.

⁷ Úmureco Pacʉ pʉto macã cã mena ca wede niiricʉ cã ca waaro jiro, Cornelio pea cã paderi maya pʉarãre, to biri jĩcã uwamʉ to birora cã mena ca niicõa niigu Úmureco Pacure ca nãcã bʉogʉre, jʉo cojori,

⁸ ca biirique niipetirije cãjare wede yapano, Jope macãpʉ cãjare tiicojocã cojoupi.

Pedrore ca bii ñorique

⁹ Ape rʉmʉ cãja pea maapʉ waa nãnhã waara, Jope macãre cãja ca ea nãnhã waaro, Pedro pea, muipũ jotoa decomacã eagʉ doogʉ cã ca biiro, juu buegʉ waagʉ, wii jotoa macã yepa pee mua waaupi.

¹⁰ Bʉaro queyari, baarʉgaupi. Cãre cãja ca baarique queno boja ditoye, jĩcã wãme quẽñaricarore biro bii oto weori cãre ca bii ñorijere ñaupi.

¹¹ Úmureco quejero ca pãa nãcãro juti quejerore biiri quejero pairi quejero, tii quejero yaparire bapari taberi jiarica quejero yepa pee ca ñaañumu duwi dooro ñaupi.

12 Tii quejeropare, bapari daporí ca c̄orā waibucurā c̄aja ca niiro cōro, yepa cūari ca waarrā, ca w̄urā, niiupa.

13 To biro c̄are ca biiri tabera o biro ca ūrijere thoupi Pedro:

—Wāmu nucāña Pedro. Waibucurāre jīari baaya —iiupe.

14 To biro ca ūiro, Pedro pea o biro ūi ȳupi:

—Biiticu nija, Upu. Yaa jīcāti unora ñañarāre, docuorāre, yu baa ñaati —iiupi.

15 To biro c̄a ca ūiro, wederique pea o biro c̄are ūi nemoupe ūucā:

—Umureco Pacu añurā c̄a ca tiiricarāre, “Ñañarā niima,” ūiticāña muu —iiupe.

16 Itiati peti to biro biiupe. Jiro tii quejero umurecopu muacoaupe ūucā.

17 Pedro pea to biro c̄are ca bii ūnorijere, “¿Nee uno petire ūrugaro to biibuti yéé?” c̄a ca ūi tagoeñarique pai niirucurora, Cornelio c̄a ca juo doti cojoricarā pea Simón yaa wiire ca jāiña ama nūnua waoricarā, c̄a yaa wii jope petire ea yerijāupa.

18 To earāra, tutuaro mena:

—¡Cájí! ¿Ati wiira to niiti Simón Pedro c̄a ca cāniri wii? —Ujāiñaupa.

19 Ména Pedro pea, c̄are ca bii ūnorijere c̄a ca tagoeña niirora, Añuri Yeri pea o biro c̄are ūupu: “Iaña. Umua itiarā mure amarā eama.

20 Wāmu nucā duwi waa, ‘Yu waati,’ ūtigura, c̄aja mena waaguja. Yura yu ca tiicojojārā niima,” c̄ure ūupi.

21 To biro c̄a ca ūiro Pedro pea duwi waa:

—Anora yu nii. Yura yu nii, muja ca amagu. ¿Neere muja ii doojari? —cājare iiupi.

22 To biro cā ca iiro, o biro cāre ii yuuupa:

—Uwamara wiogu Cornelio, ca bojoca anugu, Umureco Pacure ca naca buogu, judios niipetira cāja ca naca buogu cā ca doti cojoro jāa doojawu. Jīcū Umureco Pacuyuu, cāre queti wede bojari maju cāre baua eari, cāre juo doti cojoya iijapi mure, cā yaa wiipu waari, mu ca iirijere cā ca tuopere biro iiligu —cāre iiupa Pedrore.

23 To biro cāre cāja ca iirijere tuo, “Jāa dooya” cājare ii, tii ñamire toora cāni, ape rumu cāja mena waacoaupi Pedro. Jīcāra Jope maca macāra Jesucristore ca tuo nanujeera cāre bapa cāti waaupa.

Cornelio yaa wiipu Pedro cā ca earique

24 Jīcā rumu jiro Cesareare ea waaupa, Cornelio pea cā yaara, cā mena macāra majurope cā ca juo neoricara mena yue niiupi.

25 Pedro, wiipu cā ca earo, Cornelio cāre jāi bocagu witi waagu, cāre ii naca buorugu, cā ãjuro jupearu mena ea nuu waaupi.

26 To biro cā ca biiro ia, Pedro pea cāre wāmu naca dotiri, o biro iiupi:

—Wāmu nacana. Yu cāa mure birora bojocu yu nii —cāre iiupi.

27 To biro ii, cā mena wede peni jāa waagu, pau bojoca ca nea pooricarare bua eaupi.

28 Jāa ea, o biro iiupi Pedro:

—Muja anuro muja maji, jāare ca dotirije, judios ca niitira mena nii dotiti, cājare ia yuju dotiti, jāare ca biirijere. Umureco Pacu pea jīcū uno peerena, “Ñañagu, docuogu niimi, ’iticaña,” yure ii majiojāwi.

29 To biri y^ure ca j^uorā waaricarāre, “To biro m^ure ū cojojāwi,” y^ure cāja ca ūrijere t^uog^u, “Y^u waati” ūtig^ura, y^u doocā doojāw^u. To biri y^u ma-jiruga ḥñeere ūrā y^ure m^uja j^uojāri? —cājare ūupi Pedro.

30 To biro Pedro cā ca ū jāiñaro, o biro cāre ū y^uupi Cornelio:

—Mee bapari rūm^u amet^ua, ano cōrora muipū buaro cā ca aji cōa cūu duwi waari tabe ca niiro, ano y^u yaa wiira juu bueg^u y^u tiiw^u. Tee jāa ca ūnā maniri tabera jīcā ūm^u y^u j^uguerore juti ca ajiyaa boe baterije jāñacāric^u baua ea,

31 o biro y^ure ūwi: “Cornelio, Ḫm^ureco Pac^u m^u ca juu buerijere t^uo, ca boo pacarāre m^u ca tii nemorijere majimi.

32 To biri Jope macāp^u jīcārāre tiicojoya Simón, cā buirica wāme peera Pedro cāja ca ūig^u, apī Simón, waibucurā quejeri ca padeg^u dia t^ujaro ca niig^u yaa wiip^u ca niigure cāja j^uorā waajato ūig^u, y^ure ūwi.

33 To biri yue mani waaricaro maniro m^ure y^u j^uo doti cojojāw^u. Mu pea añuro m^u doojapa. Mecāra anore, niipetirā Ḫm^ureco Pac^u j^uguerore mani nii, to biri Ḫp^u m^ure cā ca ū doti cojorique niipetirije jāare m^u ca wedero jāa t^uhoruga —cāre ū y^uupi Pedrone.

Pedro Cornelio yaa wiip^u cā ca wederique

34 To cōrora Pedro o biro ū wede j^uoupi:

—Mecāra díamacāra Ḫm^ureco Pac^u bojocare cā ca ūdica wootirijere y^u maji.

35 Niipetiri poogaari macārā cāre ū nucā b^uo, ca niirore biro añurijere tii, ca tiirāre añuro cūjare ūami.

36 Umureco Pacu, niipetirā Wiogu ca niigū Jesucristo mena, Israel yaa pooga macārāre jīcāri cōro añuro niirique añurije quetire tiicojoupi.

37 Mūja maji ate añurije queti, uwo coerique maquēre Juan cā ca wedero jiro Galilea mena bii jūo waaro, Judea yepa niipetiropu ca bii jeja nūcā waariquere.

38 Umureco Pacu, Jesús Nazaret macāre Añuri Yeri jūori, niipetiriye cā ca tii majipere cā ca tiicojoricu niiri, nūcā cā menara Umureco Pacu cā ca niiro macā añurije maquēre bojocare tii boja, niipetirā Satanás ñañaro cā ca tiirā cāare ametūene, cā ca tii yujurique cāare mūja maji.

39 Jāara jāa nii, niipetiriye Judea yepare, to biri Jeusalén'pūre Jesús cā ca tiiriquire ca ñaricarā. Jiro yucu tenipu cāre paa pua tuu, cāre tii jīa cōacāwa.

40 To biro cāre cāja ca tii cōacāmijata cāare, Umureco Pacu pee itia rūmu jiro cā ca cati tuaro tiiri, jāare cā ca baua ñōro tiiwi.

41 Biigupu niipetirāpūrena baua ñōtiwi. Mee jugueropura Umureco Pacu, to biro ca biiriquire ca wedeparā jāare cā ca beje jeericarā wadore baua ea ñōwi. Cā ca cati tuaricaro jiro, cā mena baa, jini, jāa tiiwu.

42 To biri cāra, “Bojoca ca catirāre, ca bii yairicarā cāare ca ñā bejepu cā ca niiro cāre tiimi Umureco Pacu,” ñi wede dotigu jāare tiicojowi.

43 Ca biipere wede jūgueri maja niipetirā, mee Jesús yee maquērena wede, “Cāre ca tuo nūnūjeerā cōrora cā jūorira ñañarije cāja ca tiiriquire acobo eco, biirucuma,” ñiupa —cājare ñi wedeupi Pedro.

Judíos ca niitirāre Añuri Yeri cā ca earique

44 Ména, Pedro to biro cā ca ūi wede niirora, cā ca wederijere ca tuo niirā niipetirāpūre Añuri Yeri cājare ūaajāa nucā eaipi.

45 To biri Jesucristore ca tuo nūnūjeerā judíos Pedro mena ca waaricarā, Añuri Yeri judíos ca niitirāpū cāare cū ca ūaajāa nucā earijere ūarā, ūa a cūacoaupa,

46 ca tuo ya manirije wederique wede, Umureco Pacūre baja peo nucū buo, cāja ca ūirijere tuo ri.

47 To cōrora Pedro pea o biro ūiupi:

—¿Anija manire birora Añuri Yeri ca ūaajāa nucā ecorā, oco mena uwo coericaro cāja bootibogajati? —ūiupi.

48 To biro ūi, Jesucristo wāme mena cāja ca uwo coe dotiro tiiupi. Jiro, “Jīcā rūmūri jāa mena tuaya mena,” cāre ūiupa Pedre.

11

Cā ca bii niirijere Pedro cā ca wederique

1 Jesús buerā, to biri Judea yepa niipetiro macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā, judíos ca niitirā Umureco Pacū yee quetire cāja ca tuo nūnūjeerijere queti tuo oupa.

2 To biri Pedro Jerusalén'pū cā ca tua earo, judíos cāja ca tii nucū buo niirucuriquere ca tuo nūnūjee niirucuricarā,

3 o biro cāre ūi wede pai jāiūaupa:

—¿Nee tiirā judíos ca niitirā yaa wiipū jāa waa, cāja mena baa, mūja tuijāri? —cāre ūiupa.

4 To biro cāre cāja ca ūiro, Pedro pea ca bii nūnūa waaricarore biro cājare wede jāo waaupi:

5 —Jope macāpū yū ca juu bue niiro, jīcā wāme quēñaricarore biro yūre bii oto weo ūñowū: Umureco

tutiph jutiro quejerorore biro bapari taberi peti jiarica quejero ñaañumu duwi doo, yh puto ca earo yh ñawh.

⁶ ¿Ñee hno peti to niiti tii quejero pupeaphre? ñigu, añuroph yh ñacâwh. Tii quejerophre waibucurâ bapari dhpori ca dhpori chtirâ, waibucurâ macânuçh macârâ, ca pairâ, ca whurâ, niiwa.

⁷ Jiro o biro yhre ca ñirijere yh tuowh: “Wâmu nucâña Pedro. Waibucurâre jâlari baaya,” ñiwh.

⁸ “To biirije yhre ca ñiro yh peo o biro yh ñi yhwh: “Ùphh, biiticu. Yha, jïcâti hno peera ñañarâre, ca docuorâre yh baa ñaati majuropeecâ,” yh ñiwh.

⁹ To côrora hmarecoph ca wederije pea o biro yhre ñi nemowh ñucâ: “Ùmureco Pach añurâ ch ca tiiricarâre ‘Ñañarâ niima,’ ñiticâña mha,” yhre ñiwh.

¹⁰ Itiati peti to biro bii, jiro tee niipetirijephra hmarecoph tuacâ mha waawh ñucâ.

¹¹ “To biro yhre ca bii niiri tabera, itiarâ Cesarea macârâ yhre chja ca ama doti cojoricarâ, wii peera ea yerijâupa.

¹² Añuri Yeri pea, “‘Yh waati,’ ñitighra chja mena waaghja,” yhre ñiwi. Ñucâ anija mani yaarâ jïcâ amo peti, ape amore jïcâga penituario ca niirâ câa yh mena waawa. Niipetirâphra ch yaa wiire jâa jâa waawh.

¹³ Ch pea Ùmureco Pach puto macâ ch yaa wiire to biro bii baua eari, “Jope macâph jïcârâre tiico-joya Simón, buirica wâme peera Pedro, ca wâme chtighre chja jhorâ waajato ñigu.

¹⁴ Ch, mhre wederucumi, mh, mh yaa wii macârâ mhja ca amethapere,” ch ca ñiriquere jâare wedewi.

¹⁵ “Chjare yh ca wede jho waorora, Añuri Yeri manire ch ca bii jhoricarore birora chja câare

cājapure ñaajāa nacā eawi.

¹⁶ To cōrora Wiogu Jesús: “Juan, oco mena uwo coeupi, māja pea Añuri Yeri mena māja uwo coe ecorucu,” cā ca ñiriquere yu tagoeña buawu.

¹⁷ To biri, Umureco Pacu, mani, Wiogu Jesucristore díamacū ca tuo nñuñjeericarāre, Añuri Yerire manire cā ca tiicojoricarore birora cāja cāare cā ca tiicojorijere ña pacagu, ¿ñiru yu niiti yu, Umureco Pacu cā ca tirijere ca ñi camotapu? —cājare ñiupi.

¹⁸ To biro Pedro cājare cā ca ñirijere tuo, Jerusalén macārā Jesucristore ca tuo nñuñjeerā pea wedetirāra, Umureco Pacure o biro ñi nacā buo baja peoupa:

—Judíos ca niitirā cāare Umureco Pacu, ñañarije cāja ca tii niirijere tagoeña wajoa, cā peere tuo nñuñjeeri ca ametuaparā cāja ca niiro cājare ticājapi! —ñiupa.

Antioquía macārā Jesucristore ca tuo nñuñjeerā

¹⁹ Esteban cā ca bii yairo jiro, Jesucristore ca tuo nñuñjeerāre ñañaro cāja ca tiirugarā ca waa batericarā jīcārā, Fenicia, Chipre yucu poogapu, aperā Antioquíapu, duti waupa. Tii macāripure, aperāpura wedetirāra judíos wadore añurije que tire wede eaupa.

²⁰ To biro cāja ca bii pacaro, cāja watoare niiupa jīcārā, Chipre to biri Cirene macārā, Antioquíapu earā, judíos ca niitirāre Wiogu Jesús yee añurije quetire ca wederā.

²¹ Wiogu cā ca yeri tutuarije cāja mena niiupa. To biri pau, cāja ca tuo nñuñjee jāo dooriquere camotatiri, Wiogu peere tuo nñuñjee jāoupa.

22 Jerusalén macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā tee quetire t̄orā, Bernabére tiicojo cojoupa Antioquíap.

23 Bernabé pea toopu eagu, b̄uaropura Umureco Pacu añuro cājare cā ca tiirijere ūari b̄uaro ujea niiupi. To biri cāja niipetirāre:

—Maja yeripu mena “O biro mani biijacō” ūi t̄ugoeña bayi, mani Wiogure to birora tuo nūnūjeecōa niiñā —cājare ūi wede majioupi.

24 Cāa, ca bojoca añugu, Añuri Yeri ca cuogu, díamacu ca t̄ugoeña tutuagu, niiupi. To biri paú bojoca Jesús're tho nūnūjeeupa.

25 Ate jiro Bernabé, Tarsopu waaupi Saulore amagu waagu.

26 Cūre b̄ua ea, Antioquíap cāre amicoaupi. Toopure jīcā cāmapu Jesús're ca tuo nūnūjeerā mena nea poori, paú bojocare bue majio niiupa. Antioquíara Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre, “Cristo yaarā,”* cājare ūi wāmeo tii juoupa.

27 Tii r̄umurirena jīcārā ca biipere wede juqueri maya Jerusalén macārā waaupa Antioquíap.

28 Jīcū cāja mena macu Agabo ca wāme c̄tigu wāmu nūcā, Añuri Yeri cā ca majioro mena, “Ati yepa niipetiropu b̄uaro aúa niirucu,” cājare ūi wedeupi, wiogu Claudio cā ca doti niiri cuure ca biiriquere.

29 To biri Jesucristore ca tuo nūnūjeerā Antioquia macārā, cāja ca niiro cōro tii nemorā cāja ca tiicojorijere, “Mani ca tiicojoro cōro ca tiicojoparā mani niicu Judea macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre tii nemorā,” ūiupa.

* **11:26** Cristianos.

30 To birora tiiupa, tii nemorā cāja ca tiicojori-jere, Bernabé to biri Saulo jāa mena tiicojo co-joupa Cristore ca tuo nūnūjeerāre ca jūo niirā Judea macārāpūre.

12

Pedrore cāja ca tia cūurique

1 Tii cuurena wiogu Herodes,* jīcārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre cūjare jīarugu, nūnu jūo waaupi.

2 Juan yee wedegu Santiago peera niipūi mena cūre paa taa cōacā dotiupi.

3 To biro cā ca tiirijere judíos cāja ca ujea ni-iro īari, Pedro cācare ñee dotiupi. Atea, pan're ca wauarije ca ayiaya manirijere cāja ca baari boje rūmūrire to biro biiupa.

4 Cūre ñeeri jiro Herodes, Pedrore tia cūurica wiipu uwamarā bapari puna peti, jīcā punare bapari niirā wado ca niiri punari cāja ca īa cote niiri wiipu Pedrore cūupi. Pascua boje rūmūri jiro, "Bojocare yu ñorucu," īi tūgoeñauapi.

5 O biro tiiri, Pedrore tia cūurica wiipu cuo niupa. Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea yer-ijāaricaro maniro Umrēco Pacare cāre jāi boja niupa.

Pedro cā ca witirique

6 Herodes, Pedrore bojoca menapu jāiña be- jerugu cā ca ami wienepa rūmu macā ñamire, pūarā uwamarā watoapu, pūa daa come daari mena cāja ca jiacāricu cāni cūupi Pedro, aperā uwamarā pea jope peere cāja ca cote niiro uno.

* **12:1** Judea yepa upu Roma macā.

7 Ca niiro t̄ajarora j̄icã Ùm̄areco Pacã yãa, cãre queti wede bojari majã[†] baua eaupi. Tia cãurica wii pea añuro boe peticoaupa. Ùm̄areco Pacã puto macã pea Pedro warure padeña wãcõri, o biro cãre ñiupi:

—Yoari mée wãmu nucãña —ñiupi.

To biro cãre cã ca ñirije menara, Pedro amorire come daari cãja ca jiarique ñaacoaupa.

8 Ùm̄areco Pacã puto macã pea o biro cãre ñiupi ñucã:

—Juti jãña, dãpo juti jãña, tiiya —ñiupi.

Pedro pea cã ca ñirore biro tiiupi. Ùm̄areco Pacã puto macã pea o biro cãre ñi nemoupi ñucã:

—Jotoa mã ca jãñarito cãare jãña, yare nãnu dooya —cãre ñiupi.

9 Pedro, Ùm̄areco Pacã puto macã to biro cã ca tiirijere, “To biro yã biicu,” ñi majiti pacagu, cã jiro nãnu witi waaupi. Quẽñaricaro ca biirore biro pee cãre biicãupe.

10 Too witi waara, ca nii jhorã, ñucã jiro macãra ca coterã uwamarãre ametua, come jope wiije watoa macã maare ca niiri jopere eaupa. Tii jope pea tee majuropeera pãacoaupé. Tii jopere witi, j̄icã caa wiijeri caare waa yapano eagura, Ùm̄areco Pacã puto macã pea ca niiro t̄ajarora j̄icãra cãre cãu, waa weocoaupi.

11 To cõropã Pedro pea t̄ugoeña maji bojoca cati ea:

—Mecã docare díamacãra, Herodes, to biri judíos, ñañarije yare cãja ca tiirgarijere yare ametuerugã cã puto macãre tiicojojapi Ùm̄areco Pacã —ñiupi Pedro.

† 12:7 Ángel.

12 Teere ū maji, Juan Marcos cāja ca ūigū paco María yaa wii, paū bojoca nea poocāri cāja ca juu bue niiri wii pee waacoaupi.

13 Tii wiipū eagū, wiijeri caa pee ca niiri jope pee eari, jāoupi. Cū ca jāoro tāori, jīcō wāmo Rode ca wāme cātigo, ūago witi waaupo.

14 Cō pea, Pedro cā ca wederijere tāo majiri, buaro ūjea niima ūigo jope pāatigora, “Jope niimi Pedro,” cājare ūigo waago toopura ūmaacā jāa waaupo. To biro cō ca ūiro, cāja pea:

15 —Mecāgo mū ūi —cōre boca ūicāupa. Cō pea:

—Yee méé yū ūi. Cāra nijjāwi —cājare ūimiupo. Cāja pea ūucā:

—Cū méé niicumii. Cā yū ūcāre coteri majū niicumii —cōre ūiupi.

16 To biro cāja ca ūi niiro ūno, Pedro pea jope peera jāogū tiiupi. To biro cā ca ūiro tāo, cāre jope pāama ūirā, ūa ūchacoaupa.

17 Cū pea wedeticānā ūigū, cū amori mena tii cōoña, tia cūurica wiipū ca niigūre Wiogū cāre cā ca ami wieneriquere cājare wede, ūucā “Santiagore, to biri Jesucristore ca tāo nūnūeerā cāare, atere cājare wedeya,” ūiupi. Teere cājare ūi yapano witi, aperopū waacoaupi Pedro.

18 Boeri tabe ca niiro uwamarā, Pedrone ca cotericarā pea Pedro cā ca biiriquere majitima ūirā, no ca boorora ameri ūi mecūcāupa.

19 Herodes pea jāiñā ama dotiñami Pedrone buatima ūigū, cāre ca cotemiricarārena tee jāori cājare jāa batecā dotiupi. Ate jiro Herodes, Judea yepa ca niiricū waari, Cesarea pee niigū waacoaupi.

Herodes cã ca bii yairique

20 Herodes, Tiro, Sidón macāri macārā mena bħaro ajiaupi. To biri cῆja pea cū pħtopħ cῆja ca waapere ameri wede peni, “O biro mani biijaco” ameri īi, cāre īarā waaupa. Wiogħu Herodes're pade nemori maju Blastore, “Jāare mu īi nemowa,” cāre īi, cū jħoripħu wiogħu Herodes're, “Añuro mani nijjaco” cāre īi jāiupa, cū ca doti niiri yepa maquē baariquere ca baa niirā niiri.

21 To biri Herodes:

—Tii rħum u ca niiro, cῆja mena yu wede penirucu —cū ca īirica rħumure, cū wiogħu jutire jāñacāri, cū ca doti duwiri cūmuropħu ea nuu ea, bojocare wede-upi.

22 To cōrora, bojoca pea o biro īi acaro buiupa:

—jAno ca wedegħu bojocħu méé niimi. Jëgħu ē niimi! —īiupa.

23 To biro cāre cῆja ca īi nħacū bħori nimarora, Umureco Pacu yu, cāre queti wede bojari maju‡ pea cū ca dia ħaaro cāre tiicāupi, Umureco Pacure cū ca īi nħacū bħotirije jħor. To biri becoa baa eco biicā yai waaupi.

24 Umureco Pacu yee queti pea õ jañuri bate nħacā nħanha waa, niipetiri taberipħu wede bato nħanha waarique nii, biiupa.

25 Bernabé, Saúl, Jerusalén're cῆja paderique yapanori, too ca niiricarā Antioquía pee tua-coaupa ħucā. Juan, ħucā cārena Marcos cῆja ca īiegħu cāare, cῆja mena cāre ami waaupa.

‡ **12:23** Ángel del Señor.

13

Bernabé, Saulo añurije quetire cāja ca wede yujurā waa jhorique

¹ Antioquíare Jesucristore ca tao nənəjeerā, ca biipere wede j̄ague, bue majio, ca tii niirā, Bernabé, “Ca ūiigu” cāja ca ūigu Simón, Cirene macā Lucio, Galilea yepa wiogu ca niiricu Herodes ména ca būcuaricu Menahem, to biri Saulo, niiupa.

² Jīcā r̄umu betiri, Umuareco Pacare ūi nacā buo juu bue, cāja ca tii niiri r̄umare:

—“Tee ca tiiparā niirucuma” ūigu, yu ca j̄ojārā Bernabére to biri Saulore, yure jee dica woo bojaya —cājare ūipi Añuri Yeri.

³ To biri betiri juu bue yapano, cāja amori mena cājare ūia peo, cājare waarique uwicā cojoupa.

Chiprepu cāja ca earique

⁴ Añuri Yeri cā ca doti cojorā, Bernabé, Saulo, Seleucia pee bua waa, too menara cūmua mena Chipre yucu poogapu waaupa.

⁵ Salamina macāre earā, judíos cāja ca nea poo juu bueri wiijeripu Umuareco Pacu yee quetire cājare wede j̄uo waaupa. Juan Marcos cāa cājare tii nemo yujurugu, cāja mena waaupi.

⁶ Tii yucu poogare waa yuju peticā, Pafos cāja ca ūiri macāpu eaupa. Tii macāre bua eaupa jīcā majiri maju judíos bojocu, watoara “O biro biirugā,” ūi ditori maju Barjesús ca wāme cātigare.

⁷ Cā, cūmu pea, wiogu Sergio Paulo ca wāme cātigu, būaro ca tāgoeñā majigu mena niiupi. Wiogu pea, Umuareco Pacu yee quetire tāorugu, Bernabé, Saulore j̄uo doti cojoupi.

8 Cūmu, griego wederique mena peera Elimas ca wāme cūtigū pea, “Cāja ca wederijere wiogū tuo nūnūjeeremi” ūigū, cājare ūi camotaupi.

9 To biro cā ca ūiro, Saulo, romano wederique mena peera Pablo ca wāme cūtigū pea Añuri Yerire ca cūogū niiri, añuro cāre ūa āpōtō,

10 o biro cāre ūupi:

—¡Ca ūi dito paigū, ūañagū, Satanás macā, niipe-tirije añurijere ca junagū! ¿Nee tiigū ūmureco Pacū díamacā cā ca wederijere mū ūi maa wijio niiti?

11 Mecāra ūmureco Pacū ūañaro mū ca biiro mūre tiirucumi. Ca ūatigū mū tuarucu. Jicā cuu cōro muipū cā ca boerijere mū ūatirucu —cāre ūupi.

To biro cāre cā ca ūirije menara, cūmu Elimas pea díamacāra ca ūatigūpū tuacāupi. To biri ca ūatigū niima ūigū, cāre ca tūa waapūre amaupi.

12 To biro ca biirijere ūari, Wiogū yee maquēre cā ca buerijere tāo ūjea nii, díamacā tāo nūnūjeeupi wiogū Sergio Paulo.

Pisidia yepare ca niiri macā Antioquíapū cāja ca biirique

13 Pablo cā mena macārā mena, Pafos ca niiri-carā bua jāa, waarā, Panfilia yepare ca niiri macā, Perge cāja ca ūiri macāpū eaupa. Cāja mena ca waamiricā Juan Marcos pea, toora cājare camotati, Jerusalén pee tuacoaupi.

14 Cāja pea, Perge ca niiricarā waarāra, Pisidia yepa macā macā Antioquíapū eaupa. Yerijāarica rāmū ca niiro, nea poo juu buerica wiipū jāa waa, ea nuu waupa.

15 Doti cūuriquere, Ùmureco Pacʉ yee quetire wede jugueri majə ca owariquere bue yapano, nea poo juu buerica wii wiorā pea o biro cājare ī juo cojoupa:

—Jāa yaarā, bojoca cāja ca tāgoeñā bayiro tiirugarā māja ca wederugajata, mecāra īñā — cājare īiupa.

16 To biro cāja ca īiro Pablo wāmu nucā, “Wedeticāña,” īigʉ, cū amori mena tii cōoñā, o biro cājare īiupi:

—Māja, israelitas, nucā judíos ca niitirā Ùmureco Pacʉre ca ī nucā bhorā, tāoya.

17 Israel yaa pooga macārā mani nīcā jāaripure beje jeeupi Ùmureco Pacʉ. Ména Egiptopure ape yepa macārāre biro cāja ca niiro, paʉ cāja ca bojoca bħuro tiiupi Ùmureco Pacʉ. Jiro, cā ca tutuarije mena, tii yepa ca niiricarāre juo witiri,

18 nāñari wāme cāja ca biirique cāti nii pacaro, ca yucʉ maniri yepapure cuarenta cāmari peti cājare īa nānūjee nucā niiupi.

19 Canaán yepare jīcā amo peti, ape amore pħaga penituario niiri poogaari tii yaiori jiro, cā yaarāre tii yepare cājare tiicojoupi.

20 Ate niipetirije cuatrocientos cincuenta cāmari peti, to biro bii niiupa. Jiro nucā cājare ca juo niiparāre cājare tiicojoupi. Cāja pea Samuel, Ùmureco Pacʉ yee quetire wede jugueri majʉ cā ca niiri rħumuripʉ cājare juo nii eyoupa.

21 Cāja pea jīcā cājare ca juo niipʉ wiogħure jāiupa. Ùmureco Pacʉ pea, Quis* macā Saúl, Benjamín yaa puna macā cuarenta cāmari peti cājare ca juo niiricħre cājare tiicojoupi.

* **13:21** Cis.

22 Jiro ɻumareco Pacu, Saúl're, wiogu cã ca niiri-jere ēmari, David peere cãja wiogu cãre jõeneupi, o biro cã ca ūricure: “Isaí macã David're yu bua, yure birora ca yeri cãtigure, cã, yu ca boorije niipetirore tiirucumi,” cã ca ūricure.

23 ”Ani David niiquiricu pãramirena, “To biro yu tiirucu,” cã ca ūricarore birora ɻumareco Pacu, Israel bojocare ca ametuenepehre tiicojoupi Jesucristore.

24 Jesús cã ca dooparo juguero, Juan, niipetirã Israel bojocare, “Ñañarije maja ca tii niirijere tii yerijãa tagoeña wajoa, ɻumareco Pacu peere tuo nãnãjee, uwo coe dotiya,” cãjare ñi wedeupi.

25 Cã ca bii yaipa tabe ca ea nãnãa waaro, o biro ñiupi Juan: “¿Maja, ‘Ñiru niicumi,’ yure maja ñiti? ‘Cã niicumi,’ maja ca ñi tagoeñagu méé yu nii. Ñaña. Yu jiro doomí jíca, yu cã dupo juti unorena ca tuu weepu méé yu nii,” ñiupi.

26 ”Yu yaarã Abraham pãramerã, maja judíos ca niitirã ɻumareco Pacure ca nucã buorã, ate ametuarique queti mani yee nii.

27 Jerusalén macãrã, to biri cãja wiorã, Jesús're ña majitiupa. To biri cãre jíia cõarã ca biipere wede jugueri maja cãja ca ūrique, yerijãarica rumuri cõrora cãja ca buerije ca ūriore birora tiirã tiiupa.

28 Jíca wãme unora ca jíia ecopu cã ca niipe ñañaro cã ca tii bui cãtiriquere buati pacarã, Pilato cãre cã ca jíia cõa dotiro booupa.

29 Cã yee maquẽ niipetiro cãja ca owarique ca ūriore biro cãja ca tii yapano peotiro jiro, yucu tenipu cãja ca paa pua tuu cõaricure ami duwio, cãre yaa cõacãupa.

30 Uムureco Pacu pea ca bii yairicarā watoare cāre catiocāupi.

31 Galilea ca niiricu, Jerusalén pee cū ca dooro cāre ca bapa cāti dooricarāre pau rumuri cājare baua ea ñō niiupi. Mecāra, cājara niima, “To birora biiwu,” bojocare ca ñi wederā.

32 “To biri ate añurije quetire mujare jāa wede, mani ñicu jāapure, “O biro yu tiirucu,” Uムureco Pacu cū ca ñi cūurique maquērena.

33 Uムureco Pacu, mani, cāja pāramerāre, cū ca ñiricarore birora tiimi, Jesús cū ca cati tuaro tiigu. Salmos ca nii juori pūuro jiro macā pūuro o biro ñi owarique ca ñirore biro:

“Mua, yu macu mu nii, mecāra mure yu macu jāa,”
ca ñirore biro.[†]

34 Jicāti uno peera cū upuri ca boa yaitipere biro ñigu ca bii yairicarā watoare cū ca cati tuaro cū ca tiipe peera o biro ñiupi:

“David’re, ca ñañarije manirije, díamacu ca niiri-jere, mure yu tiicojorucu yu ca ñiriquere, yu ca ñiricarore biro yu tiirucu,” ñiupi.[‡]

35 To biri ape tabe o biro ñi owarique nii:

“Cāre padē bojari maju, ca ñañarije manigu upurire, ca boa yairo tiitirucumi,” ñi.[§]

36 “Díamacu petira David, cū ca niiri cuu macārāre Uムureco Pacu cāre cū ca dotiricarore biro cājare juo niiri jiro bii yai, cū ñicu jāa niiquñricarā mena yaa cōa eco, cū upuri pea boa, biicā yai waupa.

37 Uムureco Pacu cū ca cati tuaro cā ca tiiricu upuri pea boatiupa.

† **13:33** Sal 2.7. ‡ **13:34** Is 55.3. § **13:35** Sal 16.10.

38 To biri yu yaarã, Jesucristo juori, ñañarije tirique wapare acobo ecoriquere mujare jãa ca wederijere majiña.

39 Cã juori, niipetirã cãre ca tuo nunujeerã, ca ñañarije manirã tii ecoma, niipetirije Moisés cã ca doti c  urique juori, ca ñañarije manirã muja ca tii ecotiriquere.

40 Ca biipere wede jugueri maja o biro cãja ca llrique, mujarena ca biitipere biro llr  , bojoca catiri ni  na:

41 “Tuoya muja, boborije ca i  i bui tutir  .

  a ucua yaicoa, yai nuc  acoar  ja.

Ati rumurire, j*j*c  a w  me tiigu doogupu yu tii, j*j*c  a mujare cã ca wedemijata cãare, d  amac   muja ca tuotipere,” i  i* —cãjare i  upi Pablo.

42 Pablo, cã mena mac  r   mena, nea poo juu buerica wiire cãja ca witi waaro, “Ano jiro mac  a rumu yerij  arica rumu cãare ate maqu  rena j  are muja wedewa ñuc  a,” cãjare i  upa.

43 Nea poo juu buerica wiipu cãja ca nea poo juu buerije ca petiro, pau jud  os, to biri jud  os cãja ca tii nuc   buorijere ca tii nunujeer  , Pablo, Bernabé j  are nunu waaupa. Cãja pea:

—Umureco Pacu cã ca mairije juori ca juo ecoricar   muja ca niirijere, to birora tuo nunujeec  a ni  na —cãjare i  i wede majioupa.

44 Ñuc  a tii semana yapare yerij  arica rumu ca niiro, Umureco Pacu yee quetire tuor  gar   tii mac  a mac  r   niipetir   ja  uripura neaupa.

* **13:41** Hab 1.5.

45 To cōro pah bojoca cāja ca nearo ūarā, judíos pea buaro ūa ajiari, Pablo cā ca ūrijere ūi camota, cūre acaro bui tuti, ūi jho waupa.

46 To biro cāja ca ūiro tho, Pablo, Bernabé jāa pea cūjare uwi thogoeñaricaro maniro wede, o biro cājare ūi yhupu:

—Muja judíos'rena, Umuareco Pach yee quetire jāa ca wede juopera niimiwu. Teere booti, to birora caticōa niirique ca chorugarā uno méé nii, muja ca biirije juori, mecara judíos ca niitirā peere jāa wederā waarucu.

47 Mee, to birora jāare doti cojowi Wiogh o biro ūiri:

“Bojoca poogaarire ca boeparā mujare yh cūu, ati yepa niipetiroph yh ca amethenerije quetire muja ca wedepere biro ūigu, jāare ūiwi”[†] — ūiupa.

48 To biro cāja ca ūrijere thorā, judíos ca niitirā pea, “Wiogh yee queti añurije nii,” ūi ujea niiupa. “Caticōa niiriquere ca bua eaparā niirucuma,” cā ca ūricarā niipetirā tho nunujeeupa.

49 To biri tii yepa macārā niipetirāphure, Wiogh yee quetire wedeupa.

50 Judíos pea cāja ca ūirore biro ca tii nunujeerā romirire, cāja ca ūa nucā buorā romirire, to biri tii macā macārā umua uparā ca niirā mena wede peniri, Pablo, to biri Bernabé ūañaro cūjare cāja ca tiiruga nunujeero cājare tiiupa. To biro tiicāri, tii yepare cājare cōa wienecāupa.

51 Cāja pea, “Muja yee wapa ūañaro muja tamhorucu,” ūirā, cāja dhaporire jita ca ea tuariquere paa bate cūu, Iconio pee waacoaupa.

[†] **13:47** Is 49.6.

52 Jesús yee quetire ca tħo nħanħeericarā pea,
Añuri Yerire cħeo, buaro ujea nii, bii niiupa.

14

Iconio macārāre añurije queti cāja ca wederique

1 Iconiore Pablo, Bernabé, cāja ca biirucuricarore birora judíos cāja ca nea poo juu bueri wiipħ jāa waari, añurije quetire cā ja wedero judíos, judíos ca niitirā, pau tħo nħanħjeeupa.

2 Judíos Jesucristore ca tħo nħanħjeetirā pea, judíos ca niitirāre, Jesucristore ca tħo nħanħjeerā menare cāja ca ajiaro cājare tħalli.

3 To ca bii pacaro, Pablo, Bernabé jāa pea Wiogħu cā ja tħalli nemorijepure tħagħżeen tutuari uwiricaro maniro, toora yoaro añurije quetire wede, tiċċā niitup. Wiogħu pea, Umħareco Pacu cā ja mairiġe maquēre cāja ca wede niirijere, “To birora nii,” cājare īi majiogħu, cāja jħoripu ca īa ñaaña manirijeh tħalli bau nii, tħalli niitupi.

4 Tii macā macārā bojoca pea, jīcārā judíos cāja ca īirijere tħo nħanħjee, aperā Pablo jāa cāja ca īirijeh peere tħo nħanħjee, ameri bii dica waticā niitupi.

5 To biri judíos, judíos ca niitirā, cājare ca dotirā mena neari, Pablo jāa ħiġi ġejja minn-dee, ñaħarō cājare tħalli, tiirugħarā, ameri wede penitupi.

6 Pablo, Bernabé jāa pea teere majiri, Listra, Derbe, Licaonia* yepa macā macāri, to weja ca niiri macāri pee duticoaupi,

7 añurije quetire to birora cāja ca wedecā nħanħa waħaricopure.

* **14:6** Licaonia macārā apeye ca wederā niitupi. Bii pacarā griego cāja ca wederijere tħoċċāpa.

Listrapu Pablore ûtâ mena cûja ca deerique

⁸ Listrare niiupi jîc  u ca waa majitig , upa suqu ro ca ba aric , waari m   , to birora ca duwi yai waag .

⁹ C  pea Pablo c  ca wederijere a nuro tuo duwiupi. Pablo pea, “Jes s y re catioc rucumi,” d  mac  c  ca și t g oe n rijere  a majiri,

¹⁰ tutuaro wederique mena o biro c re  iupi:

—W mu n c , d  mac  ea n c  waag ja — iupi. C  pea to biro c re c  ca  irije menara bupu w mu n c , waa j o waaupi.

¹¹ Pablo to biro c  ca tiirijere  ar , bojoca pea Licaonia mac r  wederique mena o biro  i acaro bui j o waaupa:

—J gu a, bojocare biir  jee ac ri manire  ar  duwi doojapa y  ! — i acaro buiupa.

¹² To biri Bernab re c ja j gu  Zeus w m re c re w meo tii, Pablo peera, bojocare ca wedeg  c  ca niro mac  ap  c ja j gu  Hermes w m re c re w meo tii, tiiupa.[†]

¹³ Zeus y u pai, mac  piya waarica tabera Zeus're  i n c  buorica wiire ca c og  pea, wech a, oori daari jee dooupi. C  pea c  bojoca mena, Pablo j  arire tii n c  buog , wech are j  ari joe j ti a n  muene n c  buor gaupi.

¹⁴ Pablo, Bernabé j  a pea to biro c jare c ja ca tii n c  buor garijere  a majiri, c ja jutire yega, bojoca watoara o biro  i acaro bui j  a waaupa:

[†] **14:12** Zeus, Hermes griegos yaar  j gu a niiupa; romanos pea n c  c jaren J piter, Mercurio, c jare w meo tiiupa. Zeus niiup  c ja j gu a ca nii majuropeeg . N c  Hermes pea j gu are queti wede yuju bojari maj  niiup .

15 —¿Nee tiirā atere to biro mūja tiiti? Jāa cāa, mūjare birora bojoca jāa nii. Ano añurije queti mūjare jāa ca wederijea, ate ca wapa manirije mūja ca tii niirijere tii yerijāari, to birora ca caticōa niigʉ ɻumareco Pacʉ, ati yepare, diare, teepare ca niirije niipetirije ca tiiricʉ peere cāja tuo nūnūjeejato ūirā, jāa ca wederije nii.

16 Ména j̄uguero macā cuupāra, bojoca poogaari cāja ca niiro cōrorena cāja ca tiirugarijere biro cāja tijato ūicāupi ɻumareco Pacʉ.

17 To biro bii pacagu, ɻumareco Pacʉ cā ca niirijere ūnogʉ, añurije tii yerijāatiupi, ɻumareco tutipʉ ca niirijere oco tiicojo, yucʉ ca dica c̄utiri ȳteari tii, baarieque tiicojo, ūucā yeri ɻjea niirique tiicojo, cā ca tii niirije mena —cājare ūupa.

18 Ate niipetirije cājare cāja ca ūi wederije mena do biro tii majiñā maniro ca bii pacaro, cājare cāja ca tii ūucā b̄uorugarijere biirique peti cājare ūi camotaupa.

19 To biro cāja ca bii niiri tabere jīcārā judíos, Antioquía, Iconio macārā eari, bojocare cāja ca t̄ugoeña wajoaro tiiupa. To biri Pablore ūtā mena dee, “Mee, cāre mani jīacācu” ūi t̄ugoeñari, macā t̄ajaropʉ cāre wee witi waa cōacāupa.

20 To biro cāre cāja ca tiiro, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea, cāre cāja ca nea poo amojoderora, cati wāmʉ ūucā, macā peera piyacoaupi ūucā. Ape r̄amara Bernabé mena Derbe macā pee waa-coaupi.

Siria yepare ca niiri macā Antioquía pee cāja ca tua waarieque

21 Tii macāre añuriye quetire wede, paʉ cūja ca tuo nñuhejero tiiri jiro, Listra, Iconio, Antioquia macārire

22 Jesucristore ca tuo nñuheerāre cūja ca tugoeña tutuaro tii, “Díamacū mʉja ca tuo nucā buorijere to birora tugoeña tutuacōa niña” cūjare ū, ñucā “Umureco Pacʉ cū ca doti niiri tabepure ea waara García, ñañaro tamoriquera niiro bii,” cūjare ū, ū tua waaupa.

23 Ñucā, Jesucristore ca tuo nñuheerā cūja ca niiri taberi cōrora, cūjare ca jʉo niiparāre beje, betirique mena juu bue, Wiogʉ cūja ca tuo nñuheericupure cūjare ū nñuhjee doti, tii tua waaupa Pablo jāa.

24 Pisidia yepare ametʉa waara, Panfilia yepapure eaupa.

25 Perge macārāre añuriye quetire wede yapano, Atalía macā pee bua waaupa.

26 Tii macāre bua ea, cūmuapʉ ea jāa, Umureco Pacʉ cū ca mairije quetire ca wedeparā niirucuma ūigʉ, Añuri Yeri cūjare cū ca jee dica woo dotirica macā Antioquia peera, tee añuriye quetire wede yuju yapano, tuacoaupa ñucā.

27 Antioquiare tua earā, Jesucristore ca tuo nñuheerāre neori, niipetirije Umureco Pacʉ cūja mena cū ca tiiriquire, ñucā judíos ca niitirā cāa díamacū cūja ca tuo nñuhejero cū ca tiiriquire, wedeupa.

28 Tii macārā Pablo, Bernabé jāa Jesús yee quetire ca tuo nñuheerā mena yoaro niicāupa.

15

Jerusalén'pʉ cūja ca nea poorique

¹ Tii cuure Judea macārā, Antioquía pee ca waaricarā: “Moisés cā ca doti cūrique ca ūirore biro, jeyua quejero yapare* mūja ca wide taa dotitijata, mūja ametūatirucu,” cājare ūi bueupa Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre.

² Ate juori, Pablo, Bernabé, añurora ūiricaro maniro cāja mena ameri tuti jāñuripu tee maquēre ameri wede peniupa. To biri, “Pablo, Bernabé, aperā jīcārā cāja mena macārā, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā mena Jerusalén'pu cāja waajato, Jesús buerā ca niircarā mena, to biri Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre ca juo niirā mena, ate maquēre wede penirūgarā,” ūiupa.

³ To biri Antioquía macārā Jesús're ca tuo nūnūjeerā cāja ca tiicojo cojoricarā, Fenicia, to biri Samaria yeparire ametūa waara, judíos ca niitirā, añuriye quetire tuorā Umareco Pacu peere tuo nūnūjeerūgarā, tūrumūpu cāja ca tuo nūnūjee juo dooriquere cāja ca tii yerijāariquere, cājare wede ametūa waaupa. Tii yepari macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea teere tuorā, buaro ujea niiupa.

⁴ Pablo, Bernabé Jerusalén'pu cāja ca earo, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā, Jesús buerā ca niircarā, to biri cājare ca juo niirā, cājare bocaupa. Cāja pea niipetirije Umareco Pacu cājare cā ca tii nemoriguerre cājare wedeupa.

⁵ Teere cāja ca wedero tuorā, jīcārā fariseos Jesucristore ca tuo nūnūjeericarā wāmū nūcāri, o biro ūiupa:

—Judíos ca niitirā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā cāare, cāja jeyua quejero yapare wide taa, Moisés

* **15:1** Circuncisión.

cā ca doti cūurique ca ūirore biro cājare tii nānājee doti, ca tiipera niiro bii —ūupa.

6 To biro cāja ca ūiro tāo, tee maquēre wede penirāgarā, Jesús buerā ca niiricarā, to biri Jesucristore ca tāo nānājeerāre ca jāo niirā, neaupa.

7 Tee maquēre yoaro ameri wede peniri jiro, Pedro pea wāmu nācā, o biro cājare ūupi:

—Yu yaarā, māja maji, māja mena ca niigāre jīcātopāra Umāreco Pacā yāre beje amiwi, judíos ca niitirā, añurije quetire yā ca wedero tāori, díamacā cāja tāo nānājeejato ūigu.

8 Umāreco Pacā, yeri cātiriquepāre ca majigā, “Yu yaarā niima,” cā ca ūrijere ūnogā, manire cā ca tiiricarore birora cāja cāare Añuri Yerire tiicojowi.

9 Umāreco Pacā, jīcā wāme uno peerena, manire, cāja menare īa dica wooricaro maniro, díamacā tāo nācā bāorique jāori, cāja yeripāre ca ñañarije manirā cāja ca niiro tiiwi.

10 Too docare māja pea ḥñee tiirā Umāreco Pacāre māja ū ametaa nācārāgati, anija Jesucristore ca tāo nānājeerāre, mani majuropeecā, nācā mani ñicā jāa cāa, cāja ca tii nānājee bayitiriquerena cājare tii dotirā?

11 To biro méé bii. Cājare birora mani cāa, mani Wiogā Jesús wapa manirora cā ca tii bojarique jāori, mani ametaene eco, mani ū maji —cājare ū wedeupi Pedro.

12 Niipetirāpāra, Pablo, Bernabé, cāja jāori, Umāreco Pacā judíos ca niitirā watoapāre ca īa ñaña manirije cā ca tii bau niiriquere cāja ca wedero, wederucuri méé tāocā duwiupa.

13 Cāja ca wede yapanoro, Santiago cāa o biro ūiupi:

—Tuoya yu yaarā.

14 Umureco Pacu, judíos ca niitirāre, cāre ca ūi nucā buoparāre jeegu añuro cājare cā ca tii jūoriquere manire wedemi Pedro.

15 Ate mena, ca biipere wede jugueri maja o biro cāja ca ūi owarique ca ūirore birora bii:

16 “‘David cā ca doti niirije ca petiro jiro,
cā pāramerā ca nii nānua waara
cāja ca doti niimirije ca petiro jiropare ūucā,
jīcā, David pārami ca nii nānua waagupare
ca doti niigū cā ca niiro cāre yu tiirucu,

17 aperā bojoca ca nii cojorā,
ati yepa macārā bojoca poogaari niipetirā,
yu wāmere ca ūi nucā buorā mena Upure cāja
amajato ūigha,’ ūimi Upu,

18 tīrūmāpū macā yūtearipura, atere, ‘To biro yu
tiirucu’ ca ūiricu,” ūi.

19 ”To biri judíos ca niitirā, Umureco Pacare ca
tuo nānajeerāre cāja ca tiitipe unorena cājare ca ūi
maa wijiotiparā mani nii.

20 “Waibucarā dīi weericarāre cāja ca tiicojo
nucā buoriquere, māja nāmoa ca niitirāpurenā tii
epericarā cātiriquere, waibucarā ūee taa jīaricarā
dīire, dīire, baarique docare to cōrora tii yerijāaña,”
cājare ca ūi owa cojoparā mani nii.

21 Mee, tīrūmāpūra macāri cōrorena nea poo juu
buerica wiijeripure Moisés cā ca doti cūuriquere
wede majio, yerijāarica rūmāri ca niiro cōro teere
jūo bue, ca tiirā nii jūo dooupa —cājare ūi wedeupi
Santiago.

Judíos ca niitirāre cāja ca owa cojorique

22 To biri Jesús buerā, Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre ca juo niirā, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā niipetirā mena wede peniri, “Jīcārā mani mena macārāre jeeri, Pablo, Bernabé jāa mena Antioquía pācājare ca tiicojope niicu,” ameri ūi wede peniupa. To biri, cāja mena macārā ca nii majuropeerā ca niirā Judas, ape wāme Barsabás cāja ca ūigare, apī Silas’re jeeupa.

23 Cāja mena o biro ūi owarica pūuro tiicojo cojoupa:

“Jāa, Jesús buerā, to biri Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre ca juo niirā, māja jāa yaarā judíos ca niitirā Antioquía, Siria, to biri Cilicia macārāre, jāa añu doti cojo.

24 Jīcārā jāa mena macārā jāa ca doti cojotirā nii pacarā, māja pātopu waacāri, mājare cāja ca wede maa wijio pato wācōriquere jāa tuo.

25 To biri ameri wede peni yapano, jīcārā jāa mena macārāre jeeri, māja pātopu mani yaarā Bernabé, Pablo,

26 mani Wiogu Jesucristo yee jāori, bii yairi-caro uwioro ñañaro ca tamāoricarā mena mājare cāja ūarā waajato ūirā, cājare ca tiicojope niicu,” jāa ūi.

27 To biri Judas, Silas jāare, māja pātopu cājare jāa tiicojo cojo, mājare jāa ca owa cojorijere cāja majuropeerā mājare cāja wede majiojato ūirā.

28 Añuri Yerire, to biri jāa cāare, mee paú wāmeri mājare tii dotitirāra, ano mājare jāa ca tii dotirije wadora mājare jāa ca tii doti cojoro añucā:

29 “Waibucurā díí weericarāre cāja ca tiicojo nucā bāoriquere baati, waibucurā ñee taa jīlaricarā

díire, ñucā cāja díi cāare baati, māja nāmoa ca niitirāpārena tii epericarā cātiti, biiya,” mājare jāa ñi cojo tee docare. Ate mājare jāa ca tii doti cojorijere māja ca tii nānūjeejata, añuro tiirā māja tiirucu.

Añuro mājare to bijjato,
ñi owa cojoupa.

³⁰ To biri jīcātora cājare waarique wui, Antioquía pee bua waa, Jesucristore ca tāo nānūjeerāre nōori, tii pūurore cājare tiicojoupa.

³¹ Jesucristore ca tāo nānūjeerā pea, tii pūurore buerā, bāaro ȳjea niiupa, cāja ca tāgoeña bayiro ca tiiro macā.

³² To biri Judas, Silas jāa cāa, ca biipere wede jugueri majā niiri, cājare cāja ca wederije mena, bāaropāra tāgoeña bayi ȳjea nii, cāja ca biiro cājare tiiupa.

³³ Toore jīcā cuu cāja ca niiro jiro, Jesucristore ca tāo nānūjeerā pea, cājare ca tiicojo cojoricarā pātopāra cāja tua waajato ñirā, añuro mena cājare waarique wui tuenecojoupa.

³⁴ Silas pea: “Anora yā tuarucu,” ñiupi.

³⁵ Pablo, Bernabé jāa pea aperā paā mena, Antioquíara Wiogā yee añurije quetire wede, bue mājio, tiicōa niiupa.

Pablo, Bernabé cā ca camotatirique

³⁶ Ca yoa waaro jiro, ñucā Pablo, Bernabé o biro cāre ñiupi:

“Jamā, Wiogā yee añurije quetire mani ca wederica macāri niipetiropāre mani īa yujuco, Jesucristore ca tāo nānūjeerā, ‘Do biro cāja bii niimiti,’ ñirā” cāre ñiupi.

37 Bernabé pea, cāja mena Juan Marcos're ami waaraugapi.

38 Pablo pea, cājare pade nemo bapa cāti yapan-otigura, Panfilia macārā cā ca tua weocā doorique ca niiro macā, cāre cā ca ami waaro bootiupi.

39 To biri jīcāri cōro cāja ca tāgoeñatirije ca niiro macā, ameri camotaticoupa. Bernabé pea Juan Marcos mena cūmuapu ea jāa, Chipre pee waa-coaupi.

40 Pablo pea, Silas're jāo, Jesucristore ca tuo nānājeerā, “Umāreco Pacu añuro mājare cā cote-jato,” cājare cāja ca īiro jiro,

41 Siria, to biri Cilicia yepari ca niirā, Jesucristore ca tuo nānājeerāre wede majio queno, cāja ca yeri tāgoeña bayi ujea niiro cājare tii, tiicā nānua waaupa.

16

Pablo, Silas jāare Timoteo cā ca bapa cāti waarieque

1 Pablo, Derbere eari jiro, Listra macāre eagu, jīcū Jesucristore ca tuo nānājeegu Timoteo ca wāme cātigu, judío bojoco Jesucristore ca tuo nānājeego macu, griego bojocure ca pacu cātigu re bāa eaupi.

2 Jesucristore ca tuo nānājeerā Listra macārā, Iconio macārā, Timoteo cā ca biirijere, “Ca bojoca añugu peti niimi,” ī nācā bāorucuupa.

3 To biri Pablo, cāre cā ca bapa cāti waaro booupi. Ména cāre ami waaraugu jāguero judíos tii taberi macārā ñañaro ī wede pairema īigu, cā

jeyua quejero yapare wide taa doticāupi, mee niipetirāpura, griego bojocʉ macã cã ca niirijere cãja ca maji peticārige ca niiro macã.

⁴ Waa nñnua waaraã cãja ca ametʉa waari macãri cõrorena, Jesús buerã ca niiricarã to biri Jesús're ca tuo nñnjeerãre ca juo níirã Jerusalén macãrã, “O biro mani tijjaco,” cãja ca ñiriquere cãjare wede majio nñnua waaupa, tee ca ñirore biro cãja tii nijjato ñirã.

⁵ To biro cãja ca ñiro, Jesucristore ca tuo nñnjeerã díamacã cãja ca tuo nacã buorijere buaro jañuri tøgoeña bayi, Jesucristore ca tuo nñnjeerã to cãnacã rømøra paʉ jañuri buu nñnua waaupa.

Macedonia macãre Pablo cã ca ñarique

⁶ Añuri Yeri, Asia yepa macã macãri macãrãre añurije quetire cãja ca wedero cã ca bootiro macã, Frigia, Galacia yepari pee tõo taa waaupa.

⁷ Misia yepa puto ea waaraã, Bitinia yepa pee ametʉa waaruagamiupa; Jesús yuu Añuri Yeri pea bootiupi.

⁸ To biri Misia yepare to birora ametʉa waari, Troas macã pee buacoaupa.

⁹ Tii macãre ñamipʉ cã ca quẽñaro jícʉ Macedonia macã cã puto nucãcãri: “Macedonia pee doori, jãare tii nemoña,” cãre ca ñigure ñaupi Pablo.

¹⁰ Teere cã ca ñaricaro jirora, “Macedonia macãrãre añurije quetire cãja wedejato ñigu, manire jʉomi Úmʉreco Pacʉ,” ñi majiri, Macedonia pee tĩa waaruagarã, jãa yee apeyere jãa jeyowʉ.

Pablo, Silas, Filípos'pu añurije queti cãja ca wederique

11 Troas ca niiricarāra cūmuapu ea jää, díámacu Samotraciapu jää tīacoawu. Ape rumapu Neápolis jää ea waawu.

12 Too macārāra Filipos macā, Roma macārā cūja ca doti niiri macā, Macedonia yepare ca nii majuropeeri macāpu jää waawu. Tii macāre jīcā rumari jää niiwu.

13 Yerijäärica rumu ca niiro, macā tujaropu jää waawu, “Dia patore judíos cūja ca nea poo juu bueri tabe niibocu,” ñi tugoeñari. Toopu ea, ea nuu waari, nomia too ca nea pooricarā romirire añurije quetire jää wedewu.

14 Jīcō cūja mena macō Lidia ca wāme cuttigo, Tiatira macā macō, juti píri ca wapa pacarije jūari moñiri ca niirijere ca noni wapa taago, Umureco Pachere ca ñi nacu bhorucugo niúupo. Añurije que-tire cū ca wedero cō ca thorucuro, Wiogu pea, Pablo cū ca ñirijere cō tuo nunuejeejato ñigu, teere añuro cō ca tuo ñeero cōre tiiwi.

15 To biri cō yaa wii macārā niipetirā mena uwo coe doti ecori jiro, o biro jääre ñiwo:

—“Díámacura, Wiogu Jesús're ca tuo nunueego niimo,” yure muja ca ñijata, yu yaa wiipu cānirā dooya —jääre ñi, jää ca booti pacaro, “Yu yaa wii pee dooya,” jääre ñicoawo.

Pablo, Silas jääre cūja ca tia cūurique

16 Jīcāti jää ca juu buerucuri tabepu jää ca waaro, jīcō wāmo, pade coteri majo ca biipere ñi bua ma-jiriquere ca yeri cuttigo, jääre bocawo. To biro cō ca ñi bua majirije mena, cō wiorā peera pairo cūja ca wapa taaro tiirucuupo.

17 Cõ, Pablore to biri jääre, o biro ūi acaro bui nññuejewo:

—Anija Ùmureco Pacu ati umureco niipetiopure Ca Doti Niigüre pade coteri majä niima. To biri ametuarique maquë quetire mujare wedema — ūiwo.

18 Paúr umari to biro jääre ūi nññjee niowo. Teere tuo jutima ūigü, Pablo pea amojode nucari, to biro cõ ca ūi yeri tutua niigüre o biro ūiwi:

—Jesucristo cã ca dotiro mena, “Cõre witi waagüja” mure yu ūi — ūiwi.

To biro cã ca ūirije menara, cõpure ca niigü to biirije cõ ca ūi yeri tutua niigü pea cõre witi weocoawi.

19 To biri cõ uparã pea teere majiri, “Do biro pee tiiri mani wapa taa nñña waarcaro mani,” ūima ūirã, Pablo, Silas jääre ñeeri, macã decomacâre ca niiri yepa bojocare cãja ca jäiña bejeri tabe uparã putope cãjare jeecoawa.

20 Ca jäiña bejerã puto cãjare jee eari, o biro ūiwa:

—Anija judíos nii pacarã, mani yaa macã macârâre wede mecano,

21 cãja ñicã jämua cãja ca tii jao doorique peere bue, tiima, mani romanos niiri teere booti, tee ca ūirore biro tii nññjeeti mani ca biirijerena — ūiwa.

22 To cõrora bojoca pea Pablo, Silas jääri menare ajacoawa. Wiorã jäiña bejeri majä pea cãjare juti tuu wee dotiri, wâjori mena cãjare bape dotiwa.

23 Buaro cãjare bape yapanori jiro, tia cûurica wiipu cãjare tia cûuri, tii wiire ca cotegepure añuro cãjare, cûre ūa cote dotiwa.

24 To biro cûre cãja ca ūiro macã, tii wiire ca cotegepure pea jupea macã jawipu cãjare jee jää waari,

cāja dāporire yucā pīi, pua pīi watoa cūu dāpori, cājare jia tuu cūuupi.

²⁵ Tii ñamire ñami decomacā ca niiro, Pablo, Silas jāa, Ùmureco Pacure jāi juu bue, baja, cāja ca tii niiro, aperā cāja ca tia cūuricarā cāa teere tuo niiupa.

²⁶ To biro cāja ū niiro, ca niiro tājarora bāaro yepa nanaupa, tii wiire cāja ca wee ñeerica yepa menapura cagueri nācāpu. To biro ca biirije menara, joperi niipetirijepura pāa peticoa, ñucā cāja ca jia cūuricarā cāare niipetirāpurenā come daari popi ñaa peticoa, biiupa.

²⁷ Tii wiire ca cotegu pea wācā eagu, tii wii joperi niipetirijepura pāarica joperi ca niiro ūari, “Cāja ca tia cūuricarā duti witi peticoajacupa,” ū tāgoeñari, cā niipūire tāa wee amiri cā majuropeera jade puacā yai waagu doogu tiimiupi.

²⁸ To biro cā ca tiiro Pablo pea o biro cāre ū acaro buiupi:

—Mā majuropeera ñañaro tiieto. Anora jāa niipeticā —ūupi.

²⁹ To cōrora tia cūurica wiire ca cotegu pea jāa boericaga jāi, ûmaa jāa waa, uwigū nanagura Pablo, Silas jāa puto ñaanuu waaupi.

³⁰ Jiro, cājare juo witi waa:

—¿Ñee yu tiigutí, amet̄arugu? —cājare ū jāiñaupi.

³¹ To biro cājare cā ca ū jāiñaro:

—Wiogu Jesús're díamacū tho nānājeeya. To biro tiigu, mā, mā yaa wii macārā cāa, māja amet̄arucu —cāre ū yāupu.

³² Jiro cāre, cā yaa wii macārā niipetirāre Ùmureco Pacā yee quetire cājare wedeupa.

33 Tii ñamira tia cūurica wiire ca cotegu pea Pablo jääre jao waa, cūja camire coeupi. Jiro cū, cū yaa wii macārā, uwo coe ecoupa.

34 Uwo coe doti yapanori jiro tia cūurica wiire ca cotegu pea cū yaa wiipu cūjare jao waari, cūjare baarique eca, cū yaa wii macārā niipetirā mena bħaro ujea niiupi, ɻumureco Pacħre cū ca tuo nuna jeerije jaoři.

35 Ape rwmu boeri tabe, wiorā peat, jīcārā uwamarā coteri majare, tia cūurica wiire ca coteġure, “ ‘Pablo, Silas jääre wieneñā,’ cūjare īirāja,” cūjare īi cojoupa.

36 To biri tia cūurica wiire ca cotegu o biro īiupi Pablore: “Cūjare wienecānā yure īi cojopapa uparā; to biri uwiricaro maniro witi, waacoarāja,” cūre īiupi.

37 To biro cū ca īiro tħoġu, Pablo peat o biro īiupi uwamarāre:

—¿Do biro? Jāa romanos jāa ca nii pacaro, pa bojoca cūja ca īa cojoro jääre bape dotiri, jääre tia cū dotijāwa, ñañarije jāa ca tiiriquere jääre jāiña beje jaoři pacarā. To biro tii pacarā, meċāra: ¿Bojoca cūja ca īatiropu jääre cūja wienerugati? Jāa waaticu. Cūja majuropeera doori, jääre cūja jee wienerā doojato —cūjare īiupi.

38 Uwamarā peat atere wiorāpħre cūjare wede-upa. Cūja peat Pablo, Silas jāa romanos cūja ca niirijere majirā, tuo uħħacoaupa.

39 To biri, bojoca cūja ca ameri tii niirijere ca jāiña bejerā peat waa, “Ñañaro mujare jāa tijapu; teere jääre ajiaticānā,” cūjare īi, cūjare wiene, “Ati macāre waacoarāja,” cūjare īiupi.

40 Pablo, Silas jāa pea, tia cūurica wii ca niiricarā witi waara, Lidia yaa wii pee waacoawa. Jesús're ca tuo nñuñjeerāre īa, cūja ca tūgoeñā ujea niiro cājare tii yapano, to ca niiricarā waacoawa.

17

Tesalónicaph cūja ca biirique

1 Pablo, Silas, Anfípolis, Apolonia yeparire ametua waa, Tesalónica macāre earā, judíos cūja ca nea poo juu bueri wii ca niiri tabere eawa.

2 Pablo pea cū ca biirucuricarore birora nea poo juu buerica wiipu waa, yerijāarica rūmūri itia rūmūpūrena, cūja mena wede peniwi.

3 Umureco Pacu wederique cūja ca owarique menapu ūicāri, “Umureco Pacu cū ca tiicojo cojoricu bii yai, ūucā ca bii yaicoaricupura cati tua, cū ca biipera niiupa,” cūjare ūi wede niiwi. O biro ūiwi:

—Ano mājare yu ca wedegu Jesús'ra niimi, Umureco Pacu cū ca tiicojo cojoricu —cūjare ūi wedewi.

4 Jīcārā judíos teere tuo nñuñjeeri, Pablo, Silas jāa mena neawa. ūucā pau griegos Umureco Pacure ca ūi nñucā būorucuricarā, to biri aperā ca nii ma-juropeerā romiri cāa pau romiri tuo nñuñjeewa.

5 To biro cūja ca biiro, judíos ca tuo nñuñjeetirā pea, cūja mena buaro ajiari, jīcārā ca bojoca ūañarā ūee tiiri méé macāre ca bii amojoderāre jūo neori, macāre acaro bui amojode, bojocare ūi meca, cūja ca tiiro tiiwa. ūucā Pablo, Silas jāare bojocapure cūjare tiicojorūgarā, cūjare amarā, Jasón yaa wiire ūmaa jāawa.

6 Tii wiire cūjare būatima ūirā, Jasón're to biri aperā jīcārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre ūeeri, wiorā pūtopu cūjare jee waarañ:

—Anija, ati umūreco niipetiropu waacāri bojocare ca ūi mecāo yujurā, anopu cāare eacā dooma.

7 To biro ca ūi mecāo nūnua doorāre, “Yū pūto nūiña,” cūjare ūijapi Jasón. Cūja niipetirāpura, wiogu apī niimi Jesús ca wāme cūtigū ūicāri, Roma macā wiogu César cū ca dotirijere bii ametūene nūcā niima —ūi acaro bui, cūjare wee nūnua waawa.

8 To biro cūja ca ūiro tuořā, bojoca, wiorāpu cāa, tuo mecācoawa.

9 To cōrora Jasón're, nūcā aperā cāare cūjare pitirāgarā wapa tiirica tiiri cūjare jāiwa.

Bereapu cūja ca biirique

10 Ca naiorije menara Jesucristore ca tuo nūnūjeerā, Pablo, Silas jāare Berea pee cūjare tiicojocā cojowa. Tii macāre ea biirā, judíos cūja ca nea poo juu bueri wiipu waacāwa.

11 Berea macārā pea Tesalónica macārā ametūenero añuro ca tugoeñarique cūtirā niiwa. To biri Pablo jāa cūjare cūja ca wederijere añuro tuo nūnūjee, “Cūja ca buerije díamacāra to niimiti,” ūirā, to cānacā rūmura Umūreco Pacu wederiquere bue niirucuwa.

12 To biri paú judíos, ca nii majuropeera ca niirā griega romiri, paú umūha, tuo nūnūjeewa.

13 Nūcā Tesalónica macārā judíos, Berea macārāre Umūreco Pacu yee quetire cūjare wedegu tiijagu Pablo cūja ca ūirijere tuočārāpua toopu waari, too macārā bojocare cūjare ūi mecāo ajienečāwa.

14 To biro cāja ca ūi earo, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea Silas, Timoteo jāa tii macā cāja ca tuaro ūno, yoari mééra, Pablo peera dia pairi yaa puto pee cāre tiicojocā cojowa.

15 Pablore ca bapa cāti waaricarā pea, Atenas macāpū cāre jūo eacoawa. Jiro “Timoteo, Silas yoari méé jañurira cāja doojato,” cā ca ūi cojori-quere queti cāti tua eawa.

Pablo Atenas'pū cā ca biirique

16 Pablo, Atenas'pū, Silas, Timoteo jāare yue niigū, tii macāre cāja ca weericarā cāja ca dadacārijere ūari, cā yeripū buaro tūgoeñarique paipi.

17 To biri nea poo juu buerica wiipū, judíos, griegos, Úmureco Pacure ca ūi nucū buorā mena buaro wede penirucuwi. Nucā to cānacā rūmura wijeri watoa macā yepare ca nearā mena, buaro wede penirucuwi.

18 Nucā jīcārā filósofos epicúreos, to biri estoicos, Pablo mena wede peni jūo waawa. Jīcārā o biro ūiwa:

—¿Ani ca wederique peti majitigūa ūee ūnore ūirugū cā ūibuti? —cāre ūiwa.

Aperā ūucā:

—Jāguēa apero macārāpūre wede boja yujuri yéé majū niibumi —cāre ūiwa.

Atene to biro ūiwa, Pablo, añurije queti Jesús yee maquēre, cā ca cati tuarique maquēre, cājare cā ca wedero macā.

19 To biri cāja ca nearo Areópagopū cāre ami waari, o biro ūi jāiñawa Pablore:

—¿Ano jāare mā ca wederijea, ñee wāma wāme buerique to niiti? Jāa teere jāa majitibogajati?*

20 Jāa ca tāo ñaatirijere mā wede, jāa cāa, jāa majiruga, do biro līrūgaro to iiti? —Iiwa.

21 Atenas macārā niipetirāphura, ñucā aperori macārā tii macāre ca niirā cāa, apeyepura tiiricaro maniro, wāma queti ca biirijerena tāo, teerena ameri wede peni, tiicā duwi yujurucuupa.

22 Pablo pea, dotiri maya Areópago watoapu wāmu ñucā, o biro cājare Iiwi:

—Atenas macārā, yu ca īajata, muja pa u wāmerire ca īi ñucā buorā peti muja niicā.

23 Muja ca īi ñucā buori taberire īa waarucugu, jīcā tutu wee ñacōrica tutupure: UMHRECO PACUCHA MAJINA MANIGURE ī NHCU BUORICA TABE, ī owa turuque ca niiri tuture yu bua eajāw. To biri majiti pacarā muja ca tii ñucā buogu yee maquērena mujare yu wedegu doo.

24 "Um̄ureco Pacu ati yepare, to biri ati yepare ca niirije niipetiro ca tiiricura niimi, ati yepa, ati um̄ureco, Upu. Bojoca cāja ca tiirica wiijerirena niitimí,

25 Ñucā jīcā uno peera jīcā wāme uno peerena cāre cā ca tii bojarije uno cāare ama bua ñaatimi. Cāra niimi, niipetirāphrena catirique, yeri jāñarique, ñucā apeye niipetirije manire ca tiico-jogu.

26 "Ñucā jīcā bojocu menara, bojoca poogaari niipetirāphrena tiiupi, ati yepa niipetiopure cāja nijjato līgu. Ñucā cāja ca nii muha ñucāpa yutearire

* **17:19** Jāa cāa teere jāa majiruga.

cūu, cāja yaa yepari ca nii eyopa taberire cūu, tiiupi.

²⁷ Atere to biro tiiupi Umareco Pacu, niipetirā cāre ama, ape tabera cāre padeña jañuripu būacābocuma ūima ūigū. Añuro petira Umareco Pacu, mani niipetirāpurenā mani pātoacāra niicāmi.

²⁸ Cū jāorira cati, cā jāorira ācū, cā jāorira nii, mani bii. Jīcārā griego māja mena macārā cāja ca tāgoeñarijere ca owarā,[†] o biro ūi owaupa: “Umareco Pacu pāramerā mani nii,” ūupa.

²⁹ To biri, Umareco Pacu pāramerā nii pacarā, “Umareco Pacu, oro, plata, ūtā mena, bojoca cāja ca tāgoeñari wāmere biro cāja ca tiiricu niicumí,” ca ūi tāgoeñatiparā mani nii.

³⁰ Tīrumāpura Umareco Pacu, bojoca cāja ca mājirije jāori, to birora cājare ūacāupi. Mecū peera, niipetirāre niipetiro macārāpure yeri tāgoeñā wa-joari, cā peere tuo nānūjee dotimi.

³¹ Mee jīcā rāmu ati yepa macārā niipetirāre ca niirore biro, jīcā cā ca beje amiricu menapu, cū ca ūa bejepa rāmu cāare cūu yerijāupi. To biro cū ca tipere niipetirāpure ūnoupi, ca bii yaicoaricāpurenā cā ca cati tuaro cāre ūigū —cājare ūi wedewi.

³² Ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije maquēre cā ca wedero tāorāra, jīcārā cāre buiwa. Aperā pea, “Jiro ate maquēre mu ca wedero tāorique niirucu ūucā,” cāre ūwa.

³³ To cōrora toopu ca niiricu witi waacoawi Pablo.

³⁴ Jīcārā cū mena waa, cū ca wederijere tuo nānūjeewa. Cāja menare niiwa: Dionisio,

[†] 17:28 Poetas.

Areópago ca nearucurā mena macū, ñucā jīcō nomio Dámaris ca wāme cūtigo, to biri aperā niiwa.

18

Pablo Corintopu cā ca biirique

¹ Ate jiro, Pablo, Atenas ca niiricu, Corinto macā pee waacoawi.

² Tii macāp̄re jīcū judío Aquila, ca wāme cūtigū, Ponto yepa macū, cā nāmo Priscila menare bua eawi. Italiapu ca niiricu, wiogu Claudio, judíos niipetirāre, “Roma ca niirā cāja waacoajato,” cā ca ūirique ca niiro macā, ca dooricarā Pablo jugueroacāra ca earicarā niiupa. Pablo cājare ūagū waawi.

³ Cā cāa, cājare birora waa yujurā cāja ca wiijeri buari quejeri tiiriquere ca paderique cūtigū niiri, cāja mena tuawi, cāja mena jīcāri paderugū.

⁴ Yerijāarica rūmūri ca niiro cōrora, nea poo juu buerica wiipu waari, judíos're, ñucā griegos cāare, tāgoeñā wajoa cāja ca tuo nānūjeero tiirugū cājare wederucuwi Pablo.

⁵ Silas, Timoteo, Macedonia ca niiricarā cāja ca earo, Jesús yee queti wadore to macārāre wede, ñucā judíos're:

—Jesús'ra Umrareco Pacu cā ca tiicojoricu niimi — cājare ūi wede majio niiwi Pablo.

⁶ Cāja pea cā ca ūrijere ūi camota, cāre acaro bui tuti, cāja ca ūiro Pablo pea “Māja yee jāori ñañaro māja biirucu,” cājare ūigu, cā jutire paa bate, o biro cājare ūiwi:

—Māja yee wapa māja majuropeera ñañaro māja ca bii yaipe niirucu. Yā yee wapa méé, to biro māja

biirucu. Mecā ména judíos ca niitirā peere añurije quetire yu wedegu waarucu —cājare ūwi Pablo.

⁷ To biro ū, tii wii ca niiricu witi waa, Ticio Justo ca wāme cātigū, Úmureco Pacare ca ū nucū buogu, nea poo juu buerica wii puto ca wii cātigū yaa wii pee waacoawi.

⁸ Nea poo juu buerica wii wiogu Crispo pea, cā yaa wii macārā niipetirā menara Wiogu Jesús yee quetire tuo nūnūjeevi. Ñucā paú Corinto macārā Pablo cā ca wederijere ca tuoricarā, tuo nūnūjee, uwo coe ecowa.

⁹ Jicā ūnami, quēñaricarore biropu bii oto weti waagū cā ca ūaro, Pablore o biro cāre ūupi Úmureco Pacu:

—Uwiticāña. Yerijāatigūra, añurije quetire to birora wedecā nūnūa waagūja.

¹⁰ Yua mā menara yu niicā. Jicū ūno peera ūnaro tiirugarā māre ūnatiirucuma. Paú yure ca tuo nūnūjeerāre yu cāo, ati macāre —cāre ūupi.

¹¹ To biri Pablo jicā cāma decomacā Corinto macārāre Úmureco Pacu yee quetire wede, tiicā niwi.

¹² Acaya macā wiogu, Galión cā ca niiri rāmarire, judíos nea poo, Pablore ūne, wiorā puto cāre ami waari, o biro cāre ū wedejāawa:

¹³ —Ania, doti cūurique ca tii dotitiri wāmepu, “Úmureco Pacare ca nucū buoparā māja nii,” bojocare ūri, tee peere cāja ca tuo nūnūjeero tii yujumi —ūwa.

¹⁴ Mee, Pablo wedegu doogu cā ca tiirora, o biro ūwi Galión, judíos're:

—Maja judíos, ñañaro cã ca tiiriquere, cã ca jíarique unore, maja ca wedejääjata, mujare yu thobojacupa.

¹⁵ Wederiquerena, bojoca wämerena, mujare ca dotirije maquërena, maja ca lïcärije ca niiro macã, maja majurope ameri quenoña; yaa tee unorena ca jâiña bejegu yu niirugati —cãjare lïcäwi.

¹⁶ To biro ii, bojoca cãja ca tii bui cãtiriquere ca jâiña bejerã cãja ca nea poori wiipu ca niiräre Galión cãjare wienecã cojowi.

¹⁷ To cõrora, nea poo juu buerica wii wiogu Sôstenes're cäre ñeeri, jâiña bejeri maja cãja ca ía cojorora cäre quëewa. To biro cãja ca tiirije Galión peera ñeacãpe cäre biiticäwu.

Pablo Antioquíapu cã ca tua waarique

¹⁸ Ména, Pablo, Corintora yoaro niicäwi. Jiro Jesucristore ca tuo nñunjeeräre waarique wui, Priscila, Aquila jää mena cümuapu ea jää waacoawi Siria yepa pee waagu. Ména, Cencreapu niigü, waarugü juguero, “O biro yu tiirucu,” cã ca lïriquere cã ca lïricarore biro tiigü, cã düpugare poa pedecäwi.

¹⁹ Éfeso earã, Pablo pea Aquila, Priscila jääre camotati, nea poo juu buerica wiipu waa, judíos too ca nea poorã mena wede peniwi.

²⁰ Cãja pea, “Yoa jañuro jää mena niiña,” cäre lïmiwa. Cã pea bootiwi.

²¹ Biigupua, cãjare waarique wuigü, o biro cãjare lïwi: “Umureco Pacu cã ca boojata, jiro mujare yu lágü doorucu ñucä,” cãjare lïwi. To biro ii, Éfeso ca niiricu waacoawi.

22 Cesarea yepare tĩa eagu, Jerusalén pee Jesucristore ca tuo nanuāre cājare ūagu waa, jiro Antioquía pee waacoawi.

Itiati Pablo cā ca waarique

23 Toore jícā cuu niiri jiro, Galacia, Frigia yepari macārā Jesucristore ca tuo nanuā cāja ca niiri macāri cōrorena cāja ca tugoeña tutuaro cājare tii, ūa yujugu waagu waacoawi ūucā.

Apolos Éfesore añurije queti cā ca wederique

24 Tii rumuire Éfesore eaupi judío bojocu Apolos ca wāme catigu, Alejandría macā. Añuro tuo yeri jāñaricaro ca wedegu, Umueco Pacu wederiquere añuro ca majigu, niiupi.

25 Cāa Umueco Pacu yeere cāja ca bue majoricu niiupi. To biri ujea niiri que mena ca niirore biro, Jesucristo yee añurije quetire wedeupi, Juan cā ca uwo coerique queti wadore ca majigu nii pacagu.

26 Nea poo juu buerica wiipare, uwiricaro maniro añurije quetire wedeupi Apolos. To biro cā ca ūiro tuorā, Aquila, Priscila jáa pea apero pee cāre ami waari, buaro jañuri Umueco Pacu yee quetire ca niirore biro cāre wede majio nemoupa.

27 Jiro Apolos, Acaya cāja ca ūiri yepa pee cā ca waarugaro, Jesucristore ca tuo nanuāre pea, cā ca tugoeña ujea niiro cāre tii, ūucā Acaya macārā Jesús're ca tuo nanuāre, "Añuro cāre ūeeña," ūi owa cojoupa. Acaya macāpu eagu, Umueco Pacu cā ca añurije juori Jesús're ca tuo nanuāre buaro cājare tii nemoupi.

28 Niipetirā cāja ca tuo cojoro, judíos "Yee ūimi," cāja ca ūi majitiri wāmeri mena, Umueco Pacu

wederique menaph ñiri, “Jess'ra niimi, Umuareco Pach cã ca tiicojo cojorich,” cãjare ñi wede majio niiupi Apolos.

19

Pablo Éfesoph cã ca biirique

¹ Apolos Corinto macã pee cã ca nii ditoye, Pablo pea, ca ñtã yuch cãtiri yepa macã macãrire waa yuju peticã, teo taa waa, Éfeso macãre eawi. Tii macãre pah Jesucristore ca tuo nanuãre bua ea,

² o biro cãjare ñi j*áiñawi*:

—¿Jesucristore tuo nanuã, Añuri Yerire muja ñeeri? —íwi.

Cãja pea:

—J*ää* ñeetiwu; j*ää* j*íc*ati uno peera Añuri Yeri yee maquhre cãja ca wedero j*ää* tuo ñaati —cáre ñi yuuwa.

³ To biro cãja ca ñiro, Pablo pea o biro cãjare ñi j*áiñawi*:

—To docare ¿ñee uno uwo coeriquere muja tii dotiri? —íwi. To biro cã ca ñiro cãja pea:

—Juan cã ca uwo coerique unore j*ää* tii dotiwh —cáre ñi yuuwa.

⁴ To biro cãja ca ñiro, o biro cãjare ñiwi Pablo:

—Juan, ñañarije cãja ca tii niirijere ca tugoeña yeri wajoarhre uwo coeupi. To biro tii pacagu, cãjiro ca dooph, “Jess peere tuo nanuã,” cãjare ñiupi —cãjare ñiwi.

⁵ To biro cã ca ñiro tuoñh, Wiogh Jess wãme mena uwo coe ecowa.

⁶ Pablo cã amori mena cãjare cã ca ñia peoro, Añuri Yeri cãjare ñaajãa nacã eawi. To biro cã ca

biiro, cūja pea wederique ca t̄ooya manirije wede, ca biipere wede j̄ague, tiiwa.

7 Cūja niipetirā niirā, p̄ua amo peti, d̄apore p̄uaga penituarō amua niawa.

8 Pablo pea itiarā muipūa peti nea poo juu buerica wiipu waari, uwiricaro maniro añurije quetire wede, ñucā Umareco Pacu cū ca doti niiri tabe maquēre wede, ñirucuwi bojocare, t̄ugoeña wajoa t̄uo n̄un̄jee, cūja ca biiro tiiruḡu.

9 J̄icārā teere junarā, amet̄ene n̄ucā, t̄uo n̄un̄jeerugati, biicāri bojoca cūja ca t̄uo cojoro Wāma Maa maquēre t̄uo n̄un̄jeeriquere ñañaro iñtutiwa. To biri Pablo cūjare camotati, Jesucristore ca t̄uo n̄un̄jeerāre buerica wii Tirano ca wāme cūtiḡu yaa wiipu cūjare jee waari, to cānacā r̄umura cūjare bue majiocā niirucuwi.

10 P̄ua cāma peti to biro tii niiwi. To biri niipetirā Asia yepa macārā, judíos, judíos ca niitirā, Wioḡu yee quetire t̄uo peticāwa.

11 Umareco Pacu pea Pablo menapu, do biro ca tiiya manirijepu ca ña ñaaña manirije tii bau nii niiwi.

12 Tuu coerica quejeri,* juti cū up̄ure ca cāorique menapura, ca diarique cūtirāre teere jee waari, cāja ca padeña dotiro cāja diarique amet̄ua, ñucā wātīa cūjap̄ure ca niirā cāa witi, biicāwa.

13 J̄icārā judíos, wiije watoa waarica maaripu bojocap̄ure ca niirā wātīare ca cōa wiene amojoderā cāa, bojocap̄ure ca niirā wātīare cōa wieneruḡarā, Wioḡu Jesús wāme mena iñicāri, o biro iñimiupa: “Pablo cū ca wedegu Jesús cū ca dotiro mena witi waaḡu ja,” m̄are yu iñi,” ñirucuupa.

* **19:12** Pañuelos.

14 Atere to biro tiirucuupa, jīcā amo peti, ape amore p̄aga penituarō ca niirā, judío bojocu paia ḫp̄ Esceva puna.

15 To biro cāja ca ū waarcuro, jīcā r̄um̄ o biro cājare ū yūupi wātī yeri peas:

—Yua Jesús're yu maji, Pablo cāare yu maji, m̄aja peas, ¿ñirua ḫno muja niiti? —cājare ūupi.

16 To biro ūigura, ca wātī jāa ecori peas cājare quēeḡ waa yerijāaupi, b̄aro cā ca tutuarije mena, cāja niipetirāre quēe yaiocā, tii wii ca niiricarā juti manirā, ca cami pacas waarcarā cāja ca duti waari nucāpu cājare tiicāupi.

17 Éfeso macārā niipetirā judíos, judíos ca niitirā tee quetire t̄orā, b̄aro uwiupa. O biro ca biirije jaori, Wioḡ Jesús wāme b̄aro jañuri ū nucā b̄uorique nii nānāa waaupa.

18 Nucā paas Jesús're ca tuo nānājeericarā, jugueropure ñañarije cāja ca tii niirucuriquere paas bojoca cāja ca tuo cojoro, wede ametuenerā eawa.

19 Nucā paas majiri maja bajequivere ca tiirucuricarā cāa, cāja ca bue bajeiri yaiarica p̄urire jee neori, paas bojoca cāja ca ūa cojoropu teere joe batewa. Tii p̄urori ca wapa c̄utirijere cāja ca cōoñajata peera yua, wapatirica tiiri plata tiiri cincuenta mil[†] niiri tiiri cōro peti ca wapa c̄utirijere ca niiriquere majiwa.

20 O biro bii, Wioḡ Jesús yee queti ūo pee jañuri bii jeja nucā nānāa waa, cā ca tutuarijere bii ūno, bii nānāa waawu.

[†] **19:19** Dracmas. Cincuenta mil r̄um̄ri pade wapa taaricaro cōro ca wapa c̄utirijere joe baterā tiiwa.

21 Ate niipetirije ca biiricaro jiro, Pablo, “Macedonia, Acaya yepari macārāre ūa ametua waa, Jerusalén'pū ca waapū yū niicu,” ūwi. ūcā, “Jerusalén waari jiro Roma cāare ca waapū yū nii,” ūwi.

22 To biri cū pea jīcā cuu cōro Asiapū tua nūcā nūnūa waagū unora, cūre pade nemori maja pūarā, Timoteo, Erasto jāare, Macedonia pū cūjare tiicojo cojowi.

Éfeso macārā cāja ca wede mecārique

23 Tii rūmārire Éfesopūre Wāma Maa maquēre tūo nūnūjerique jūori, peetora biiricaro maniro añutiri wāmepū cāja ca acaro bui wede mecāro tiiupa,

24 to macā jīcā Demetrio ca wāme cūtigū, plata mena paderi majū yee jūori. Ani Demetrio pea plata mena Artemisare[‡] ūi nūcā buorā cāja ca neari wiire biiri wijeriacā cū ca tiirije mena, cū mena paderi majare pairo cāja ca wapa taaro tiirucuupi.

25 To biri cā mena ca paderāre, ūcā aperā cūjare birora ca paderique cūtirāre jūo neori, o biro ūupi:

—Yū mena macārā, ate mani ca paderije mena añuro mani ca wapa taarijere mūja maji.

26 Tūo, ūa, mūja ca tiirora ani Pablo, “Jūguēa, bojoca cāja ca weericarā, tii nūcā buoricarā méé niima,” ūi wede majori, paū bojocare ano Éfeso wado méére, Asia yepa niipetiro macārāpūre cāja ca tāgoeña wajoaro tii yujumi.

27 To biri mecāra mani paderique wado méé manire yairūga, do biro ca tiiya manigo

[‡] **19:24** Griego wederique mena Artemisa; romano wederique mena peeria Diana.

jēguēo Artemisare ūi nucā b̄horica wii cāa, ūucā jēguēo, Asia yepa niipetiroph macārā, to biri ati yepa niipetiroph ca niirā cūja ca ūi nucā b̄hogo menapura, cōre cūja ca ūi nucā b̄horije menapura yai nucācoaruga –cājare ūiupi.

28 Atere o biro cā ca ūiro t̄horā, b̄haro ajia, o biro ūi acaro buiwa:

—Éfeso macārā yoo Artemisa do biro ca tiiya manigo niimo —ūiwa.

29 To cōrora tii macā macārā niipetirāphura, “¿Nee tiirā cūja ūiti?” ūi mecūcāupa. To biri Macedonia macārā Pablore ca bapa cūti waaricarā, Gayo, Aristarco jāare ūeeri, bojoca cūja ca neari tabeph cājare wee waawa.

30 To biro cūja ca tiiro, Pablo pea bojocare wederugph toopph jāa waarugamiwi; Jesucristore ca t̄ho nūnjeerā pee bootiwa.

31 Ūucā Asia yepa macārā wiorā Pablo mena macārā menapura, “Cā dooticājato,” cāre ūi wede doti cojoupa.

32 Too ca nearicarā pea, mecūcāwa. Cūja ca niiro cōrora bojorica wāmeri wado acaro bui biicāri, to ca nearicarā niipetirā jañuriphura, “Teere ūirā mani neajacupa,” ūi majiticāwa.

33 To biri judíos pea bojoca watoa ca niigph Alejandro decomacā pee cāre tumicōa wiene nucōwa. Cā pea to biro cūja ca tii nucōgph bojoca cūja ca t̄ho cojoro judíos're wede bojarugph, cā amori mena tii cōoñari, “Wedeticāña,” cūjare ūiwi.

34 Cūja pea cā cāa judíos bojocura cā ca niirijere majiri, niipetirāphra jīcāri cōro pha horas cōro peti:

—¡Éfeso macārā yoo Artemisa do biro ca tiiya manigo niimo! —í acaro bui niwa.

³⁵ To cōrora tii macā macārā wiorā cāja ca ñirijere owa coteri maju pea cāja ca acaro bui yerijāaro tiiri, o biro cājare ñiwi:

—Éfeso macārā, ati yepa macārā niipetirāpura, Éfeso macārā yoo jāguēo do biro ca tiiya manigo Artemisa yaa wii nea poo juu buerica wiire, ñucā cōre biigo ca baugo ḫmareco tutipu ca duwi dooricore ca īa nñuajeerā mani ca niirijere majima.

³⁶ Mee atera jīcū uno peera, “Yee ñima,” íi ma-jitima. To biri to cōrora yerijāa waaraña. Añuro tāgoeñati pacarā, to biro tiiticāña.

³⁷ Muja, anija, mani jāguēo Artemisare ñañarije cōre íi wede pai, cōre íi nñacū bñorica wii maquē cāare ca tiiya manirijera tii, ca tiitirārena muja jee doojapa.

³⁸ Demetrio, cā mena ca paderā, jīcārā mena cāja ca ajiarije to ca nijata, mee teerena ñirā, jāiña bejeri maja, ḫparā macāri jāo niiri maja, niima. Cāja pñtopu waari, muja ca ameri wedejāarijere quenorāja.

³⁹ Ape wāme muja ca ñirugarije to ca nijata, wiorā cāja ca nea poori tabepu wede quenoña.

⁴⁰ Ano mecū ca bñijārije menare, ḫparā cāja ca dotirijere junari ca bii ametñene nñcārā niima, manire cāja ca íi wedejāaro uwioro tiirā mani tii. Manire cāja ca jāiñajata, “Tee jāori to biro jāa tijāwū,” mani ca ñipe mani majuropeecā —íiwi.

⁴¹ To biro cājare íi yapano, to ca nea pooricarāre: “Waaraña,” cājare ñicāwi.

20

Macedoniare, Greciare Pablo c̄a waa yu-juriuke

¹ C̄a ca wede mec̄a yerijāa waaro, Pablo pea Jesús're ca t̄o n̄n̄jeerāre j̄o cojo doti, j̄ic̄ā wāmeri c̄ajare wede majio, c̄ajare paabario t̄uja yapano, waariuke wui, Macedonia pee waacoawi.

² Tii yepa mac̄ā yepari macārā Jesucristore ca t̄o n̄n̄jeerāre buaro c̄ajare wede majio waa yuju yapanori jiro, Greciap̄ eawi,

³ itiarā muipūa c̄ā ca niiricarop̄re. Mee, Siria pee waaḡ dooḡ c̄umuap̄ ea jāa waarḡ bii niiḡra, judíos ñañaro c̄are c̄a ca tiirgarijere majiri, “Macedonia peera ca tuacoap̄ ȳ niicu,” ūiwi.

⁴ C̄ā ca waaro, Berea mac̄ā Sópater mac̄ā Pirro, Tesalónica macārā Segundo, Aristarco, Derbe mac̄ā Gayo, ap̄i Timoteo, aperā Asia macārā, Tíquico, Trófimo, c̄are bapa cuti waawa.

⁵ Anija, Jesucristore ca t̄o n̄n̄jeerā pea jāa juguero waa, Troas'p̄ jāare yueupa.

⁶ Jāa pea pan're* ca wauarije ca ayiaya manirije baarica boje r̄um̄ jiro, Filipos ca niiricarā c̄umua mena waara, j̄ic̄ā amo cōro niiri r̄umuri jiro Troas'p̄ c̄ajare ēm̄ ea, toop̄re j̄ic̄ā semana jāa niiw̄.

Troas macārāre Pablo c̄ā ca īaḡ earique

⁷ Ape semana ca nii j̄o ri r̄umure pan bato baarugārā jāa neaw̄. Pablo pea ape r̄umura

* **20:6** Whabe poti ca ayiaya maniri too, bojero uno niiupa.

ca waapu niiri, Jesucristore ca tuo nuhujeerre
wedegu, ñami decomacã eyocawi.

⁸ Ca emuari wiipure ca niiri jawi, pau jía boericagaari ca niiri jawipure jáa neawu.

⁹ Toopure jícu wãmu, Eutico ca wãme cutigu, tii jawire to boe jõenejato ñirã cája ca tiirica jopere[†] duwiwi. Pablo yoaro cá ca wedero macã, cá ca wedero tuercuñami, wugoa cáre ca earo canicã nuu waarucuwi. To biima ñigu, itia cajawo[‡] jotoapura cán*í* ametuacã ñaaduwi waawi yua. Ca dia waaricupure cáre ami wãmuowa.

¹⁰ To biro cá ca biiro, Pablo pea duwi waa, cájotoa ea pea waa, cáre paabario, o biro ñiwi Jesucristore ca tuo nuhujeerre:

—Ía ucuaticãña. Caticãmi —cájare ñiwi.

¹¹ Jiro ñucã Pablo mua waa, pan're pee bato, jáare juo baa yapano, wedecã nuhua waawi ñucã. Ca boerije mena wede yapano, waacoawi.

¹² Wãmu, ca ñaapaa jíaricu peera, ca catigure ami waawa. To biro cá ca biirije pea, niipetirãpurena cája ca ujea niiro tiiwu.

Pablo Miletopu cá ca waarique

¹³ Jáa pea, Pablore jáa ca jáaparopure cá juguero cumua mena Asón macãpu jáa waacoawu. Mee, “To biro yu biirucu,” cá ca ñirique ca niiro macã, tii tabeacáre maapu waaragwawi.

¹⁴ Asón'pu ameri buea ea, cáre jáa, Mitilene macã pee jáa waacoawu.

¹⁵ Too ca niiricarã waaraã, ape rumure Quío ñpotñaro jáa eawu. Ñucã ape rumure, Samos pee

[†] **20:9** Ventana. [‡] **20:9** Itia piso.

tīa waa, jīcā rāmā jiropā Mileto macāre jāa ea waawā yua.

16 Pablo, Éfesore díámacāra ametācoarugawi, Asia yepare yoaro bii nūnāa waaraugatigu. Ape tabera yā ca bii bayijata, “Jerusalén'phre Pentecostés boje rāmāre yā eacoabocu” ūima ūigū, pato wācā jañuwi.

Éfeso macārā Cristo yaarāre ca jāo niirāre Pablo cā ca wederique

17 Pablo pea Miletopura niigū, Jesús're ca tāo nūnājeerāre ca jāo niirā Éfeso macārāre jāo doti cojowi.

18 Cāja ca earo ūa, o biro cājare ūiwi:

—Māja maji, māja mena yā ca niiri rāmāri cōro Asia yepare yā ca ea jāori rāmāpura yā ca biirique cūti niiriquere.

19 “Ca nii majuropeegū yā nii” ūiricaro maniro, yacó menara māja watoare Wiogū yeere yā pade niiwā, paā tiiri judíos ñañaro yāre cāja ca tiiruga cote pacaro.

20 Añuro māja ca niipe maquē peera jīcā wāme uno peerena mājare wedeticā, yā biitiwā. Noo māja ca nea poori taberipā, māja yaa wiijeripā, mājare yā wederucuwā.

21 Judíos're, judíos ca niitirā cāare, “Tugoeña yeri wajoa, Uñureco Pacā mena pee nii, mani Wiogū Jesucristore tāo nūnājee, tiiya,” yā ūiwi.

22 Mecāra Añuri Yeri yāre cā ca dotiro macā, toopā yāre ca biipere majiti pacagū Jerusalén'ph yā wāa.

23 Yu ca waari macāri cōrora, Añuri Yeri, “Tia cūu ecocoa, ñañaro tii eco, biirique mure yue,” yure cā ca ñirije wadore yu maji.

24 To biro cā ca ñicā pacaro jīcā wāme uno peer-
ena tho nunujee, yu ca cati niirije cāare, “ ‘Yu, yu
ca cati niirije nii,’ ñi mai,” yu ñiti, yu ca tii niirijere
añuro ujea niirique mena tii yapano nucā, ñucā
Wiogu Jesú斯 añurije queti Ùmureco Pacu manire cā
ca mairije quetire yure cā ca wede dotiricarore
biro tii, yu ca tii yapano earugarijera ca niicāro
macā.

25 ”Tuoya. Mecā docare Ùmureco Pacu cā ca
dotiri tabe maquē quetire yu ca wede yujurica
taberi macārā jīcā muja mena macā uno peera
yure ña nemotirucuma.

26 To biri mecara “Yu yee wapa méé ñañaro biiru-
cuma,” yu ñi.

27 Mee, jīcā wāme uno peera wede dharicarо
maniro Ùmureco Pacu cā ca tiirugarijere yu wede
peoticāwu.

28 To biri muja majurope cāa, bojoca catiri nii,
Añuri Yeri, Ùmureco Pacu yaarā Jesucristore ca
tho nunujeerāre cā majuropeera cā ca bii yai boja
ametuenericarāre ca ña nunujeeparā mujare cā ca
cūuricarore birora añuro cājare ña nunujee, tiicōa
niiñā.

29 Yee méé yu ñi. Yu ca waaro jiro, ca bojoca
ññañarāÑ muja watoare earucuma, Jesucristore ca
tho nunujeerāre ca ña nucā buotiparā.

30 Ñucā jīcārā muja mena macārā Jesucristore ca
tho nunujeerāra, jāa peere cāja tho nunujeejato ñirā,
ca ñi dito buerā nii bau nii earucuma.

§ **20:29** Lobos feroces.

31 To biri bojoca catiri niiña. Tagoeñaña, itia cāma peti yacó cape cūticāri, yerijāari méé ñamiri, umurecori māja ca niiro cōrorena, mājare yā ca wede majio niiriquere.

32 "Yā yaarā, mecaña, Umureco Pacare cā ca mairije maquē añurije quetire, ca tagoeña bayirā māja ca niiro tii, ñucā niipetirā ca ñañarije manirā cā ca tiiricarāre cūja yee ca niipere cūja ca bāaro ca tiirijepare mājare ca īa cote niiro yā tii.

33 Oro, juti, wapa tiirica tiirire, jīcā uno yee peerena īa ugo, yā tiitiwā.

34 Māja majuropeera māja maji, yā yee yā ca boorijere, ñucā yā mena macārā cūja ca boorijere, bāarugā yā majuropeera ati amori mena yā padewā.

35 To biro yā ca tii niirije mena, ca boo pacarāre tii nemorugā, tutuaro ca padepe nii mājare yā ii wede majiowā, Wiogā Jesús: "Ca tiicojogā pee, ca ñeegā ametuenero ujea niimi" cā ca ñiriquere tagoeñacāri —cūjare ñiwi Pablo.

36 Ate cūjare ii yapano, Pablo cūja niipetirā mena, cā ãjāro jupearipā ea nuu waa, juu buewi.

37 Cūja niipetirāpāra Pablore paabario, yerijāari méé do biro tiiya maniro otiwa.

38 "Yāre māja īa nemotirucu," cūjare cā ca ñirique ca niiro macā, bāaro tagoeñarique paiwa. Jiro petapā cāre bapa cāti bua waa, cūmuapā cāre waarique wui tāja cojo, tiicāwa.

21

Jerusalén'pā Pablo cā ca waarique

¹ Cājare camotatiri jiro bua jāa, díamacāra Cos'pu
jāa waacoawu. Ñucā ape rumu Rodas'pu waa, to
macārāra Pátarapu jāa waawu.

² Pátara earāra, Fenicia pee ca waari cūmuare bua
ea, tiigara ea jāa, jāa waacoawu.

³ Too waarā, Chipre yucu poogare ca ācō nuñia
pee īa ametua waarrā, díamacāra Siria yepapu waa,
cūmuua pea Tiro macāre ca apeye cūupe ca niiro
macā tii macā pee jāa pāa waawau.

⁴ Tii macāre Jesucristore ca tuo nunujeerāre bua
ea, cāja mena jīcā amo peti, ape amore puaga peni-
tuaro niiri rumuri jāa niiwu. Cāja pea Añuri Yeri
cājare cā ca wede majioro macā, “Jerusalén'pure
waaticāña,” ñimiwa Pablore.

⁵ To biro cāja ca ñi pacaro, jīcā amo peti, ape
amore puaga penituar o ca niiri rumuri jiro jāa
waacoawu ñucā. Niipetirā cāja numoa, cāja puna
mena, tii macā tujaropu jāare bapa cutí tuja cojowa.
Toopu jita dupari yepapu ñuro jupearí mena ea
nuu waari, jāa juu buewu.

⁶ Jiro cājare waarique wui, cūmuapu jāa ea
jāacoawu. Cāja pea cāja yaa wijeripu tuacoawa
ñucā.

⁷ Tiro macā mena bua jāa waa nunua waarrā,
Tolemaida macāpu jāa eawu. Jesucristore ca tuo
nunujeerāre ñarā waa, cāja mena jīcā rumu jāa
niiwu.

⁸ Ape rumu waarrāra, Cesarea macāre ea, Felipe
añurije queti wederi maju, jīcā Jesús buerā ca niiri-
carāre pade nemori maju, jīcā amo peti, ape amore
puaga penituar o ca niirā mena macā yaa wiire jāa
cāniwu.

⁹ Felipe pea wāmarā romiri bapari peti ca manu

jūmua manirā Umareco Paca cā ca ūrijere wede jugueri maja romiri puna cūtiwi.

¹⁰ Mee, toore paū rūmari jāa ca nii waaropu, Judea macā ca biipere wede jugueri maju Agabo ca wāme cūtigu, eawi.

¹¹ Cā pea jāare ūgū eari, Pablo wēñarica daare ami, cū amorire, cū dūporire jia, tiicāri, o biro ūwi:

—Ate ūimi Añuri Yeri: “Ati daa wēñarica daa ūpūre Jerusalén macārā judíos o biro cūre tii jiari, aperā bojocapūre tiicojorucuma,” ūimi —ūwi Agabo.

¹² Atere tħori, jāa, to biri Cesarea macārā:

—Jerusalén'pūre waaticāña —jāa ūimuw Pablo.

¹³ To biro cūre jāa ca ūicā pacaro Pablo pea o biro ūi yūawi:

—¿Nee tiirā mħaja otiti? Yū ca cati niirijepura buaro yū ca tħagħo eñarique pairo mħaja tii. Yūa, Wiogħu Jesú斯 yee jaor, jia ecorique wado méé, bii yairique cāare Jerusalén'pūra ca bii yaipura niicāgu yū tii —ūwi.

¹⁴ Do biro pee tii, cū ca tħagħo eñā wajoaro tii majitima ūrā, o biro cūre jāa ūwu: “Wiogħu cū ca boorore biro mħare to bijjato,” jāa ūwu.

¹⁵ Ate jiro jāa yee apeyere jeyo jāa yapano, Jerusalén pee jāa waacoawu yua.

¹⁶ Jīcārā Cesarea macārā Jesucristore ca tuo nħanjeerā jāare bapa cūti waari, Mnasón ca wāme cūtigu yaa wii jāa ca cāniparopu jāare jaor waawa. Cāa Chipre macā, Jesucristore ca tuo nħanjeerā jaoriarā mena macā niiwi.

Pablo Jerusalén'pū cū ca earique

¹⁷ Jerusalén'pū jāa ca earo, Jesucristore ca tuo nħanjeerā ujea niirique mena jāare bocawa.

18 Ape rahmah Pablo, jāa mena Santagore ūlagah waawi. ūNucā toopahre, Jesucristore ca tuo nahnahjeerāre ca jaho niirār niipetirār n*ah*iuahpa.

19 Pablo pea cājare jāi yapano, judíos ca niitirār watoapahre cār mena ūmahreco Pacah cār ca tiiriquere, ca bii nahnaha waaricarore biro cājare wede nahnaha waawi.

20 Teere cājare cār ca wedero tahorā, ūmahreco Pacahre ūi nucār buo baja peo, o biro ūiwa Pablore:

—Jāa yee wedegah, mee mah ūia, paah miles peti judíos Jesucristore ca tuo nahnahjeerār niima; bii pacarār cāja niipetirāpahra Moisés cār ca doti cūuriquere tii nahnahjee yerijāarugati majuropeeccāma.

21 ūNucā apeyera, niipetirār judíos, judíos ca niitirār watoapahre ca niirār, “Moisés cār ca doti cūuriquere tii nahnahjeeticānā. Mahja puna jeyua quejero yapare wide taa dotieto. ūNucā mani ca tii niirucurije cāare tiiticānā,” cājare ūi buemi,” cāja ca ūi wederijere tuo japa.

22 ¿Nee mani tiirāti? Mu ca earijere queti tuo majuropeeccārucuma bojoca.

23 To biri jāa ca wede majorore biro tiiya. Ano jāa watoare niima bapari, “O biro jāa tiirucu,” cāja ca ūiriquire ca tiiparā.

24 Cājare jaho waari, cāja mena jīcāri ūnañarijere coe, to biro mahja ca tiirijere wapa tii, tiiya, cāja ca poa jua dotiparore biro ūigu. To biro mahja ca tiiro ūlarā, mahre cāja ca ūiriquire: “Yeera ūicājapa. Cār cāa, Moisés cār ca doti cūuriquere tii nahnahjeecār niimi,” ūirucuma.

25 Judíos ca niitirār, ca tuo nahnahjeerār peera, “

‘Waibucurā díí weericarāre cāja ca tiicojo nacā buoriquere baati, díire baati, waibucurā ñee taa jīaricarā díire baati, ñucā muja nāmoa ca nitirāp̄rena tii epericarā cātiti, biiya,’ cājare ca īipe niicu,” jāa ca ñiriquera jāa owa cojo yerijāawu mee –ñiwa Pablore.

Pablore cāja ca ñeerieque

26 Ape rumu Pablo, cājare juowa, cāja mena cāja ca ñañarijere coe yapanori, Ùmureco Pacu yaa wiipu jāa waaupi, “To biro jāa tiirucu” jāa ca ñirique, ñucā jāa ca niiro cōrora Ùmureco Pacure tii nacā buorā jāa ca tii niiriye “To cōrō petirucu” ñi wedegu waagu.

27 To biro cāja ca tii niiri semana ca petiparo jugueroacā, jīcārā judíos Asia yepa macārā, Pablore Ùmureco Pacu yaa wiipu cā ca niiro ñari, bojocare cājare wede mecāocāupa. To biro ñicāri,

28 o biro ñi acaro bui, ñeewa Pablore:

—¡Israelitas, jāare tii nemoña! Ani niimi, niipetiri taberipu waacāri, mani yaa poogare, Moisés cā ca doti cūriquere, Ùmureco Pacu yaa wiire, “Añuti,” bojocare ca ñi bue amojodegu. To biro ca ñigu niiri mecāra, griego bojocare Ùmureco Pacu yaa wiipure juo jāa waacāri, ca Ñañarije Maniri jawire ca tiiya manirije tiimi —ñi acaro buiwa.

29 Ména juguero peere Pablo, Éfeso macā Trófimore cā ca bapa cātiro ca ñaricarā niiri, “Ùmureco Pacu yaa wiipu cāre amicā jāa waajacupi,” ñi tāgoeñama ñirāra to biro ñi mecācāwa.

30 To biri tii macā macārā niipetirāp̄ura wede mecācoari, bojoca pea Ùmureco Pacu yaa wiipu

ūmaa eari, Pablore cāre ñee, cāre wee witi waari, yoari mééra tii wii joperire bia peticā cojowa.

³¹ Mee, Pablore jīarāpū cāja ca tiiro, uwamarā romanos cāja ca niiri tabe ca dotigūre, “Niipetirā Jerusalén macārā acaro bui mecā peticoama,” cāja ca ūrije queti eaupa.

³² Tee queti tuocāgūpūa, cū uwamarā, uwamarāre ca dotirāre jūo neo, bojoca cāja ca niropū ūmaa dooupi. Uwamarāre ca dotigū, cū uwamarā mena cā ca dooro ūarāpū, Pablore quēe yerijāawa.

³³ To cōrora uwamarā wiogū pea cā pūto pee waa, Pablore ñee, pūa daa come daari mena cāre jia dottiwi. To biro tii yapano:

—¿Ñiru cā niiti? —¿Ñeere cū tuijapari? —ii jāiñawi.

³⁴ To biro cā ca ūiro, bojoca pea jīcārā ape wāme acaro bui, aperā ape wāme ii acaro bui, biicāwa. To biri to biiro cāja ca ii acaro burijere, uwamarā wiogū pea “Tee jūori, to biro biijapa,” ii majiticāwi. To biri uwamarā cāja ca niiri tabepū cāre ami waa doticāwi.

³⁵ Uwamarā cāja ca niiri wii māa waarica tabere earāra, bojoca uwiori wāmepū cāja ca tii nūnūjeero macā cāre wee ñee, tiicā māa waawa,

³⁶ niipetirā cā jiro, “Jīacāña, jīacāña,” cāja ca ii acaro bui nūnūjeero macā.

Pablo bojocare cā ca wederique

³⁷ Uwamarā cāja ca niiri wiipū cāre ami jāa waaraā doorā cāja ca tiirora, Pablo pea uwamarā pūre o biro cāre ii jāiñaupi:

—¿Jīcā wāme māre yū ca ūiro mā bootiti? —iiupi.

To biro cā ca ūiro, cā pea:

—¿Griego yeere mā wede majiti?

38 ¿To docare mha, egipcio bojoca, tiruma jañurore wiora cüja ca dotirijere junari, bii ametuene naca, bapari mil jíari maja uwamaráre ca yuca maniri yepapu ca júo waarica méé mu niicatimiti? —cáre ñiupi.

39 To biro cü ca ñiro, o biro cáre ñiupi Pablo:

—Cü méé yu nii. Yua, judío bojoca, Tarso macü, Cilicia yepare ca nii majuropeeri maca macü yu nii. Petopura anija bojocare yure wede dotiya —cáre ñiupi.

40 Uwamará upu cáre cü ca wede dotiro maca Pablo pea, mha waarica tabe ea nacári, cüja wede yerijaa waajato ñigu cü amori mena, “Wedeticána,” cájare ñiwi. Niipetirá cüja ca yerijaa waaro, arameo wederique mena o biro ñiwi:

22

1 —Yu yaará, yu pacua ca nii cojorá, ñañarije ca tiitigu yu ca niirijere muja ca majipere biro ñigu, yu yee maquére mujare yu ca wederijere tuoya —ñiwi.

2 Arameo wederique mena cü ca wedero tuorá, buaro jañuro wederi méé tuowa. O biro ñi nanua waawi Pablo:

3 —Yua, judío bojoca, Cilicia yepare, Tarso ca wáme cutiri maca ca bauarica yu nii. To biro bii pacaguu, ati maca ca majorica yu nii. Gamaliel cü ca buero mena mani ñicu jáa cüja ca doti cüurique ca niirore biro bue, ñucu yu yeri yu ca cati tugoeñarije niipetiropu mena Ùmureco Pacure yu tii nacu buowu, meurire muja ca tii niirore birora.

4 Yua, ate Wáma Maa maquére ca tuo nanujeeráre nanuari, yu jíacárucuwu; umuare, nomiare, ñeeri, tia cüurica wiipu cájare yu tia cüurucuwu.

5 Paia wiogħ, judíos're ca jħo niirā niipetirāpħura atere majicuma. Cējara mani yaarā judíos Damasco ca niirāre ñee doti cojorā, cēja ca doti cojori pūurore yure tiicojowa. Toopħu yu waawħ, Jesucristore ca tħoo nħanjeerāre amagħi waagħi, ano Jerusalén'pħi cējare ñee doori, īnħaro cējare cēja ca tiipere biro īġi.

Pablo cēja ca tħegoeñha wajoariquere cēja ca wederique

(Hch 9.1-19; 26.12-18)

6 "Maapħu yu ca waa nħanha waaro, jotoa decōmacā muipū cēja ca niiro Damasco ea nħanha waagħi yu ca biirora, ca niiro tħajarora, u mħareco maquē ca boerije yu wejare boe īnaċčumu eawħi.

7 To biro ca biiro, yepapħu īnaċčumu waagħi, o biro yure ca īrijere yu tħowħi: "¡Saulo! ¡Saulo! ¿Ñee tiigħi yure mu nħanati?" ca īrijere.

8 To biro ca īiro tħoo, "¿Wiogħi, īnru mu niiti?" yu īi jāiñawħi. Cēja pea, "Yha Jesús, Nazaret macă, īnħaro mu ca tiiruġa nħanjeegħra yu nii," yure īwi.

9 Yure ca bapa cettie waaricarā cāa, ca boe ajiyaarijere īawa. Biirāpħu yure ca wederique peera tħotiu.

10 Yħi pea o biro yu īi jāiñawħi, "Wiogħi, ¿Ñee yu tiigajati?" yu īiwu. To biro yu ca īiro: "Wāmħu nħċā, Damascopħu waagħi ja. Mu ca tiipe niipetirijere toopħu mħare wederique nħiħi," yure īwi.

11 Tee ca boe baterije, ca īatigħi yu ca tuaro yure ca tiirique jħo, yu mena macārā yu amopħu ñeeri, Damascopħu yure tħha waħħi.

12 "Tii macāre nħiupi jīcă, Ananías ca wāme cettigħi, Moisés cēja ca doti cūuriquere tee ca īirore

biro añuro ca tii nñanjeegʉ, tii macā ca niirā judíos añuro cāja ca ñi nucā bʉogʉ.

13 Yure ñagʉ eagu, yu puto ea nucā, o biro yure ñiwi: “Yu yee wedegʉ Saulo ña pāña ñucā,” yure ñiwi. To biro yure cū ca ñirora ña pāa, añuro yu ñacoawʉ ñucā.

14 To biro ñicā, “Mani ñicā jāa ɻumareco Pacʉ, cā ca boori wāmere maji, Ca Añugʉre ña, cā majuropeera cā ca ñirijere tuo, mʉ ca tiipere biro ñigʉ mʉre beje amijapi.

15 Mʉ, mʉ niirucu cā yʉʉ, mʉ ca ñariquere, mʉ ca ñoriquere bojoca niipetirāpure ca wedepʉ.

16 Mecāra, ¿ñeere yuegʉ mʉ tiiti? Wāmʉ nucā, uwo coe doti Wiogʉ wāmere ñi nucā bʉori, mʉ ca ñañarijere coe, tiiya,” yure ñiwi.

Pablo judíos ca niitirā pʉtopʉ cā ca tiicojo cojo ecorique

(Hch 6–7)

17 ”Ñucā Jerusalén'pʉ tua ea, ɻumareco Pacʉ yaa wiipʉ juu bue niigʉ, jīcā wāme quēñaricarore biro yure ca bii oto weo ññorijere ña,

18 Ñucā Wiogʉ o biro yure ca ñigure yu ñawʉ: “Yoari méé Jerusalén're waacoagʉja. Ano macārā, yu yee maquère cājare mʉ ca wedero mʉre tuo nñanjeetirucuma,” yure ñiwi.

19 Yu pea o biro cāre yu ñiwʉ: “Wiogʉ, nea poo juu buerica wiijeri cōrōrena waari, mʉre ca tuo nñanjeerāre ñee, tia cūurica wiipʉ cājare tia cūu, cājare quēe,

20 Ñucā mʉ yee quetire wederi majʉ Esteban're cāja ca jīaro cāare toora yu niiwʉ, cāre ca jīarā jutire cāo cote, cāre cāja ca jīaro, ‘Añu majuropeecā,’ ñi niigʉ,” cāre yu ñiwi.

21 To biro yu ca ñiro, Wiogu pea o biro yare ñiwi: “Waaguja. Ca yoaroripu ca niirã judíos ca niitirã putropu mure yu tiicojo cojorucu” —yare ñiwi.

Pablo, romano bojocu

22 Bojoca pea ate wãmere cã ca ñi wameo tii wederoa, añuro cãre tuo eyowa. To cõrora wede jao waa, o biro ñi acaro buiwa:

—Ania ca catitipu niimi. Cãre ca j*ĩ*a cõacãpe nii —ñiwa.

23 Yerijãari méé acaro bui, cãja juti dee bate, jita maa dee bate muene, cãja ca tii nunuha waaro ñagu,

24 uwamarã upu pea uwamarã cãja ca niiri wiipu Pablore ami j*ã*a waa dotiri, cãre bape dotiupi, “Tee jaori, bojoca yu mena ajiarã to biro ñi acaro buima,” cã ñi wedejato ñigu.

25 Cãre baperugarã come daari mena cãre cãja ca jia niirora, o biro ñiupi Pablo:

—¿Ca dotirijea, romano bojocure ñañaro cã ca ti-iriquere j*ã*iñarugarã juguero peera mujare to bape doticãti? —ñi j*ã*iñaupi.

26 To biro cã ca ñiro tuo, uwamarãre ca dotigu pea, cãja upupure o biro ñi wedegu waaupi:

—Pabloa romano niij*ã*wi. ¿Do biro cãre mu tiiguti? —ñiupi.

27 To biro cã ca ñiro tuo, uwamarã upu pea cã puto waa:

—¿Yee mééra romano mu niiti? —cãre ñi j*ã*iñaupi. Cã pea:

—Uju, cãra yu nii —cãre ñiupi.

28 To biro cãre cã ca ñiro uwamarã upu pea o biro cãre ñiupi:

—Yua, romano niirugu, pairo yu wapa tiiwu —cãre ñiupi.

Pablo pea o biro cāre ūi yaaupi:

—Yaa baagapura romano ca niiricʉ yʉ nii —cāre ūiupi.

29 To biro cā ca ūiro, cāre ca bapeboricarā pea camotati, ūucā uwamarā wiogapʉ cāa, romano bojocʉrena come daari mena cā ca jia dotirique jʉori uwicoaupi.

Uparā pʉtopʉ Pablo cā ca biirique

30 Ape rʉmʉ uwamarā upʉ pea, “¿Nee ūno jʉori peti judíos Pablore cāja wedejāajapari?” ūi majirugama ūigʉ, come daari cāja ca jiariquere popio, paia wiorāre, to biri niipetirā uparāre nea dotiupi. To biro tii, Pablore ami wieneri cāja pʉtopʉ cāre ami waupi.

23

1 Pablo pea uparā ca nii majuropeera* ca nearicarāre ūia, o biro cājare ūiupi:

—Yʉ yaarā, yʉa yʉ ca catiri rʉmʉri cōrorena ati rʉmʉ menapʉre Ȣmʉreco Pacʉ cā ca ūia cojoro añuro tʉgoeñarique mena yʉ tii nii —ūiupi.

2 To biro cā ca ūirora, paia wiogʉ Ananías pea, Pablo pʉto ca niigʉre, cā ūjerore cāre paa dotiupi.

3 To biro cā ca ūiro, Pablo pea o biro cāre ūiupi:

—¡Watoara ca bii dito paigʉ, mʉ cāare Ȣmʉreco Pacʉ mʉre paarucumi! Mʉa ca dotirije ca ūirore biro yʉre tiirʉgʉ, too bii duwi pacagʉ, ¿Nee tiigʉ

* **23:1** Junta Suprema o Consejo: Cāja niiupa, bojocare ca jʉo niirā, doti cūuriquere ca jʉo buerā, to biri paia wiorā, niiupa.

doti cūuriquere ca tii dotitiri wāme peere yare mā paa dotiti?[†] —cāre ūiupi.

4 To biro cāre cā ca ūiro, too ca niirā pea o biro cāre ūiupa:

—*Māa, Umureco Pacu yaa paia wiogure, o biiri-jera mā ū tuticāti?* —*ūiupa.*

5 Pablo pea o biro ūiupi:

—“Yā yaarā, yāa paia wiogu niicumī,” cāre yā ū ūitijāwā. Umureco Pacu wederique cāa to birora ūi: “Mā yaarāre ca jāo niigure ūañarije cāre ū tuticānā,” ūi[‡] —cājare ūiupi.

6 Pablo pea uparā to ca niirā jīcārā saduceos, aperā fariseos, cāja ca niirijere ūa majiri, tutuaro mena o biro ū wedeupi:

—Yā yaarā, yāa fariseo, fariseo macū yā nii, ca bii yairicarā cāja ca cati tuarijere yā ca ūgoeña yue niirije jāorira yare māja jāiñā beje —*ūiupi.*

7 Pablo ate cā ca ūrije menara fariseos, saduceos cāja majurope ameri tuti, jīcāri ca neamiricarā dica waticoapua.

8 Saduceos, “Ca bii yairicarā cati tuati, Umureco Pacure queti wede bojari maja mani, bojoca yeri cāa mani bii,” ca ūirā niima. Fariseos pea, ate niipetirijeparena “Niipeticā” ca ūirā niima.

9 To biri niipetirāpura acaro buicāupa. To cōrora jīcārā doti cūuriquere jāo bueri maja fariseos yaa puna macārā ca niirā pea wāmū nācā, o biro ūiupa:

—Ania, jīcā wāme ūno peera ūañarije tiitijapi. Ape tabera Umureco Pacu puto macū, bojocu yeri

[†] **23:3** Judíos yee ca dotirijea, cāja ca wedejāagure ūañarije cā ca tii bui cātiriquere majiti pacarā ūañarije tii dotitiupa. Ex 23.7; Lv 19.15; Mc 14.53-65; Jn 18.22-23. [‡] **23:5** Ex 22.28.

uno, cāre wedebujapi, to biri U'mareco Pac̄rena mani ū amet̄ene nucāticājaco —ūupa.

10 Cāja ca acaro bui niirije pea b̄aro jañuro uwiori nucāp̄u cāja ca ū nānha waarije ca niiro macā, uwamarā wioḡu pea, “Pablore paa jude batecābocuma,” ū uwima ūiḡu, jīcārā uwamarāre j̄o doti cojoupi, Pablore ami wieneri uwamarā cāja ca niiri tabe pee cāre cāja ami waajato ūiḡu.

11 Ape ūami peere Wioḡu Jesús, Pablore baua eari, o biro cāre ūupi:

—Tugoeña bayiya Pablo. Ano Jerusalén're ȳa yee maquēre m̄a ca wederore birora Roma macārā cāare ca wedep̄u m̄a nii —cāre ūupi.

Pablore cāja ca jīarugarique

12 Boerije mena jīcārā judíos Pablore jīarugarā, “Ména cāre jīatirā baati, jiniti, mani biirucu,” ūirique mena, cāja majurope ūañaro cāja ca biipere ūicāri, ameri wede peni ūiupi.

13 To biro ca ūricarā cuarenta amet̄enero peti ūm̄a ūiupi.

14 To biri paia wiorā, judíos're ca j̄o niirā p̄atop̄u waari, o biro cājare ūupi:

—Ména Pablore jīatirāra baarique mani ca baa-jata, “Mani majuropeera ūañaro mani biirucu,” jāa ūi wede penijāw̄u.

15 Mecāra m̄uja, ūparā ca nii majuropeerāp̄u cāja ca tii nemoro mena uwamarā wioḡure, “Jāa p̄atop̄u Pablore ami dooya, ūañaro cā ca tiiriquere añuro cāre jāiña quenorā doorā jāa tii,” ūi ditorique mena cāre ami doo dotiya. Jāa pea cā ca eaparo juguero maap̄ura cāre jīa cōarugarā toop̄u jāa nii yerijāarucu —cājare ūupi.

16 Pablo yee wedego macñ§ pe a to biro cāja ca ñirijere tuori uwamarña cāja ca niñri wiipñ jā waari, Pablore wedeupi.

17 Teere tuori, Pablo pe a jīcā uwamarña wiorñ mena macñre jño cojori, o biro cāre ñiupi:

—Ani wāmure muja wiogñ pñtopñ cāre ami waagñja. Jīcā wāme cāre wederugam*i* —ñiupi.

18 To biro cā ca ñiro, uwamarña wiogñ pe a cāre ami waa, o biro ñiupi:

—Pablo, tia cūuricñ mani ca cuogñ yāre jño cojori, anire mu pñtopñ yāre ami doo dotijāwi, māre cā ca wedepa wāme jīcā wāme cuojagu —cāre ñiupi.

19 To biro cā ca ñiro, uwamarña upñ pe a apero jañuroacñ cāre tāa waari, o biro cāre i*í* j*ā*ñuaupi:

—¿Ñeere yāre mu ñirugaj*á*ri? —ñiupi.

20 Cā pe a o biro cāre ñiupi:

—“Boero re judios, Pablore uparñ ca nii ma-juropeerñ pñtopñ ami dooya, ñañaro cā ca tiiri-quere añuro cāre j*ā*ñña quenorñ doorñ j*ā* tii,” i*í* di-torique mena cāre, māre jño doo dotirugarñ ameri wede penijāwa.

21 Teere díamacñ cūjare tuoticāña, cāre j*ā*tarugarñ cāja mena macñra cuarenta ametñenero peti yaicāri yue niirā tiima. “Ména Pablore j*ā*latirāra, baa, jini, mani ca tiijata, ñañaro manire to biijato,” ñirique mena ameri wede penijāwa. To biri mecāra cājare mu ca doti cojorije wadore yuerñ tiima —cāre ñiupi.

22 To biro cā ca ñiro, uwamarña upñ pe a:

—Ano yāre mu ca wederijere aperñre wedet-icāña —cāre i*í* tuenecojojoupi.

Cesarea pee Pablore cāja ca ami waarique

23 To biri uwamarā wiogʉ pe a cā yaarā uwa-marāre ca dotirā mena macārā phaarāre jʉo cojori, o biro tii dotiupi:

—Doscientos peti uwamarā dʉpora ca waaparā, setenta peti caballoa mena ca waaparā, ñucā doscientos peti jaderica pīri ca c̄orāre, cājare neoña, ñami decomacā j̄uguero Cesareapʉ ca waaparāre,

24 ñucā Pablore cati añugʉra wiogʉ Félix pʉtopʉ ami waargarā caballoa cā ca peja waaparā cāare queno bojaya —iiupi.

25 Cāja mena o biro ii owarica pūurore tiicojo cojoupi:

26 Claudio Lisias,
wiogʉ Félix ca añu
majuropeegʉre yʉ añu doti.

27 Judíos anire ñeeri, cāre j̄iarugarā tiimiwa. Yʉ pe a, romano bojocʉ cā ca niirijere majiri, yʉ uwamarā mena waari, cāre cāja ca j̄iarugaro yʉ camotawʉ.

28 Cāre cāja ca wedejāarijere majirugʉ, judíos wiorā pʉtopʉ cāre yʉ ami waawʉ.

29 Cāja yee doti cūurique maquērena ñicāri, cāre wedejāacāupa. Biropʉa jīcā wāme ʉno juori peera, jīa cōa eco, tia cūu eco, cāre ca tiipe ʉnopʉa man-icāmiwu.

30 Judíos cāre cāja ca j̄iaruga coterijere yʉre cāja ca wedero, “Jīcātora mʉ pʉtopʉ cāre ca tiicojope niicu,” yʉ ñijāwʉ. Ñucā cāre ca wedejāarā cāare: “Cāre mʉja ca wedejāarugarijere Félix cā ca tuo cojoro ñiñā,” cājare yʉ ñijāwʉ —ii owa cojoupi.

31 To biri uwamarā pea cā ca dotiricarore birora, tii ñamira Pablore jʉo, Antípatris macāpʉ cāre ami

waaupa.

³² Uwamarā, dapo mena ca waaricarā pea ape rūm̄ra uwamarā cāja ca niiri tabepu cāja ca tua dooro uno, caballoa mena ca waaricarā pea Pablo mena waacā nūnua waaupa.

³³ Cesareapu earā, cāja upu cā ca owarica pūurore, Félix're cāre tiicojo, ñucā Pablo cāare cāre wiyo, tii eaupa.

³⁴ Félix pea tii pūurore bue yapano, Pablore “¿Noo macā mu niiti?” cāre ii jāiñaupi. Cilicia macā cā ca niirijere majiri,

³⁵ o biro cāre iiupi:

—Mure ca wedejāaricarā cāja ca earopu, mu ca wederijere yu thorucu —cāre iiupi. To biro cāre ii yapano, wiogu Herodes cā ca doti niirica wiipu Pablore cūuri, cā uwamarāre cote dotiupi.

24

Tértulo Pablore cā ca wedejāarie

¹ Jīcā amo cōro niiri rūm̄ri jiro, paia wiogu Ananías, jīcārā judíos're ca juo niirā, ñucā ca wedejāa ecoricarāre ca ii nemogu* Tértulo ca wāme cātigā mena eaipi Cesareapu. Anija eaupa wiogu Félix pūtopu, Pablore wedejāarā earā.

² Pablore cāja ca ami earo cāre wedejāagu, Félix're o biro ii wede juo waaupi Tértulo:

—Mu, jāa wiogu mu ca niirije, añu majuropeecā. Tagoeña majiri jāare mu ca juo niirije juori, añuro nii, jāa yaa yepare pau queno ea, bii nūnua waa.

* **24:1** Abogado.

3 Niipetiri taberip̄ara, ñucā niipetirijep̄arena, “Añu majuropeecā,” ñirique mena atere jāa īa, ca añu majuropeegū Félix.

4 Yoaro m̄re ȳ ca wede pato wācō n̄nua waatipere biro ñiḡu, ca bojoca añuḡu m̄ ca niirije mena jīcā nimaro jāare t̄ooya m̄re ȳ ñi.

5 “Ani Pablo, diarique ca punirijere biro, niipetiri taberip̄are, judíos watoap̄are, c̄ja ca ameri camotatiro ca tii yujuḡare jāa b̄ajāw̄u. Ñucā nazarenos’re ca tuo n̄nuejerāre ca j̄o niiḡu niimi.

6 Ñucā, Ùmareco Pac̄u yaa wiip̄u cāare ca tiiya manirijep̄u tiiruga niijāwi. Tee j̄uori cāre ñeeri, jāare ca dotirije ca ñirore biro ñañarije c̄a ca tiiri-quere jāa jāiña bejerugamijāw̄u.

7 To biro jāa ca tiirugagure, uwamarā wioḡu Lisias pea jāa watoa ñaajua eari, c̄a uwamarā mena jāare ñemari, “Cāre ca wedejāarā cāa ano m̄ p̄utop̄are waarcuma,” jāare ñiwi.

8 Ano m̄re jāa ca wederijere díamac̄u m̄ ca majirugajata, m̄ majuropeera cāre jāiñañaqué — cāre ñiupi.

9 “Aperā judíos too ca niirā cāa, “To biro petira biiw̄u,” ñi quenoupa.

Pablo c̄a ca wederique

10 To cōrora wioḡu, tii cōoñari Pablore c̄a ca wede dotiro c̄a pea o biro ñi ȳuupi:

—Pāu cūmari judíos’re ca niirore biro cājare jāiña beje, cājare m̄ ca j̄o tii niirijere majiri, ujea niirique mena m̄re ȳ ca t̄iiriquire.

11 M̄ majuropeera añuro m̄ ca majirore birora, p̄a amo peti, d̄pore p̄aga penituaro

niiri rəmərira waa, ano Jerusalén'pə Əməreco Pacure ūnacū buogu doogu yu ca earicaro jiro.

¹² Jicārā uno mena peera ameri tuti, Əməreco Pacu yaa wiipu, nea poo juu buerica wiijeripure, ūnucā ati macāre jīcā tabe uno peera bojocare wede mecōo, yu ca tiiro yure ūatiwa.

¹³ Anija mecū yure cāja ca wedejāarijere jīcā wāme uno peerena, “Díamacū nii,” mure ūi ma-jiticuma.

¹⁴ Ate docare mure yu wederucu: Yea yu ūnicū jāa Əməreco Pacure, Wāma Maa[†] maquēre ca ūirore biro yu tii ūnacū buo nii, anija yure ca wedejāarā, “Bojorica wāme tuo ūnūjeemi,” yure cāja ca ūirijera. Doti cūurique ca ūrije niipetirijere tuo ūnūjee, ca biipere wede jugueri maja cāja ca owarique cāare niipetirije yu tuo ūnūjee.

¹⁵ Yu cāa cājare birora, ca bii yairicarā, “Añurāre, ūnañarāre, cāja ca cati tuaro ūirucumi Əməreco Pacu,” cāja ca ūi tugoeña yue ūirore birora yu tugoeña yue.

¹⁶ To biri, Əməreco Pacu cā ca ūia cojorore, ūnucā bojoca mena cāare, añuri wāme yu tugoeñarique cāti ūiruga.

¹⁷ “Paū cāmari ape taberipu waa yujuri jiro, yu tua eawu ūnucā yu yaa yepare, yu yaarā ca boo pacarāre cāja ca ūiicojorijere jee doo, Əməreco Pacure ūnacū buo, ūiigū doogu.

¹⁸ Atere ūiigū yu ūiiwu, ūnañarije ūiriquere co-eri jiropu, Əməreco Pacu yaa wiipu yure cāja ca bua earica tabera. Paū bojoca unora yure bapa

[†] **24:14** “Wāma maa,” Jesucristore tuo ūnūjeeriique maquēre cāja ca ūirique, ūnucā “Añuri wāme ūirique cāti ūiriquere ūiro,” ūi.

cătitiwa. Ñucā bojocare wede mecăorucu, yu ti-itiwu.

19 Yure ca ūaricarā jīcārā judíos Asia yepa macārā niixa. Cāja niima, yu menare cāja ca ajarije to ca nijata, ano mū pūtopu doori, yure ca wedejāaparā.

20 To biro to ca biitijata, anija ano ca niirā, judíos yaarā uparā ca nii majuropeerā cāja ca nea pooropure ūañaro yu ca tiiriquire cāja ca būarique to ca nijata, mūre cāja wedejato,

21 cāja watoapure tutuaro mena, “Mecūra, ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije maquēre yu ca tuo nūnajeeriye jhorira yu ca tii bui cătiriquire yure māja jāiñā beje,” yu ca ūrique méé to ca nijata — ūupi Pablo.

22 Félix pea atere tħogħu, Wāma Maa maquēre añuro ca majicāgħu niiri, “Jiro ca ūipe niicu ñucā,” īi:

—Uwamarā wiogħu Lisias cā ca earopu, ano mħaja ca īi niiri je maquēre añuro yu tuo petirucu — cājare ūcāupi.

23 To biro cājare īi, uwamarāre dotiri majħure, “Pablore añuro īa coteya. Biigħupha apero u noacā cāre waa doti, cā mena macārā cāre cāja ca tii nemoro cājare camotaati, biiya,” ūupi.

24 Jīcā rūmari jiro eaupi ñucā Félix, cā nūmo Drusila judío bojoco mena. Ea, Pablore jħo doti cojori, Jesucristore dīámacā tuo nūcā būorique maquēre cā ca wederijere tħoupa.

25 Félix pea, atere tħogħu, Wāma Maa maquēre añuro ca majicāgħu niiri, ca niiriore biro tii niiri que maquēre, tħagħejha bayiriquire, to biri jiropure ūañaro tii yaio ecorique ca niipe maquēre, Pablo cā ca wederora teere tħori uwima ūigħu, o biro cāre ūupi:

—¡Mee, mecāra to cōrora añu! Waaguya. Jiro apeye uño yu ca tiitiri tabe uño mure yu j̄orucu ñucā —cūre ūiupi.

²⁶ Apeyera ñucā Félix, wapa tiirica tiiri Pablo cāre cā ca tiicojorijere yuerucumiupi. To biri pau tiiri cāre j̄o cojori, cā mena wede penirucuupi.

²⁷ Pua cāma jiro Félix, wiogu cā ca niirijere witicāupi; cā wajoa yee jāupi Porcio Festo. Félix pea judíos mena añuro tuarugama ūigu, Pablore tia cūurica wiipura cāre cūucāupi.

25

Pablo, Festo mena cā ca wede penirique

¹ Festo tii yepa macārāre ca doti niipu cā ca jōene ecoricaro jiro tii yepare eari, itia rumu jirora Cesarea ca niiricu, Jerusalén pee maacoaupi.

² Toopu cā ca earo, paia wiorā, judíos uparā ca nii majuropeerā, Pablore wedejāaupa.

³ Ñucā, “Pablore Jerusalén pee yoari méé cāre, jāare ami cojo doti bojaya,” ūiupi. Cāja ca tugoeñarije pea, Pablore maapura cāre cāja ca jāa cōacāro tiirugarā ūimiupa.

⁴ To biro cāre cāja ca ūiro, Festo pea:

—Cesareapura tia cūuricu niicārucumi. Jiro jañuroacā yu majuropeera toopu yu waaruga tugoeñia.

⁵ To biri jīcārā muja wiorā yu mena Cesareapu waari, ñañarije cā ca tii bui cātirique to ca niijata, toopu cāre muja ca wedejāarijere cāja wedejato — cājare ūi yuucāupi.

⁶ Festo pea, Jerusalén're jīcā semana cōro, pua amo cōro niiri rumuri cōro nii nemo, Cesarea peera

tuacoaupi ñucā. Ape r̄am̄, wiorā cāja ca nearop̄ ea nuu eari, Pablore j̄o doti cojoupi.

7 Toop̄ Pablo cā ca jāa earo, Jerusalén macārā toop̄ ca bua waaricarā cāre neari, jīcā wāme uno peera díamacā ca niitirijerena pā wāmeri ñañarijepu cāre wedejāaupa.

8 To biro cāja ca ñiro, Pablo pee cāa o biro ñiupi:

—Yua, jīcā wāme uno peera judíos're ca dotirije menare, Ùmureco Pacu yaa wii menare, ñucā upu Roma macū mena cāare ñañarije unora tiirucu, yu tiiti —ñi yuupi.

9 Festo pea judíos mena añuro tuarugama ñiḡu:

—¿Mure cāja ca ñirijere yu ca jāiña petiparore biro ñiḡu, Jerusalén'pu mu waaruagati? —ñiupi.

10 To biro cā ca ñiro, Pablo pea o biro cāre ñi yuupi:

—Mee, Roma macū upu yure ca jāiña bejep̄ patora yu nii. Mee mu majuropeera, judíos menare jīcā wāme uno peera ñañarije yu ca tiitiri-quere añuro mu maji.

11 Jīa cōa ecorique unop̄ ñañarije yu ca tii bui cātiricaro jiro to ca niijata cāare, bii yairiquera yu uwiti yua. Anija yure cāja ca wedejāarije díamacā to ca niitijata, jīcā uno peera cājap̄ure yure tiicojo majitima. ¡Roma macū upu César majuropeera yure cā jāiña bejejato! —ñiupi Festore.

12 To biro cā ca ñiro, Festo, cāre ca tii nemorā mena wede peni yapano, o biro ñiupi Pablore:

—Mee mu majuropeera wioḡ romano César mu ca biirijere cā ca jāiña bejero mu ca boorije ca niiro macā, César p̄atop̄ mu waarucu —cāre ñiupi Festo.

Festo, wioḡ Agripare cā ca wede penirique

13 Jīcā r̄am̄ari jiro wioḡu Agripa, Berenice mena Cesareap̄u, Festore cāre aūu dotirā waaupa.

14 Toop̄ure paū r̄am̄ari cāja ca niiro macā, Festo pea Pablo yee maquēre wioḡure wedeupi. O biro ūupi:

—Anore jīcā, Félix cā ca tia cūuricū niimi.

15 Jerusalén'p̄u yū ca earo, paia wiorā, judíos're ca jūo niirā, cāre wedejāari, “Cāre jīa cōacāñā,” yūre ūi jāiwa.

16 Yū pea, to biro cāja ca ūiro: “Jāa romanos jīcā ūno peerena cāre ca wedejāarā mena ameri ūati, cāre cāja ca wedejārijere cā yee maquēre cā ca wedero tuotirāra, cāre cāja ca jīa cōaro jāa tii ūaati,” cājare yū ūi yūucāwū.

17 To biri cāre wedejāari maja anop̄u cāja ca earo, yoaro yue mani waatigura, ape r̄um̄ura wiorā cāja ca nearop̄u ea nuu eari, cāre yū ami doo dotiwū.

18 Cāre ca wedejāarā dooricarā pea, “Tee tii bui cūtijacupi,” yū ca ūi t̄ugoeñamirique peera jīcā wāme ūnora ūirucu, tiiticāwa.

19 Cāre cāja ca wedejāarije pea, cāja ca ūi nucaū buorije maquērena, ūucā Jesús ca bii yaicoaric̄up̄urena, “‘Caticāmi,’ ūimi Pablo,” ūi wedejāacāwa.

20 Yūa, tee ūno maquēre do biro pee ūi jāiñā beje majitima ūiḡu, “¿To biro m̄ure cāja ca ūirijere Jerusalén'p̄u m̄ure cāja jāiñā bejejato ūiḡu, toop̄u m̄u waaraugatiti?” cāre yū ūi jāiñamīwū.

21 Cā pea ūñaro yū ca tii bui cūtirique to ca nii-jata, romanos ūp̄u majuropeera yū ca biirijere cā jāiñā bejejato ūiwi. To biri, “Anora tia cūurica wiip̄u cā niicājato mena, Romap̄u cāre yū ca tiicojoparo juguero,” yū ūi — ūupi Agripare.

22 To biro cã ca ūiro, Agripa pea, o biro cãre ūiupi Festore:

—Yu cãa, cã ca wederijere yu tuoruga —ūiupi.

Festo pea o biro cãre ūi yuūupi:

—Jah, mee boerora cãre mu tuorucu —cãre ūiupi.

Pablo, Agripare cã ca wederique

23 Ape rumare Agripa, Berenice mena, añurije juti jāñacāricarã añuro cãjare cãja ca tii nucã buorije watoa, uwamarã uparã, macã wiorã ca nii majuropeera mena nea poorica jawipu jää eaupa. To biri Festo pea Pablore ami doo dotiri,

24 o biro ūiupi:

—Uph Agripa, muja ano jää mena ca niirã niipe-tirã: Ani muja puto niimi. Judíos niipetirã cãre yure wedejärã, Jerusalén cãare ano Cesarea cãare, to birora: “¡Cãre jīacãña!” yure ūi jää acaro bui yerijäatima.

25 Yura, cã ca jää cõa ecope unopura jīcã wâme unora ñañarije cã ca tii bui cãtirique mani. To ca bii pacaro, cã majuropeera, “Romanos upu majuropeera yure cã jääñña bejejato” cã ca ūiro macã, “Romapu ca tiicojope niicu,” yu ūiwu.

26 Jīcã wâme uno peera ani ñañaro cã ca tii bui cãtirique, wiogupure yu ca owa cojopere yu cãoti. To biri ano muja puto pu Agripa pto, cãre jääñña bejeri jiro jīcã wâme cãre yu ca owa cojopere yu cãobocu ūima ūigü.

27 Jīcã, tia cãuricu ca niigüre, “Ate jahori wedejää ecojapi,” ūitigüra tiicojorata, watoara ñee ca tii bui cãtitigürena tiicojorica wâmera niicã yura —ūiupi.

26

¹ To cõrora Agripa pea, o biro ūiupi Pablore:

—Mã ca biirijere mã wede maji yua —ūiupi.

To biro cã ca ūiro, Pablo pea cã amore juu mæne, o biro ūi wede jao waupi:

² —Uþa Agripa, mecûra buaro yu ûjea nii, niipetirije judíos yure cãja ca wedejäarijere mure wederugu.

³ Añuro petira mua, judíos cãja ca tii jao doorique niipetirijere, ñucã jaa ca ameri wede penirucurije cãare añuro mã maji. “To biri pato wâcâricaro maniro yure taoya,” mure yu ūi.

⁴ ”Judíos niipetirapura, wimagu niigupura, yu yaarã watoare, ñucã Jerusalén're yu ca bii niiri-quere añuro majima.

⁵ Cãja, tûrumapura yu ca bii jao dooriquere majima. Cãja ca boojata, fariseos cãja ca tii ñucã buo niirijere jicã wâme dûjaricaro maniro ca tii ñunajeegu yu ca niiriquere mure wede majima.

⁶ Mecûra Ùmureco Pacu mani ñicã jâapure, “O biro yu tiirucu,” cã ca ūiriquere yu ca yue niirije jorira yure wedejâama.

⁷ Mani yaarã Israel yaa pooga macârã pua amo peti, dhpore phaga penituario ca niiri punari, ate “O biro yu tiirucu,” cã ca ūirique ca bii eapere ñarugara yuema. To biri umurecori, ñamiri, yeri-jâari méé Ùmureco Pacure ūi ñucã buo niima. Atene yu ca yue niirije jorira mecûra, judíos yure wedejâama, wiogu Agripa.

⁸ ¿Ñee tiirã maja, ca bii yairicarare cãja ca cati tuaro Ùmureco Pacu cã ca tiirijere, diámacã maja tao ñunajeetiti?

Ñañaro cã ca tiirucuriquere Pablo cã ca wederique

9 "Yü majuropeera jugueropüre, "Jesús Nazaret macüre ca tao nñanjeeräre, ñañaro ca tiipe niicu," yü ii tagoeñarucuwü.

10 To biri ñañaro cãjare yü tiirucuwü, Jerusalén'pü niigu. Paia wiorä cäja ca dotiro mena, paü Jesucristore ca tao nñanjeeräre tia cüurica wiipü cãjare tia cüu, ñucä cãjare cäja ca jíajata cäare "Añu majuropeecä," yü ñirucuwü.

11 Paü tiiri nea poo juu buericá wiijeri cõrora waari, ñañaro cãjare yü tiirucuwü, cäja ca tao nucä buorijere ñañarije cäja ii tutijato iiigü. Cäja mena yü ca ajiarije bii ametüene nucäcoari, ñañaro cãjare tiirugü, ape macärripü cãjare yü ca nunu yujropü yure tiicawü.

Cã ca tagoeña wajoariquere Pablo cã ca wederique

(Hch 9.1-19; 22.6-16)

12 "To biro tii yujugü, jícäti Damasco macäpü paia wiorä yure cäja ca doti cojoro mena yü waa bui catiawü.

13 Yü wiogü, to biro biigü, jotoa decomacä muipü cä ca niiro maapü yü ca waaro, umarecopü maquë muipü cä ca boerije ametüenero ca boerijere yü ñawü. Tee ca ajiyaa boe baterijera yü, yü mena macäräre, boe bate ñaacümu ea, jääre paa ümaa nucäcoawü.

14 To biro ca biiro, niipetiräpüra yepapü jää ñaacümucoawü. Yü pea hebreo wederique mena: "Saulo, Saulo ¿ñee tiigü yure mu nñanati? Mu majuropeera ca joo yoori wacare natë puagüre biro

tiiri, mu majuropeera ñañaro tiigu mu tii,” yre ca ñirijere yu tuowu.

15 To biro ca ñiro yu pea: “¿Wiogu, ñiru mu niiti?” yu ñiwu. To biro yu ca ñiro Wiogu pea o biro yre ñi yuuwi: “Yua Jesus, ñañaro tiirugu mu ca nunugura yu nii.

16 Wāmu nucāri, yre tuoya. Yu yeere ca padegu mure tii, ñucā yu yee maquē mu ca ñarijere wede, mure yu ca ññope cāare wede, ca tiipu mure tiirugu, mure yu baua ea.

17 Judíos, to biri judíos ca niitirā putopu mure tiicojo cojogu, ñañaro mure cāja ca tiirugarijere mure yu ametuenerucu.

18 Cājapure mure yu tiicojo cojo, añuro ña maji, ñañarije cāja ca tii niirijere to cōrora tii yerijāri añurije pee tii, ñucā Satanás cā ca dotirore biro cāja ca tii niirucurijere tii yerijāri, Umureco Pacu peere tuo nunujee, díamacā yre cāja ca tuo nunujerije juori ñañarije cāja ca tiiriquire acobo eco, Umureco Pacu yaarā ca ñañarije manirā watoapu cāja yee ca niirijere bua ea, cāja ca biro cā tijato ñigu,” yre ñiwi.

Pablo cā ca yuñrique

19 “To biri wiogu Agripa, umurecopu maquē yre ca bii ññorijere yu ametueñe nucātiwu.

20 To biro biitigura, mee jīcātora Damasco macārāre añurije quetire cājare wede jāo, jiro Jerusalén macārāre, Judea yepa niipetiro macārāre, ñucā judíos ca niitirāpu cāare, “Tugoeña yeri wajoa, Umureco Pacure tuo nunujee, muja ca biirijere ññorā añurije tii niiñā,” cājare yu ñiwu.

21 To biro yu ca ñi wede yujurije juori, judíos Umareco Pacu yaa wiipu yure ñeeri, yure juarugawa.

22 To biro yure cäja ca tiirugarije to ca nii pacaro, Umareco Pacu pea mecä menapura yure tii nemocäna niimi. To biri tügoeña tutuarique mena, Umareco Pacu yee quetire, ca juo niiräre, ca nii coteräre, yu wede nänua waa. Ca biipere wede jugueri maja, to biri Moisés “O biro biirucu,” cäja ca ñirique ca niitirijepura jücäti uno peera wede, yu tii.

23 Mesías, ñañaro tamuo bii yairi jiro, ñucä ca bii yairicaräre cati tua jügue biicäri, añurije ametäarique quetire cä yaaräre wede, griego cäare wede tiirucumi, cäja ca ñi cüu jügueriquepu wadore yu wede —ñiupi Pablo, Agripa.

Agripa, Cristore cä ca tuo nänjeero Pablo cä ca tiirugamirique

24 Pablo atere cä ca wede tuja waarora, Festo pea o biro cäre ñi camotacäupi:

—¡Pablo, mu mecäcoa! Buaro buema ñigu, mecäcä yai waagu mu tii —cäre ñi acaro buiupi.

25 To biro cä ca ñiro, Pablo pea o biro cäre ñi yuupi:

—Yu mecäti, ca nii majuropeegu Festo. Añuro tügoeñacäri, díamacära ca niirore biro ñigu yu tii.

26 Upu Agripa atere añuro ca majigu cäa anora niimi. To biri uwiri méé, cä ca tuo cojoro yu wede. Yee méé yu ñi, cä cäa ate niipetirijere añuro majicum*i*, atea yaioropu biitiwu.

27 Upu Agripa, ¿Umareco Pacu yee quetire wede jugueri maja cäja ca ñiquiriquere díamacä mu tuo? Díamacä mu tuo. Teere yu maji —cäre ñiupi.

28 To biro cã ca ūiro, o biro cãre ūi yuupi Agripa:
—Petoacã mena, Jesucristore ca tuo nuna jeegu
yu ca niiro mu tiicã boo —ūiupi.

29 Pablo pea o biro cãre ūiupi:
—Yoari mééra, jiro jañuripu, mu wado méére,
ano mecü yu ca ūirijere ca tuo niirã niipetirãpura
yure biro Jesucristore ca tuo nuna jeerã cãja nijato
ligu, Ùmureco Pacare yu jãi, biirãpua come daari
manirãra —ūiupi.

30 To cõrora upu, macã wiogu cãa, Berenice mena,
to biri too cãja mena ca duwiricarã niipetirã wãmu
nucã,

31 apero pee waari, cãja majurope o biro ameri
ūiupa:

—Ania, ca jãi ecopu cã ca niipe unopura tii bui
cãtitijapi. Yeera tia cãuricu niicãmi —ūiupa.

32 Agripa pea o biro ūiupi Festore:
—Cã majuropeera, “Roma macã wiogu ma-
jurope yure cã jãiña bejejato,” cã ca ūitijata, cãre ca
wieneçape niimijapa —ūiupi.

27

Pablore Romapu cãja ca tiicojo cojorique

1 “Italiapu ca tiicojo cojope niicu” ūiri jiro,
Pablore to biri aperã tia cãurica wiipu ca niirãre
uwamarã cãja ca niiri tabe, Emperador ca wãme
cãtiri tabe macã, uwamarã wiogu Julio ca wãme
cãtigupure cãjare wiyyowa.

2 To biri Adramitio macãga cãmua Asia yepa
macã petaripu ca waaria mena ea jää, jää waawu.
Tesalónica yepa macã macã Macedonia macã
Aristarco cãa jää mena waawi.

3 Ape rum Sidón macāre jāa ea waawu. Tii macāre uwamarā wiogu Julio pea Pablore añuro cūre tiiwi. Cū mena macārāre īa yuju, cūja pee cāa cūre tii nemo, cūja tijato īigu, to birora cāre īacāwi.

4 Sidón bua jāa waarāra, Chipre yucu pooga ditoye pee jāa ametua waawu, jāa ca waaro díamacā peera wino ca paa puu āpōtīoro macā.

5 Tii yaare Cilicia, Panfilia yepari āpōtīñaro ametua, waa nūnua waarā, Licia yepa macā macā Mira ca wāme cūtiri macāre jāa eawu.

6 Tii macārā uwamarā wiogu jīcāga cūmua Alejandría macāga, Italiapu ca waaricarē buari waa nūnua waarugarā, tiiga pee jāare ea jāa dotiwi.

7 Too waa nūnua waarā pau rumari, añuroacā jāa bii nūnua waawu. Biirique peti, Grido ca wāme cūtiri macā āpōtīñarore jāa eawu. Ména, wino to birora ca paa puu āpōtīocā niiro macā, Salmona āpōtīñarore, Creta yucu poogare amojode ametua waarā,

8 tii yucu pooga tujarore ca yoacāro wioro bii paja yuju nūnua waa, Añuri Petari* ca wāme cūtiri tabe, Lasea macā putoacā ca niiri tabere jāa eawu.

9 To biroacā bii nūnua waama īirā, yoaro peti biirā jāa biiwu. Pue bucu eacoaro ca biiro macā, waaricaro buaro uwioro dooro tiiwu, mee baarieque betiri juu buerica boje rum ca ametuacoarieque ca niiro macā.[†] To biri Pablo pea o biro cūjare īi wede majiowi:

10 —Yu mena macārā, yu ca īajata, ano mani ca waape uwio majuropeecāro dooro tii, cūmuare

* **27:8** Buenos Puertos. † **27:9** Lv 16.

cōacā, apeyera cōacā, ñucā mani majuropeecā bii yaicoa mani biicāruga —cājare ñimiwi.

11 To biro cājare cā ca ñi pacaro, uwamarā wiogu peea, Pablo cā ca ñirijere t̄oricaro uno, tii cūmuwa wiogu, ñucā tii cūmuare ca waa tuugu peere boca t̄eo nūnūjeewi.

12 Tii peta pea, pue buch amet̄enerica tabe uno méé ca niro macā, niipetirā jañuriphra, “Creta macā peta jotoa pee cāare doca pee cāare, muipū cā ca ñaajāa waari nūña peere ca nii cojori peta Feni-cep̄, pue buch ca amet̄enepe niicu,” ñi tugoeñawa.

Ca wino paa puurique

13 Jōcā jiro macā nūña peere añuroacā wino ca paa puu j̄eo dooro ñarā, “Mee mani ca boorore birora bii,” ñi tugoeñari, cāja ca cūu ñeerique come pīrire jee m̄ene jāa, Creta yuc̄ pooga wejare jāa waa nūnua waawu.

14 Ca yoa waatirora, muipū cā ca m̄ua doori nūña to biri jotoa macā nūña watoare wino ca paa puu doorije pea tutuaro paa puu ñaatua eawu cūmuare.

15 To biri wino ca paa puu dooro díamacū pee, cūmuare do biro tii waa queno poo majitima ñirā, tee ca paa puu cojoro peera jāa waacā yai waawu.

16 Cauda ca wāme cūtiri yuc̄ pooga wejare buaro ca wino ca paa puuti jañuri tabe pee amet̄ua waarrā, biirique peti, duarā ea jāaricaga cūmuare jāa ami jāawu.

17 Tiigare ami jāa yapano, cūmuwa pairica peere pūugu d̄upo daari mena jia ñee nemowa.[‡] Jiro, “Jita dupari buari Sirte maquēph mani ñaapeabocu,” ñi uwima ñirā, juti quejeri cāja ca t̄aa m̄ene

[‡] **27:17** Cūmuare pūugu d̄upori mena d̄udua ñeejacupa, watí bate-coabocu ñima ñirā.

nucōriquere jee duwio, ca paja ñeeri pīre ami cōa poori, ca wino paa puurije menara jāa waacā yai waawu.

¹⁸ Ména ape r̄um̄u pee cāare to birora wino b̄aro jāare ca paa puu cōa tuucōa niiro macā, cūmuapu ca niirije apeyere diapu jee cōañua j̄eo waawa.

¹⁹ Itia r̄um̄u ca waaro, cēja majuropeera cūmua maquēre jee cōañua peticāwa.

²⁰ Pau r̄um̄ri muipū unora, ñocōa unora bauri méé, b̄aro jañuro too ca wino paa puu n̄enua waaro īarā, “Mani caticārucu,” īrique unopuha jāare manicāwu yua.

²¹ Paau r̄um̄ri baari méé jāa ca biiro macā, Pablo pea niipetirā watoa wāmu nucā, o biro īwi:

—Yu mena macārā, yu peere tuo n̄unajeeri, Cre-tapura mani ca tuacājata, o biro ñañaro mani ca biirijere tamuoti, apeye cāa yaiti biibojacupa.

²² To ca bii pacaro mecāra jutirititicāña, jīcū uno peera mani bii yaitirucu biirāpuha. Cūmua wado yairucu.

²³ Meepu macā ñami, cā yuu nii, cā yeere padē cote, yu ca tiigū, Uムureco Pacu cū ca tiicojoricu jīcū cā puto macā yure baua eari,

²⁴ o biro yure ījāwi: “Uwiticāña Pablo. Roma macā wiogu§ putopu mā eacoarucu. Ma j̄ori, mā mena cūmua ca niirā niipetirāre cūjare ametuenerucumi Uムureco Pacu,” yure ījāwi.

²⁵ To biri, t̄ugoeña tutuaya yu mena macārā. Yu Uムureco Pacure, “Cū ca īirore birora ca tiigū niimi,” yu īi, to biri “Cū puto macā yure cā ca ījāre birora biirucu,” yu īcā.

26 Biirāpħa, yucħu poogapħu mani ñaapearucu —ħiwi Pablo.

Cħejja ca duarike

27 Jāa ca waari tabe díámacū waatirāra apero pee jāare ca wino paa puu cojocārō macā, pħa semana peti dia pairi yaa Adriaticopħare* bii paja yuju ñami waarrā, ñami decomacā peti cūmuwa waatuuri maja pea, “Mee, yepa ea waarrā mani tii,” ħi majiupa.

28 To biri, ¿no cōro to ħċċati? Ħirā, cōoñarica daa mena cōoñawa. Treinta y siete metros ħċċawħ tii tabe. Juguero jañuro cōoñawa ħnucā, too pea veintisiete metros'ra ħċċacāwħ yua.

29 “Utāgaaripħu mani ñaatuare,” ħi uwima Ħirā, cūmuare to nacū ñee poojato Ħirā, come pīri bapari pīri cūmuwa ca waa tuuro pee jee cōañuari, “Yoari méé ca boero tiiya ɻumreco Pacu,” ħi jāi niiwa.

30 Cūmuwa waa tuuri maja pea, “Ca duticoape niicu” ħi tħegoeñari, cūmuwa īquña pee, come pīri jee cōañuarāre biro tii ditor, ca duaro ea jāaricaga cūmuare ami duwio jħo waawa.

31 To biro cēja ca tiiro, Pablo pea uwamarā wiogħare, cāt uamarāre, o biro cājare ħi wedewi:

—Anija cūmuapħra cūja ca tuatijata, mħja cāa mħja catitirucu —ħiwi.

32 To cōrora uwamarā pea tii cūmuare jia ñeherica daařire paa jude, diapħu tii cōaňua weocāwa.

33 Tii ñami ca boe doori tabere, Pablo pea niipe-tirāpħrena petopħra apeye u no baaya īġu, o biro ħiwi:

* **27:27** Italia yepa jiro peere ca niiri yaa dia pairi yaa Adriático wām ċutiupa. † **27:29** Anclas.

—Pua amo peti, dapore baparica penituarca ca niiri r̄am̄ari peti, do biro manire to ca biiro, mani īajaco ména īirā, petoacā baarucuri méé m̄aja bijāwū.

34 Apeye uno baaya petopura, m̄ajare yu īi: Catirugarā ca baaparā m̄aja nii, jīcā m̄ajare mena macā uno peerena, m̄aja d̄apuga maquē poa jīcā daacā unora m̄ajare yai weotirucu —cājare īwi.

35 To biro īigura, pan'gare ami, niipetirā cāja ca īa cojoro, Ūm̄areco Pacure, “Añu majuropeecā” ī juu bue yapano, pee ami, baawi.

36 To biro cū ca tiiro īarā, niipetirā t̄goeña tutua, cāja cāa, ujea niirique mena baawa.

37 Tii cūmuapure ca niirā niipetirā, doscientos setenta y seis peti jāa niiwu.

38 Cāja ca baarugaro cōro baa yapano cūmuare to nucāti jañujato īirā, trigo poarire jee cōañua bate duowa.

Cūmua ca duarique

39 Ca boe waaro cūmuare ca waa tuurā pea, tii yepare īa majitiwa. To bii pacarā, jita dupari yepapure ca nii pāa waari jawire īari, “Tii jawi pee cūmuare mani waa pāa waa ñaaco,” īwa.

40 To biro īi, cūmuare to paja ñeejato īirā, come p̄iri cāja ca jia yoo duwio cojorica daarire diapura paa jude cōañua cojo, ñucā waa tuurica p̄iirire popio duwio cojori jiro cūmua īquña pee ca niiri quejerore wino ca paa puu cojoro pee tūa m̄ene nucō, jita dupari yepa pee waa pāa nūnua waawa.

41 Cūmua pea jita dupari yepa ca nii wia dooro pee waa, tii yepapu ñaapea peyacā cūmu waawu. Cūmua īquña pea, dia jupea jita dupari yepapu

ñaapecāri ācūrucuri méé ca biiro, cūmua waa turica tua pee oco ca jaberije ñaatuarora wati batecā nunaña doowu.

⁴² To biro ca biiro, uwamarā pea cāja ca ñee waaričarā jīcū uno peera cāja ca baa dutitipere biro ūrā, jīa batecāruga tugeoeñamiupa.

⁴³ Cāja wiogu pea Pablo menarena jīa cōacābocuma ūima ūigu, cējare jīa dotitiwi. Dotitigura, “Ca baa majirā uno ñaañua jāgue baa pāa waaraña;

⁴⁴ aperā yucu pīri, ñucā cūmua ca wati bateri pīri mena peja pāa waaraña,” ūwi. To biro tiirā, niipetirāpura añuro cati añurāra tii yucu poogare jāa eawu.

28

Malta yucu poogapu Pablo cā ca biirique

¹ Mee, niipetirāpura tii yucu poogare pāa earā, “Malta ca wāme cātiri yucu pooga nijapa,” jāa ū majiwu.

² Bojoca too ca nii jāo dooricarā pea, jāa niipetirāpura añuro jāare tiwa. Oco rāmuri niima ūro, buaro ca yujaro macā too macārā pea, pairi pecame dio yapano, “Jumarā dooya,” jāare ūwa.

³ Pablo cāa peca ca boporijere ca jeericu niiri, teere jee tīagu tii niiwi. To cā ca tiiro, aña ca ajirijere duti witi waagura, Pablo amopu bacacā ñaañumu waawi.

⁴ Cāre cā ca baca ñaañumu waaro ūrā, too macārā pea o biro ameri ūwa:

—Ania ca bojoca jīagu niibumi. Dia pairi yaapu cāare cā ca ametuacā pacaro, ñañaro cā ca tiirique wapa pea cā ca catiro cāre booti —ūwa.

5 Pablo pea pecamepu añare w  e yaye c  a joec  
cojowi. C   peera bojoricaro biirucu, biitiwu.

6 Bojoca pea, c  re mipi,   uc   ca niiro tujarora
dia   aacoa, c   ca biiro   arugar   yuemiwa. Yoaro
yuerucu  ami, bojoricaro biirucu c   ca biitiro   ari,
t  goe  ia wajoari, “Biiti, j  gu   niibumi ania,” ameri
  iwa.

7 Tii tabe p  tore niiwu j  c  , tii yucu pooga mac  
ca nii majuropeegu, Publio ca w  me c  tigu yaa
yepa. C   pea a  uro j  are boca, c   yaa wiipu itia
r  mu peti j  are c  o niiwi.

8 To biro j  a ca biiri tabere, Publio pacu pea
wiorique, d  i yoopote mena diagu tiiupi. To biro
ca bii yojag  re Pablo pea c  re   agu waari, juu
bue yapano, c   amori mena c  re   ia peo, c  re tii
catioc  wi.

9 To biro c  re c   ca tii catiorije j  ori, aper   tii
yucu pooga mac  r   ca diarique c  tir   c  a, c   p  to
doori, c  ja ca diarique c  tirijere amet  ene ecowa.

10 Pau apeye j  are tiicojo, waa n  n  a waara   j  a
ca c  ope niipetiro j  are tiicojo, tiwa.

Romapu Pablo c   ca earique

11 Tii yucu poogapure itiar   muip  ua niiri
jiro, pue b  cu ca niiro tii yucu poogara ca tua
nuc  ricagara ea j  a, j  a waacoawu. Tii c  mua pea,
Alejandr  ia mac  ga, c  ja j  gu  ea C  stor, P  lux're   a
c  ori c  ja ca owa tuuricar   ca tujarica niiwu.

12 Too ca waaricar  ra Siracusa mac  re ea, itia
r  mu peti j  a niiwu.

13 Too ca niiricar  , tii tabere weja ja  uroac   waa
n  n  a waa, Regio mac  pu j  a eawu. Ape r  mu
peera, j  a jiro pee wino ca paa puu doorije ca earo,
ape r  mu Puteoli mac  pu j  a eacoawu.

14 Tii macāre jīcārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre jāa būa eawu. Cūja pea, “Jāa mena jīcā semana tuaya,” jāare ūwa. Too bii nūnūa waaraþu, jāa ea waawu Romare.

15 Roma macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea to biro jāa ca bii nūnūa waarijere queti tuoři, Foro de Apio, ūucā Tres Tabernas ca wāme cūtiri tabepu jāare bocarā dooupa. Pablo pea cājare ūari, ūmureco Pacare, “Añu majuropeecā” ūi, tugoeña bayi, biiwi ūucā.

16 Romapu jāa ca earo, Pablo peera bojoricaropu cāre cūuri, uwamū jīcārena cāre cote dottiwa.

Romapu añurije quetire Pablo cā ca wederique

17 Itia rūmū jiro Pablo pea, judíos're ca jūo niirāre jūo neowi. Cūja ca nea petiro ūa, o biro cājare ūwi:

—Yū yaarā, yūa, mani yaa pooga macārā menare ūañaro tiiti, ūucā mani ūicā ūamua cūja ca tii jūo doorique mena cāare ūañarije ūti, yū ca bii pacaro Jerusalén'pu yūre ūneeri, romanos'pure yūre tiicojowa.

18 Cūja pea yūre jāiñari jiro, ca jīa ecopepu ūañarije yū ca tii bui cātitiriquere ūa majiri, yūre wienecārūgamiwa.

19 To biro cāja ca tiirūga pacaro, judíos pee cāja ca bootiro macā, yū majuropeera, “Ūpu Roma macā majuropeera yūre cā jāiñā bejejato,” yū ūwū. Biigupu, yū yaa pooga macārāre wedejāarugu méé to biro yū ūwū.

20 Atere ūima ūigū, mājare ūa, māja mena wede peni, tiirūgu mājare yū jūo cojojāwū. Mani israelitas bojoca mani ca yue niirije jūorira, anopure come daari mena jiacāricu yū nii —ūwi Pablo.

21 To biro cā ca ūiro, cāja pea o biro cāre ūiwa:

—Jāa jīcāti uno peera mā yee maquē quetire Judea macārā jāare cāja ca owa cojorijere ūneerucu, jāa tiiti. ūucā mani yaarā judíos, Jesucristore ca tħo nħanħejrā toopħu macārā ca earā cāa, jīcū uno peera mā yee maquē ūnħarije queti cuti, ūnħaro mure wede ama, tiitiwa.

22 To biri mā ca tħogoeñari wāmère jāa tħorugħa. Ate wāma wāme īi nucū buoriquere niipetiri taberi macārāpħura ūnħaro cāja ca wede pairiġe wadore jāa maji —ūiwa Pablore.

23 To biri Pablo mena nearħgarā, “Tii rħmū ca niiro mani neajaco” īi, tii rħmū ca earo, cā ca niiri wiipħure pau bojoca nea poowa. Pablo pea boeri tabe mēna Ūmureco Pacu cā ca doti niiri tabe maquē quetire ca wede juorichu, tii rħmū ca naiori tabepħu cājare wede yerijāawi. Moisés cā ca doti cūurique, Ūmureco Pacu yee quetire wede jugueri maya cāja ca owarique mena ūri, Jesucristore cāja ca tħo nħanħejero tiiruġu, cājare wedemiwi.

24 Pablo cā ca ūrijere, jīcārā tħo nħanħjee, aperā tħo nħanħejrugati, biċċāwa.

25 Cāja majuropeera jīcāri cōro tħogoeñatima ūrā, waa bateċā juo waawa. To biro cāja ca biro Pablo pea o biro cājare ūwi:

—Díámacāra Añuri Yeri mħaja ūnicā jāa niiquřicarāpħure Ūmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Isaías menapu o biro ūquġi:

26 “Waari, o biro ūnħa anijare:

Buaro tħocā pacarā, tħo puotirucuma;
Ca ūlācārā nii pacarā, ūlā jeeñotirucuma.

27 Ati pooga macārā, cāja yeripħura ca tħo nħanħejrugatirā jeeñacā yai waama.

Cūja amoperire tiarique cūocāma.
 Cūja capegaarire biaricarāre biro biima.
 To biro cūja ca biitijata, cūja cape mena īa,
 cūja amoperi mena tħo,
 cūja yeri menapħu tħo puo, tħegoeña yeri wajoa,
 biibocuma.
 Yħu pea cūjare yħu catiobocu,”* īiupi.

²⁸ "To biri atere mħaja ca majiro yħu boo:
 ɻumħareco Pacu cū ca ametħenerije judíos ca niitirā[†]
 peere wederique nii, cūja pea teere añuro tħo
 nuna jeerucuma –īwi Pablo.

²⁹ Pablo atere o biro cū ca īiro, judíos pea, cūja
 majuropeera ameri acaro bui tuti, īċā tua waawa.

³⁰ Pħa cāma peti cāre cūja ca wajorica wiire[‡]
 niawi Pablo. Niipetirā cāre ca īarā earucurāre, ujea
 nirique mena cūjare jāi bocarucuwi.

³¹ Uwi tħegoeñaricaro maniro, ɻumħareco Pacu cū
 ca dotiri tabe maquē quetire wede, īncā Wiogħu
 Jesucristo yee maquēre jīcārā peerena īi camota
 ecoricaro maniro bue, tiicħo niirucuwi.[‡]

To biro to bijjato.

Lucas

* **28:27** Is 6.9-10. † **28:30** Casa alquilada. ‡ **28:31** Ati
 pūurore ca owaricħa, cū ca owa cojogħare, ate jiro Pablo cā ca bii
 nuna waariequepħra wede nuna waatiupi. Añuro petira Jesucristo
 yee añurije queti Jerusalén mena ca bii jaoriquera jeja nacă nuna
 waaro romanos yaa yepapħu cāre ca eacoariquere wedegħu cū ca
 īriqure niupi.

**Umareco pacʉ wederique
The New Testament in the Waimaha language of
Columbia
El Nuevo Testamento en el idioma Waimaha de
Colombia**

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waimaja (Waimaha)

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Waimaha

Brazil

[baʊ]

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Waimaha

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-04-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 29 Jan 2022

b27487a1-9972-5a73-bd06-ca59527b1979